

Mari Kyrönlahti

VIISASTEN KIVEÄ ETSIMÄSSÄ

Ideologia, kasvatus ja moraalit Joanne K. Rowlingin

Harry Potter -suosikkikirjassa

**Pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2001
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto**

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	5
2	ARVOT JA MORAALI	7
2.1	Arvoista ideologiaan	7
2.2	Arvot, kasvatus ja kulttuuri	9
2.3	Etiikan teorioita	11
2.4	Mitä paha on?	13
3	KIRJALLISUUS JA KASVATUS	15
3.1	Kirjallisuuden tehtävät	15
3.2	Nuorisokirjallisuus kasvattaa	16
3.2.1	Mitä on nuorisokirjallisuus?	16
3.2.2	Nuorisokirjallisuuden didaktisuus	17
3.3.3	Ahmimisikäisten lukemisen piirteitä	18
4	FANTASIAKIRJALLISUUS	21
4.1	Fantasiakirjallisuus kirjallisuuden lajina	21
4.2	Fantasian maaginen maailma	23
4.3	Myytit ja fantasia	24
4.4	Aatteet ja ajan henki fantasiassa	25
4.5	Fantasian arvomaailma	27
4.6	Fantasian merkitys lukijalle	29
5	KIRJALLISUUDEN IDEOLOGISUUS	31
5.1	Sanataide ja ideologia	31
5.2	Ideologia lastenkirjallisuudessa	33
6	KIRJALLISUUDEN TULKINTA	35
6.1	Sisäislukija tulkitsijana	35
6.2	Tarinan ja toden konteksti	35
6.3	Ideologian vaikutus lukijaan	37
6.4	Ideologia ja kasvatus kirjallisuuden tutkimisen pohjana ...	39
7	TUTKIMUSTEHTÄVÄT	40
8	TUTKIMUSAINEISTO JA AINEISTON ANALYYSI	41
8.1	Harry Potter -kirjat	41
8.1.1	Kirjailija Joanne Kathleen Rowling	41
8.2.2	Harry Potter -ilmiö	42

8.2	Harry Potter ja viisasten kivi -kirjan analyysi	43
8.2.1	Tekstin ideologinen tarkastelu	43
8.2.2	Tutkimuksen luotettavuus	45
9	TUTKIMUSTULOKSET	47
9.1	Kirjan fantasiamaailma ja juoni	47
9.1.1	Fantasian elementit	47
9.1.2	Tyypillinen fantasiatarina	49
9.2	Koti ja koulu kasvattavat	51
9.2.1	Huoltajaperhe kitkee velhoutta	51
9.2.2	Tylypahka - koulu ja koti	54
9.2.3	Harry ja sankarin identiteetti	56
9.3	Ystäviä ja vihollisia	58
9.3.1	Harry, Ron ja Hermione - ystävyyttä ja yhteistyötä ..	58
9.3.2	Hagrid - aikuinen ystävä	60
9.3.3	Drago Malfoy - kiusaaja ja Luihuinen	61
9.3.4	Kalkaros - kiitollisuudenvelkainen ystävä	63
9.4	Moraalisesti vaikeat valinnat	64
9.4.1	Ystävä uhrataan	64
9.4.2	Sääntörikkomusten seuraukset	65
9.5	Kauneus, totuus ja hyvyys	67
9.5.1	Kauneus - sisäistä hehkua	67
9.5.2	Totuus - kaunista ja hirvittävää	67
9.5.3	Persoonaton paha	69
9.5.4	Hyvä ja hyvän opettaja	72
9.6	Loppuratkaisu vahvistaa ideologian	74
10	POHDINTA	77
10.1	Harry Potter - sankaruutta ja samastumiskohteita	77
10.2	Opettamaan pyrkivä tarina	79
10.3	Nuortenkirjallisuus tutkimuskohteena	81
	Lähteet	83
	Liite	87

Tiivistelmä

Kyrönlahti, Mari. VIISASTEN KIVEÄ ETSIMÄSSÄ. Ideologia, kasvatus ja moraalit Joanne K. Rowlingin Harryn Potter -suosikkikirjassa. Kasvatustieteen pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 2001. 88 sivua. Julkaisematon.

Tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella suosittua Harry Potter ja viisasten kivi -fantasiakirjaa kasvatuksellisesta näkökulmasta tutkien sen ideologisia ja moraalisia painotuksia. Tutkimusongelmissa paneuduttiin selvittämään sitä, millainen kirjan fantasia-maailma on, millaista kasvatusta kirjassa on sekä millaisia arvoja kirja välittää. Tutkimuksen teoriatausta sisälsi arvojen ja ideologian käsitteiden määrittelyn, kirjallisuuden kasvatuksellisen roolin ja fantasiakirjallisuudelle tyypillisten piirteiden, etenkin sen arvomaailman esittelyn.

Tutkimus suoritettiin tarkastelemalla kirjan sisältöä ennalta valituista näkökulmista. Keskeisinä tarkastelukohteina olivat kirjan juoni ja tapahtumaympäristö, henkilöhahmot ja heidän väliset vuorovaikutussuhteensa, päähenkilön roolit eri kasvuympäristöissä, henkilöhahmojen kohtaamat moraaliset valintatilanteet sekä tarinan loppuratkaisun välittämät painotukset.

Harry Potter ja viisasten kivi on tyypillinen fantasiatarina, jossa on tyypillinen fantasiasankari. Sekä kirjan henkilöhahmot että tapahtumat tarjoavat lukijalle runsaasti samastumismahdollisuuksia. Harry Potter ja viisasten kivi on monia muita fantasiateoksia moraalisempi ottaen tietoisesti esille moraalisia ristiriitoja, mutta sallii myös fantasiakirjallisuudelle tuttuun tapaan päähenkilöille sääntörikkomuksia, jotka mahdollistavat seikkailun syntymisen. Kirja välittää myös näkyvästi tiettyjä ihanteita käyttäen hyväkseen vastakohtaisuuksia. Ystävyuden, rohkeuden ja ahkeruuden painotus ovat keskeisiä, erilaisuutta korostetaan rikkautena. Fantasiatarinalle tyypilliseen tapaan hyvän ja pahan välinen taistelu on keskeisellä sijalla. Tarina nostaa esille vaikeita ja syvällisiä kysymyksiä, joihin ei ole yksiselitteisiä vastauksia. Arvot paljastuvat vaikeasti määriteltäviksi ja tarinan moniulotteisuudessaan tarjoaa haasteita monenikäiselle lukijalle.

avainsanat: ideologia, kasvatus, moraalit, lasten- ja nuortenkirjallisuus, fantasiakirjallisuus, Harry Potter -kirjat

1 Johdanto

Vuosi 2001 on Suomessa valtakunnallinen Kirjaseikkailu teemavuosi. Sen tarkoituksena on tuoda esille vanhaa ja uutta lasten- ja nuortenkirjallisuutta ja innostaa videoiden ja tietokoneiden maailmaan uppoutunutta nuorisoa lukuharrastuksen pariin. Teemavuoden osuutta lukuinnostuksen herättäjänä ehkä tutkitaankin myöhemmin, mutta tuota innostusta parin viime vuoden aikana on omalta osaltaan nostanut Harry Potter - brittiläisen Joanne K. Rowlingin luoma velhopoika, joka on valloittanut maailman kirjamerkinat. Ennätyksellinen 60 000 kappaleen ensipainos sarjan neljännessä osasta ja pitkät jonot kirjakauppojen kassoilla kirjan ilmestymispäivänä kertoivat myös suomalaisten, niin lasten kuin aikuisten, innostuksesta tätä fantasiasarjaa kohtaan.

Nuorisokirjallisuutta on kautta aikain pidetty didaktisena välineenä, keinona sosiaalista tulevia sukupolvia. Toisaalta nykyaikaista nuorisokirjallisuutta on arvoستeltu usein myös “vain viihteeksi”. Hauskuus ja jännitys ovatkin tutkitusti esim. ahmimiskäisten lukijoiden merkittävimmät lukemismotiivit. Kysymys siitä, mikä on hyvää ja kasvattavaa kirjallisuutta, on usein kasvattajien mielenkiinnon kohteena.

Ideologia on tässä tutkimuksessa tulkittu yksilön ajatusten kehykseksi, joka on läsnä kaikessa elämän piiriin liittyvässä, ja jonka kautta tutkimme maailmaa ja rakennamme käsityksiämme maailmasta ja sen ilmiöistä. Ideologiassamme elävät arvomme ja ihanteemme, joita ilmennämme teoillamme, tekemättä jättämisillämme ja valinnoillamme. Ideologia on läsnä väistämättä myös kirjallisuudessa. Ideologian tunnistamista voi harjoitella ja tunnistamisessa harjaantuminen voi auttaa ihmistä ymmärtämään paremmin kirjallisuutta, itseään ja ympäristöä. Mikä on kirjallisuuden ideologinen vaikutus lukijaan, riippuu aina lukijasta, jokainen tekee tulkintansa omien kokemuksensa ja arvomaailmansa kautta. Tulkitsemme tuntematonta tunnetun kautta ja kukin lukija pyrkii etsimään lukemaansa merkityksiä, jotka liittyvät hänen omaan elämäänsä. Epäilemättä jos jokin ilmiö, vaikkapa kirjasarja, leviää laajalle, sen vaikutusmahdollisuudet ovat myös laajemmat.

Fantasiakirjallisuus on kirjallisuuden lajityyppi, jonka aatetaustat ovat hyvin monipuoliset sisältäen piirteitä eri aikakausilta ja erilaisista maailmankatsomuksista. Vaikka aineksina usein ovatkin todellisuudestamme poikkeavat ilmiöt, fantasian juuret

ovat vankasti todellisuudessa. Fantasian keinoin on mahdollista tarttua myös elämän vaikeisiin aiheisiin.

Tässä tutkimuksessa perehdytään *Harry Potter ja viisasten kivi* -fantasiakirjaan tutkien sitä, millainen kirjan fantasiamaailma on, millaisia arvoja kirja korostaa ja millaista kasvatusta ja moraalialia siinä esiintyy. Kirjan ideologiaa tarkasteltaessa etsitään yhteneväisyyksiä ja ristiriitoja kirjan juonesta, päähenkilön erilaisista rooleista eri ympäristöissä, henkilöhahmojen tekemistä moraalisisista valinnoista ja tarinan loppuratkaisusta. Tekstiä tulkitaan mahdollisimman objektiivisesti, kuitenkin tutkijan kokemuksen ja taustan ehdoilla ja fantasiakirjallisuuden lajityypille ominaisten piirteiden kautta. Tässä tutkimuksessa kuljetaan Tylypahkan velhokoulun sokkeloisia käytäviä etsien viisasten kiveä - matkalla löydetään ainakin ystävyuden, erilaisuuden rikkauden, velvollisuuksien täyttämisen ja urheuden korostaminen. Moraaliset valinnat paljastavat moniulotteisuutensa ja totuus, kauneus ja hyvyyskään eivät ole aivan yksiselitteisiä käsitteitä.

2 ARVOT JA MORAALI

2.1 Arvoista ideologiaan

Arvot tulkitaan usein ihmisen sisäisiksi, "pintaa syvemmillä" eläviksi asioiksi, joita ei välttämättä aina haluta paljastaa tai joista ei haluta puhua. Arvomme kuitenkin näkyvät meistä - se mitä teemme tai jätämme tekemättä kertoo arvoistamme, vaikka emme niitä sanoin tulkitsisi. Turunen (1993, 9 - 15) esittää, että inhimillinen toimintamme ja tekemme kertovat arvostuksistamme, mutta myös puhe ja laajemmin katsoen kieli ovat tärkeitä arvostusten ilmaisijoita ja välittäjiä. Arvostukset liittyvät usein tarpeiden tyydytykseen, ihminen tavoittelee mielihyvää, mutta on usein myös valmis kärsimään vaivaa tavoittellessaan jotain arvokkaaksi kokemaansa. Arvostukset ovat usein tiedostamattomia, kasvatuksessa huomaamatta omaksuttuja. Joskus yksilö piilottaa arvostuksensa yleisen mielipiteen tai painostuksen alla, mutta usein ne paljastuvat tiukoissa tilanteissa ja vaikeissa ratkaisuisissa tuoden esille yllättäviäkin asioita.

Yleensä arvot, arvostukset ja ihanteet sekoittuvat käsitteinä kielenkäytössämme. Turunen (1993, 9 - 8, 22) jakaa käyttämänsä käsitteen *arvokas* neljään luokkaan, joiden sisällöllä on vivahde-eroja: 1) varsinaiset arvot 2) ihanteet 3) arvostukset ja 4) inhimillisesti arvokkaat kokemukset. Varsinaisia arvoja ovat vain perinteiset ns. platoniset arvot *totuus, kauneus ja hyvyys*. Niille on luonteenomaista se, että niitä voidaan vain tavoitella ja niihin voidaan suuntautua, mutta lopullisesti niitä ei pystytä tavoittamaan. Airaksinen (1987, 132 - 134) puolestaan erottelee arvostusta ja arvoa siten, että arvostus on se myönteinen ajatus, joka toimijalla on esim. omasta tavoitteestaan. Arvo on seikka, johon rationaalisella toiminnalla tähdätään, kun taas arvostus on henkilön oma käsitys tästä päämäärästä ja sen ominaisuuksista. Arvostukset ovat psykologisia tekijöitä, jotka kuvaavat asenteita ja henkilöitä, arvot puolestaan ohjaavat ja arvioivat valintoja. Arvoteoriassa erotetaan itseisarvot ja välinearvot. Itseisarvoilla on arvo sinänsä, yksinään, kun taas välineiden arvo syntyy vasta niiden liittymisestä johonkin käyttöön, jonkin tavoitteluun.

Allardtin (1988, 51, 55) mukaan ihmisen symboliympäristö koostuu erilaisista aineksista ja ilmiöistä, ja tuossa ympäristössä sosiaaliset arvot ovat keskeisiä aineksia. Luonteenomaista sosiaalisille arvoille on, että ne ovat ympäristöstä opittuja, pysyviä ja

yleisiä. Arvot ovat valintataipumuksia ja koskevat tavoitteita. Ihmiset ovat usein sisäistäneet arvonsa ja he eivät halua poiketa niistä, koska omista arvoista poikkeaminen voi aiheuttaa pahan mielen. Arvot ovat pysyvämpiä kuin asenteet, jotka ovat pintapuolisia ja voivat muuttua vapaasti ja nopeasti. Asenne on taipumus reagoida hyväksyvästi tai hylkäävästi esimerkiksi johonkin asiantilaan, esineeseen tai henkilöön. Asenne on usein kielellinen ilmaus, jolla on tietty sisältö ja intensiteetti ja se ilmaisee tietyn toimintavalmiuden. Allardt tulkitsee, että esimerkiksi ”isänmaallisuus” on toisiaan lähellä olevien sosiaalisten arvojen kokonaisuus. Isänmaallisuus tarkoittaa taipumusta reagoida tietyssä tilanteessa tietyllä tavalla ja sen erityinen kohde, isänmaa, on opittu. Hirsjärvi (1995, 63) määrittelee, että arvot ryhmittyvät ihmisten toiminnassa eräänlaisiksi järjestelmiksi, aatteiden joukoiksi, joita kutsutaan ideologioiksi.

Thompsonin mukaan *ideologia* neutraalina käsitteenä painottaa termin puhtaasti kuvailevaa luonnetta - ideologia on *uskomusten tai ajatusten tai symbolisten käytäntöjen systeemi*. Ideologia kriittisenä käsitteenä puolestaan viittaa ideologian suhteeseen valtaan ja hallinnan ylläpitoon, jolloin ideologian käsitteeseen liitetään joskus myös kriittisiä ja negatiivisia ajatuksia vallitsevia aatteita ja valtaapitäviä kohtaan. (Thompson 1984, 4.)

Havaste (1998, 49) esittää, että yksilön ajattelun ja uskomusten järjestelmä muotoutuu hänen ympäristönsä vaikutuspiirissä. Yksilö muokkaa oman arvomaailmansa omista lähtökohdistaan ja omia tarpeitaan varten, kokemustensa kautta. Käytännössä ei siten ole olemassa vain yhtä ainoaa ja selvästi erottuvaa ideologiaa, vaan samaan aikaan useita päällekkäisiä ideologioita. Skeemat, jotka ovat kaavamaisia kulttuurisia merkitysjärjestelmiä, ilmentävät sosiokulttuuria, ideologioita ja käytänteitä. Skeemojen tuella säädellään kokemuksen muotoa ja merkitystä ja siten myös minuutta ja identiteettiä, julkista käyttäytymistä ja ihmissuhteita (Havaste 1998, 49 Stephensiin 1993, 145 viitaten.)

Grossberg (1995, 269) määrittelee ideologian ”panostuskartoiksi”, joiden katsotaan esittävän todellisuutta ; ”tulkintajärjestelmät, jotka määrittävät sitä kuinka koemme todellisuuden”. Hänen mukaansa ihmiset elävät yhtä paljon ideologisilla kartoillaan kuin ”todellisessa” maailmassa.

2.2 Arvot, kasvatus ja kulttuuri

Allardt (1988, 54) esittää Kluckhohnin ja Strodtbeckin (1961) arvosuuntausteorian, jonka mukaan mikään kulttuuri ei ole arvoiltaan täydellisen yhdenmukainen ja yksimielinen. Arvosuuntauksia kuvaavat viisi muuttujaa, joilla on kolme toteutumisvaihtoehtoa. Yksilöt eroavat kaikkialla toisistaan, mutta eri vaihtoehtoja korostetaan eri kulttuureissa eri tavoin. Arvosuuntauksien vaihtoehtoinen ovat:

- 1) ihmisluonteen olemus (hyvä - sekä hyvä että paha - paha)
- 2) ihmisen suhde luontoon (alistuminen - harmonia - ylivalta)
- 3) ajan kokeminen (menneisyys - nykyisyys - tulevaisuus)
- 4) toiminnallisuus (oleminen - kehittyminen - tekeminen)
- 5) suhde toisiin (hierarkkinen - rinnakkainen - yksilöllinen)

Kunkin kulttuurin sisällä kasvatus välittää arvoja ja luo uusia arvoja. Uuden sukupolven sosiaalistamisella viitataan myös yhteisön tärkeiden arvojen ja normien välittämiseen. (Hirsjärvi 1995, 63.)

Toimiessaan pedagogisesti ihminen tekee koko ajan valintoja. Hän toimii niiden arvojen ja normien mukaisesti, jotka hän on sisäistänyt omassa kasvatuksessaan ja kehityksessään. Hän voi myös tuottaa uusia arvoja ja normeja, jolloin hän vaikuttaa myös toisten käyttäytymiseen. Siten kasvatus on aina moraalista toimintaa. Vallitsevat tai uudet arvot ja normit kulkevat kasvattajan mukana - tiedosti hän sitä tai ei. Ihmiselle syntyy kyky tehdä itsenäisiä, moraalisia ratkaisuja vasta pitkän kehityksen jälkeen. Ihmisellä on synnynnäisenä vain käyttäytymismahdollisuudet, vasta oppimisen ja kokemuksen myötä syntyy käyttäytymismalleja. Lapsille ja nuorille on annettava pikkuhiljaa mahdollisuus tehdä omia arvo- ja normiratkaisujaan. (Hoffman 1996, 7, 9 - 10.)

Kansanen (1996, 13 - 15) esittää, että kasvatuksella on aina eettinen perusvire, koska kasvatuksessa päätökset perustuvat arvoihin. Päätösten takana voi kuitenkin olla hyvin erilaisia käsityksiä arvojen olemuksesta, tärkeydestä ja alkuperästä. Arvot ohjaavat toimintaa ja käytännössä ne ilmaistaan tavoitteina. Myönteisin ilmauksin ilmaistut tavoitteet osoittavat toiminnan pyrkimykset ja suunnan. Ihmisten ajatusmaailmassa arvojen alkuperä hahmottuu kahdella tavalla: arvot ovat *objektiivisia* tai *subjektiivisia*. Objektiivisen käsityksen mukaan arvoista saadaan tietoa intuitiivisesti tai jonkin yliluonnollisen kautta. Tällöin arvot ja niistä syntyneet tavoitteet ovat absoluuttisia ja

muuttumattomia ja niiden kritisointi tai kyseenalaistaminen on vaikeaa. Ne ovat asemaltaan ehdottomia ja niiden noudattaminen on velvollisuus. Kun arvot käsitetään subjektiivisiksi, ne katsotaan ihmisten ajattelun ja toiminnan tuloksiksi, ihmisen käsityksestä riippuvaisiksi. Arvot ovat aikakaudelleen tyypillisiä ja suhteellisia, niitä voidaan kritisoida ja muuttaa yhteisestä sopimuksesta. Yhteiskunnan kasvatusinstituutioiden tavoitteita laadittaessa eri näkökulmia joudutaan usein sovittamaan.

Varton (1992, 9) mukaan arvot edustavat kulttuurin näkymätöntä puolta, joka antaa merkityksen työlle, levolle ja viihdytykselle. Arvojen siirtyminen sukupolvelta toiselle on mahdollista kiinteässä, muuttumattomassa kulttuuriympäristössä, jossa ei ole ulkopuolisia, eri suuntiin vetäviä virtauksia. Varto katsoo, että tällainen seesteinen aika oli esim. Suomessa kansallisen heräämisen aika, jolloin aloitettiin kansallisen kulttuurin luominen ja rakennettiin kansallisuusaate oman kielen pohjalle. Tämän lyhyen kauden jälkeen monet ulkopuoliset vaikutteet ja nykyajalle tyypillinen välittömän hyödyn tavoittelu ovat vaikeuttaneet arvojen siirtämistä ja aiheuttaneet arvojen ristiriitaa.

Keltikangas-Järvisen (2000) mukaan ihmisillä ole enää entiseen tapaan yhteisiä ihanteita, arvomaailma on muuttunut yksilölliseksi, mikä voi johtaa vähitellen myös arvojen katoamiseen. Ihminen omaksuu arvot ympäristöstään ja yhteiset arvot kiinnittävät hänet ympäristöönsä ja yhteisöönsä. Arvomaailma syntyy ja säilyy, kun tarpeeksi suurella ryhmällä ihmisiä on samat arvot. Jos yksilön arvot poikkeavat voimakkaasti ympäristön arvoista, hän kokee itsensä yksinäiseksi ja hänen on vaikea säilyttää erilaiset arvonsa. Jos ihmiset valikoivat vain jotkin ympäristönsä arvot omikseen, arvomaailma alkaa hajota. Kun vain harvoilla yksilöillä on samat arvot, ihminen ei kykene pitämään tai ei koe tärkeänä pitää kiinni asioista, joilla ei ole yleistä arvostusta. Kulttuuri etenee siten kohti arvotyhjiötä. Arvot tukevat ihmisiä maailman jäsentämisessä ja auttavat ennustamaan toisten ihmisten käyttäytymistä ja siten arvomaailman pirstoutuminen ja arvojen häviäminen johtaa turvattuuteen. (Keltikangas-Järvinen 2000, 318 - 319.)

Keltikangas-Järvisen näkemys on yksi monista julkisessa keskustelussa nykyajan yhteiskunnan arvoista esitetyistä näkemyksistä. Räikkä (1998, 27 - 44) tarkastelee esitettyjä mielipiteitä ja katsoo, että arvoväittämiä on pääasiassa kolmenlaisia: 1) arvomaailmamme on kriisissä (ei ole vaihtoehtoja), 2) ei ole enää olemassa arvoja, 3) on olemassa liikaa arvoja (valinnanmahdollisuuksia). Räikän mielestä on huomattava, että kritisoidessamme nykyajan arvomaailmaa teemme sen tämän saman arvomaailman pohjalta. Käsitys, että arvomme kehittyvät edulliseen suuntaan on liian toiveikas.

Yhdenmukaisuus ei ole välttämättä kehitystä ja aika on arvoja muokkaava tekijä. Räkän mukaan on muistettava, että se, mikä meidän mielestämme on hyvää, ei ehkä tulevien sukupolvien mielestä ole hyvää. Teknologia muuttaa ympäristöämme ja se, millaisessa ympäristössä elämme, vaikuttaa vääjäämättä arvoihimme. Kasvatuksen ja sosiaalistamisen kautta sekä sen kautta, millaisen maailman jätämme tuleville sukupolville, voimme vaikuttaa siihen, mitä arvoja heillä on.

Mikä on oikein ja mikä väärin, mikä on hyvää ja mikä pahaa? - nämä kysymykset ovat ikuisia ja elävät niin kauan kuin ihminen on inhimillinen olento, joka on vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Näitä kysymyksiä on tärkeä kysyä ja huolehtia hyvän ja oikean toteutumisesta maailmassa. Tekniikan kehittyminen, tiedon lisääntyminen ja taloudelliset eturistiriidat tekevät oikeiden vastauksien löytämisen yhä vaikeammaksi, varsinkin jos ihmisten yksilöllisyys yhä lisääntyy ja yhteisöllisyys löystyy.

Hellstenin (1996, 65) mukaan eettisen kasvatuksen tavoitteena tulisi olla kasvat-
taa ihmistä ajattelemaan itsenäisesti ja olemaan kriittisen suvaitsevainen, sillä nämä ovat vahvan moraalisen identiteetin merkkejä.

2.3 Etiikan teorioita

Mikä sitten ohjaa moraalisia valintojamme? Eräs moraaliteoria on Lawrence Kohlbergin (1981) luoma malli yksilön eettisen kehityksen vaiheista. Kohlberg järjesti tutkimuksen, jossa koehenkilöille annettiin ratkaistavaksi moraalisia ongelmia. Vastausten perusteella Kohlberg muodosti teorian, jonka mukaan eettinen ajattelu sijoittuu kolmelle tasolle. Mitä enemmän vastaaja pystyy irrottautumaan konkreettisesta tilanteesta ja arvioi tekoa yleisten eettisten periaatteitten pohjalta sitä korkeammalla tasolla hän on eettisessä kehityksessään. Kohlbergin mukaan yksilöt kehittyvät kaikissa kulttuureissa kohti ylintä moraalijattelun tasoa koulutuksesta ja kasvatuksesta riippumatta. Opetuksesta on apua vain kaikkein ylimmillä päättelytasolla, jonne eivät siis monettaakaan yllä. Kohlbergin malli esitellään usein käsiteltäessä moraalikasvatuksen perustaa, vaikka sitä myös kritisoidaan paljon. (Airaksinen 1987, 51 - 57.)

Esisovinnainen taso	Auktoriteetti säätelee valintoja	Tasolle sijoittuvat
1. rangaistusten ja tottelevaisuuden vaihe	rangaistuksen pelko ohjaa käyttäytymistä	alle 9- vuotiaat lapset, osa murrosikäisistä, monet rikolliset
2. välineellinen ja relativistinen vaihe	oma etu - sääntöjen noudattaminen, jotta muut toimisivat itselle edullisella tavalla	
Sovinnainen taso	Moraaliperiaatteet omak- suttu ajatteluun	
3. henkilöiden välisen sopusoinnun korostamisen vaihe	käyttäytymällä moraalisesti kunnioitettavalla tavalla ansaitaan ympäristön kunnioitus	suurin osa nuorista ja aikuisista
4. laki- ja järjestysvaihe	moraali takaa yhteiskunnan järjestyksen, lakia tulee noudattaa sen itsensä takia	
Autonominen eli periaatteiden taso	Yhtenäisen eettisen vaku- muksen sisäistäminen	
5. yhteisen sopimuksen lakiperustainen vaihe	yksilöllisten oikeuksien varassa päädytään yhteisöllisesti moraalisiin sääntöihin (demokraattisuus, yksilön oikeuksien kunnioitus)	hyvin harvat, yleensä ei kukaan alle 20-v.
6. yleispätevien eettisten periaatteiden vaihe		

KUVIO 1. Kohlbergin malli yksilön eettisestä kehityksestä (Airaksinen 1987, 51 - 57; Yrjönsuuri 1997, 35 - 38.)

Yrjönsuuri (1997, 40 - 42) esittää Gilliganin kritiikin, joka painottaa, että Kohlbergin etiikka edellyttäisi paljolti vain persoonattomien suhteiden solmimista. Gilligan nimeää Kohlbergin mallin *oikeudenmukaisuuden etiikaksi* ja hänen mukaansa tämän lajin etiikka on tyypillistä miespuolisille henkilöille. Naisille taas on tyypillistä ns. *välittämisen etiikka*. Gilliganin mielestä Kohlbergin testeissään esittämät ongelmat painottuivat siten, että Kohlberg loi nimenomaan oikeudenmukaisuuden etiikkaa mittaavan miehisen moraalisen ajattelun mallin.

Kohlbergin teoria ei ota huomioon ympäristön tai kasvatuksen vaikutusta. Siitä on kuitenkin tunnistettavissa, miten erilaisilta perustoilta yksilön moraalinen toiminta voi toteutua. Erilaisia moraalisia ratkaisuja voi hyvin sen pohjalta hahmotella ja vertailla.

Arvosteltaessa tekoja moraalisesti hyvä - paha tai oikea - väärä ulottuvuudella pohjaksi löytyy useita eri teorioita, jotka tarjoavat oman näkökulmasna. *Utilitarismi* näkee kiitettäväksi teon, jonka aiheuttama hyöty on on mahdollisimman suuri, kun siitä vähennetään haitat. Kantin *velvollisuusetiikan* mukaan toiminta on moraalista, jos siinä täytetään velvollisuus, tunneseikat kuten sääli tai rangaistuksen pelko eivät saa vaikuttaa toimintaan. *Liberalistinen* ajattelu korostaa, että yksilöllä on oikeus valita omat arvonsa ja tavoitella vapaasti omaa parastaan. Aristoteles *hyve-etiikassaan* puolestaan painottaa, että hyveet ovat ominaisuuksia ja taipumuksia, jotka tekevät jostain asiasta erinomaisen. Ne mahdollistavat kunkin asian oman tarkoituksen toteutumisen. Ihmisen käytännölliset hyveet voivat olla luonteenpiirteitä esim. rohkeus, rehellisyys, hyväntahtoisuus jne. (Airaksinen 1987.)

2.4 Mitä paha on?

Harva (1973, 99 - 100) esittää, että paha ilmenee maailmassa eri muodoissa, se voi olla fyysistä kipua, psyykkistä kärsimystä tai moraalista pahaa, jonka lähde on paha tahto. Pahaa voidaan yrittää määritellä eri tavoin. Eräs määritelmä on, että paha on arvojen tuhoutumista tai niiden saavuttamisen estämistä. *Subjektivistisen arvoteorian* mukaan arvot ovat asioita, joita haluamme. Sen mukaan hyvää on se, mitä ihminen haluaa (ihmiset voivat haluta eri asioita) ja pahaa se, mitä ihminen ei halua, vaan karttaa. Ilman ihmistä ei siis olisi hyvää eikä pahaa. *Objektivistisen arvoteorian* mukaan jokin on hyvää tai pahaa riippumatta siitä, pidämmekö sitä hyvänä tai pahana. Kärsimys katsotaan kuitenkin useimmiten kaikissa teorioissa kiistatta pahaksi asiaksi, jota kukaan ei halua kokea sen itsensä takia.

Harvan (1973, 101 - 102) mukaan pahan alkuperästä on myös erilaisia käsityksiä. Muinaispersialaisen *Zarahustran* uskonto esittää, että hyvä ja paha ovat yhtä alkuperäisiä. Saksalainen mystikko *Böhme* katsoo, että jumalan ulkopuolella on olemassa alkusyvyys, josta syntyy sekä paha että ihmisen vapaus. Tuomas *Akvinolaisen* mukaan paha ei ole niin alkuperäistä kuin hyvä. Paha on hyvän puuttumista eli epätäydellistä hyvää. Varjoa ei voi olla ilman valoa eli paha on tavallaan hyvän hartioilla. *Platon* näkee, että maailma on ollut alkujaan hyvä, mutta jostain syystä on tapahtunut lankeaminen ja paha on tullut maailmankaikkeuteen. *Kristinuskon* käsitys on, että

maailma oli alussa “sangen hyvä”, mutta syntiinlankeemuksessa luomakunta ja ihminen sen mukana turmeltuivat. Moraalinen paha on siis kaiken pahan alku. Moraalisen pahan selittämisessä taas on vallalla kaksi perusteoriaa. Toinen esittää, että koska ihminen on vapaa olento, hän voi tahtoa pahaan eli hänessä on paha tahto. Harvan mielestä on tosin vaikea käsittää, että joku haluaa tehdä pahaan sen itsensä takia, syyttä, ei esim. siitä saatavan hyödyn takia tai nautinnon takia. Toisen käsityksen mukaan ihminen ei ole absoluuttisesti paha, vaan paha teko on lankeamista, heikkoutta, erehdystä tai tietämättömyyttä. Näiden teorioiden edellytys on, että ihmisellä ei ole pakottavaa syytä tekoonsa, vaan hän on vapaa valitsemaan hyvän ja pahan välillä.

3 KIRJALLISUUS JA KASVATUS

3.1 Kirjallisuuden tehtävät

Faktakirjallisuudesta voimme saada uusia tietoja ja oppia käsitteitä. Kirjallisuudella on ollut kautta aikain merkittävä rooli opetusvälineenä ja sivistyksen välittäjänä. Luku- ja kirjoitustaito ovat mullistaneet ihmiselämän ja avanneet uuden maailman. Lammenranta (1990, 192) katsookin, että kirjallisuutta on järkevä käyttää ensijaisesti lisäämään tietoa ja ymmärrystä maailmasta. Fiktiivisen kirjallisuuden ymmärtäminen on läheisesti sidoksissa maailman ymmärtämiseen, koska fiktiivisen teoksen ymmärtäminen vaatii sekä mielikuvitusta että tunteita, jotka puolestaan liittyvät käsitteiden oppimiseen ja siten maailman ymmärtämiseen. (Lammenranta 1990, 200.) Fiktiivinen kirjallisuus ei kuvaa arvoiltaan neutraalia maailmaa, vaan ihmisiä, tilanteita ja tapahtumia, jotka ovat esim jännittäviä, tunteisiin vetoavia tai pelottavia. Kun kirjallisuus saa tietyn kuvitellun tilanteen kautta lukijan kokemaan myönteisiä tunteita, tämä haluaa samanlaisen tilanteen toteutuvan reaalimaailmassa. Kirjallisuus voi siten saada omaksumaan uusia arvoja. (Lammenranta 1990, 204.)

Lammenrannan (1990, 204 - 205) mukaan kirjallisuus voi myös lisätä tietoaamme moraalisesti oikeista teoista, moraalisesti hyvistä ihmisistä ja moraalisista hyveistä, siten se toimii moraalisena kasvatuksen välineenä. Nykykirjallisuus ei useinkaan kuvaa moraalisesti ideaalista elämää tai tarjoa ratkaisua moraaliin ongelmiin. Mutta se kuvaa tilanteita, jotka ovat moraalisesti ongelmallisia ja auttaa ainakin elävästi kuvittelemaan tällaisia tilanteita, vaikka ei suoranaisia ratkaisuja tarjoaisikaan. Moraalissa päättelyssä pyrimme kritisoimaan ja korjaamaan moraalisia periaatteitamme ja tässä prosessissa on kuvittelulla keskeinen osa. Moraalinen ongelma syntyy kohdatesamme todellisen tai kuvitellun tilanteen, jossa moraaliset periaattemme joutuvat ristitiitaan; ongelman ratkaisemiseksi periaatteidemme on muututtava. Auttaessaan meitä "korjaamaan virheellisiä moraalisia periaatteitamme" kirjallisuudella on tärkeä merkitys myös moraalisien tiedon kasvattajana (Lammenranta 1990, 204). Mutta miten määritetään, ja kuka määrittää moraalisien periaatteiden virheellisyyden? Onko virheellisyyden yksilön subjektiivinen kokemus ja sen korjaaminen vain hänen henkilökohtainen ratkaisunsa? Se, mihin suuntaan yksilön moraalinen tieto kehittyy, riippuu siitä, mikä on

hänen henkilökohtainen arvomaailmansa - onko se yhteiskunnan yleisesti hyväksymien arvojen mukainen vai poikkeako se niistä radikaalisti.

Mäkinen (1990, 157 - 173) katsoo, että kysymys moraalista on kirjallisuuden olennainen ulottuvuus. Kirjallisuus on puhetta elämän perustavista ehdoista ja siten siihen liittyy elämän moraalista tulkintaa. Eli kirjallisuus käy koko ajan moraalikeskustelua. Kirjallisuuden vakavasti ottaminen edellyttää siihen osallistumista myös vastaanottajan näkökulmasta. Parhaimmillaan keskustelu on osallistumista yhteisen moraali-perustan ja kielen etsimiseen.

3.2 Nuorisokirjallisuus kasvattaa

3.2.1 Mitä on nuorisokirjallisuus?

Kirjallisuutta jaotellaan lukijakunnan mukaan aikuisten ja lasten- ja nuortenkirjallisuuteen, josta käytetään myös yhteistä nimitystä nuorisokirjallisuus. Nuorisokirjallisuudella tarkoitetaan yleisimmin nuorison luettavaksi tarkoitettua kirjallisuutta. Lappalaisen (1979) mukaan kuitenkin laajemman määritelmän mukaan siihen kuuluu myös aikuisten kaunokirjallisuudesta heille valittu tai heidän itsensä valitsema kirjallisuus. Raja on siten häilyvä. (Kurikkala & Schöning 1998, 34.)

Alanko (1997, 51) esittää Walliin (1991, 29) viitaten, että lastenkirja on usein suunnattu myös aikuisille. Aikuiset vaikuttavat usein kirjojen valintaan ja arvottavat niitä. Alanko katsoo, että hyvä lastenkirja on koko perheen kirja ja sen arvomaailma heijastuu perheen arvomaailmaan. On myös olemassa kirjallisuutta, jonka lukijakuntaa ovat sekä lapset että aikuiset. Tällaisia kahteen yleisöön vetoavia eli ambivalentteja tekstejä voidaan pitää omalta osaltaan kulttuurin joustavuuden ja uudistuskyvyn takajina (Shavit 1986, 179). Shavitin mukaan ambivalentteja tekstejä ovat tekstit, jotka kuuluvat samanaikaisesti useampaan kuin yhteen kirjalliseen järjestelmään, minkä seurauksena niitä lukee eri tavoilla samanaikaisesti ainakin kaksi lukijaryhmää. Näihin lukijaryhmiin kuuluvat lukijat eroavat toisistaan odotuksiltaan samoin kuin lukemismuotoiltaan ja -tavoiltaan. Siten he myös ymmärtävät tekstin hyvin eri tavoin. (Shavit 1986, 65 - 66.)

3.2.2 Nuorisokirjallisuuden didaktisuus

Kirjallisuus syntyy aina kontekstissaan, tiettyjen vaikutteiden läsnäollessa - kirjailija kirjoittaa teoksensa tietoisesti tai tiedostamatta myös tiettyä kulttuuria varten. Koska lastenkirjallisuuskin on sidoksissa yhteiskuntaan, jossa se on syntynyt, se heijastaa yhteiskunnassa vallitsevia arvoja. Lastenkirjallisuuden kohdalla tämä saattaa usein korostua sille määritellyn didaktisen tehtävän takia. (Saukkola 1997, 152.) Shavit (1986, 35) esittääkin, että lastenkirjallisuutta ei pidetä vain kirjallisuuden osana, vaan se on väline, jolla opetetaan lasta.

Kuivasmäen (1988, 139) mukaan nuorisokirjallisuus käsitettiin pitkään osaksi kasvatusta, ja eri aikojen kasvatustilanteet heijastuvatkin parhaiten juuri lasten- ja nuortenkirjallisuudessa, mutta toki myös muussa kirjallisuudessa. Hänen mielestään arvot ja aatevirtaukset ovatkin mielenkiintoinen tutkimusongelma kaikilla kirjallisuuden osa-alueilla.

Lastenkirjan tai -kertomuksen täytyy pitää yllä mielenkiintoa, herättää uteliaisuutta tai huvittaa. Jotta kertomus olisi elämää rikastuttava sen pitää myös innoittaa lapsen mielikuvitusta, auttaa häntä kehittämään älyään ja selventämään tunteitaan. Kirjallisuuden tulee tarjota aineksia, joiden avulla lapsi voi saada selvyyttä vaikeuksiinsa ja lohtua pelkoihinsa ja löytää niihin ratkaisuja. Lastenkirjallisuuden on koskettava lapsen koko persoonallisuutta ja otettava todesta hänen vaikeutensa. Tällainen kirjallisuus rohkaisee lasta luottamaan itseensä ja tulevaisuuteen. (Bettelheim 1984, 11.) Kun lapsi huomaa, että kirja auttaa häntä ymmärtämään itseään ja maailmaa, hän oppii pitämään lukemisesta (Julkunen 1993, 28). Tämä voi johdattaa lapsen yhä uusien lukukokemusten äärelle.

Kirjallisuus opettaa uusia käsitteitä, joiden avulla voimme jäsentää maailmaa, ei ainoastaan sitä, millainen maailma on vaan millainen sen pitäisi olla ja millaiseksi sitä olisi muutettava (Lammenranta 1990, 205). Alangon (1997, 160 - 161) mukaan tämä merkitsee sitä, että kirjallisuuden avulla lapsi oppii ymmärtämään, että maailmaa pitäisi muuttaa ideaalimaailmaa paremmin vastaavaksi. Muutoksen edellytys on mallin mukainen toiminta: hyvyden, pyhyden ja kauneuden huomioon ottaminen arkisissa askareissa. Alanko tulkitsee, että voimme olettaa kirjallisuuden lisäävän erityisesti lapsen ymmärrystä, sillä lapsi kykenee samastumaan kuviteltuihin tilanteisiin paremmin kuin aikuinen.

3.2.3 Ahmimisikäisten lukemisen piirteitä

Kurikkala ja Schöning (1998) tutkivat ahmimisikäisten (n. 10-vuotiaat) lukemisen motiiveja ja lukemiseen kohdistuvia odotuksia. He esittävät, että Liikasen (1979) mukaan ahmimisiässä kirjan oleellinen kehitystehtävä on saattaa lukija osalliseksi kirjallisesta kulttuuriperinteestä sekä sosiaalisesta ja kognitiivisesta vuorovaikutuksesta. Lisäksi kirjan tulee tarjota samastumiskohteita ja käyttäytymismalleja ja auttaa laajentamaan tietoisuutta. Mahdollinen pysyvä kiinnostus kirjoihin syntyy myös tässä iässä. Mohlin ja Schack (1981) asettavat lukijan kannalta katsottuna nuorisokirjallisuudelle neljä funktiota: 1) nuorisokirjallisuus viihdykkeenä ja huvina, 2) informaationlähteenä ja didaktisena välineenä, 3) terapiana sekä 4) kehityksen välineenä (sis. myös informaatiivisen ja terapeuttisen funktion). Kirjan ja yksilön välille syntyy aina oma funktionsa, samalle lukijalle jollain kirjalla voi erilaisiakin funktioita, esim. viihdyttävä ja terapeuttinen. Toisaalta taas saman kirjat lukijat voivat kokea sen eri tavoin. (Kurikkala & Schöning 1998, 35 - 36.) Grossberg (1995, 37) määrittelee, että yleisön ja populaarien tekstien suhde on yleensä toiminnallinen ja antoisa. Tekstin merkitys ei ole ennaltamäärätty, sen merkitys tai toimintatapa ei sisälly valmiina siihen itseensä. Mikään teksti ei osaa ennakoida, mitkä sen vaikutukset ovat. Ihmiset pyrkivät saamaan selville, mitä teksti tarkoittaa, mutta yrittävät myös saada sen merkitsemään itselleen jotain. He etsivät tekstin sidoksia omaan elämäänsä, kokemukseensa, tarpeisiinsa ja haluihinsa. Sama teksti voi merkitä tulkinnasta riippuen eri asioita eri ihmisille, sillä samoin kuin jokaisen ihmisen tarpeet myös jokaisen kyky tulkita ovat erilaiset.

Ahmimisikäisten suosikkeja ovat erityisesti sarjakirjat, joista suosituimpia ovat salapoliisi- ja seikkailusarjat. Sarjakirjoja pidetään yleensä rakenteeltaan samantapaisina ja kaavamaisina. Sarjakirjojen lukemisen ahmimisikäisten mielestä tekevät mukavaksi jatkuvuus, samat henkilöt, sarjojen yleissävy, tuttuus, halu tietää enemmän, helpous ja outous (tuttuuden rinnalla; henkilöt samat, tapahtumat vaihtelevat). (Kurikkala & Schöning 1998, 39.)

Tuttuuden ja outouden elementteihin tarinassa paneutuvat Heikkinen, Huttunen ja Kakkori (1999, 48 - 49) esittävät, että jos tarina on liian tuttu, se ei ole kiinnostava, koska se ei avaa uusia näkökulmia. Liian vieras tai outo tarina puolestaan estää ymmärtämisen ja avautumisen tekstille ja tulee siten torjutuksi. Tarina ei tavoita lukijan kokemusta, ellei se liity aikaisempiin kertomuksiin - esim. kulttuuriseen tarinavarantoon,

tieteelliseen paradigmaan tai yksilön aikaisempiin kokemuksiin. Samuus kutsuu mukaan tarinaan - toiseus takaa kokemuksen laajenemisen.

Kurikkala ja Schöning (1998, 37) tutkivat ahmimisikäisten lukemisen syitä siten, että oppilaat valitsivat annetuista syyvaihtoehdoista mielestään sopivat ja kertoivat väitelausetta jatkamalla lukemisensa yleisiä syitä. (Artikkelissa ei mainita tutkimukseen osallistuneiden määrää huolimatta siitä, että prosenttiluvuilla ilmoitetaan, kuinka suuri osa vastaajista vastasi määritellyllä tavalla.) Yleisin lukemisen syy oli siitä saatavat elämykset, joista tärkeimpiä olivat lukemisen tuottama ilo ja jännitys. Jompikumpi tai molemmat näistä kokemuksista saivat mainintoja 75 % :lta vastaajista. Lukutaidon kehittymisen mainitsi 60 % vastaajista, ja noin puolet piti tärkeänä lukemisen tuomaa vaihtelua elämään ja sitä, että lukeminen auttaa unohtamaan ikävät asiat. Tiedon saaminen ja sellaisten asioiden kokeminen, joita ei oikeassa elämässä tapahdu, oli tärkeää 40 % :lle vastaajista.

Pyydettyäessä merkitsemään kolme tärkeintä lukemismotiivia neljäsosa merkitsi ensimmäiseksi syyksi jännityksen kokemisen, se on siis sekä yleisin että tärkein syy lukemiselle. Toinen elämyssyy, ilon kokeminen, oli tärkein 16 %lle oppilaista. Tärkeysjärjestyksessä viidesosa arvostaa lukemisesta saatavaa hyötyä eli lukutaidon kehittymistä ja tietojen saantia. Muut lukemismotiivit saivat vain vähän mainintoja.

Tutkimuksessa lausetta "Lukeminen on mukavaa, koska..." jatkoi 77% oppilaista ja näistä jatkotavoista tutkijoiden kokoamat kuusi luokkaa olivat:

- 1) lukemiseen liittyvät tunnekokemukset (jännitys, ilo, hauskuus, lohtu)
- 2) lukemisen tuoma hyöty (tieto, lukutaidon paraneminen)
- 3) kirjan hyvät ominaisuudet (jännittävyys, juoni)
- 4) lukemisen edut harrastuksena
(halpaa, ikävät asiat unohtuu, unensaanti, vaihtelu elämään)
- 5) lukemistahtuman miellyttävyys
(hyvä olo, rauhoittuminen, keskittyminen, nautinnollisuus)
- 6) ajankulu.

Lausetta "Lukeminen ei ole mukavaa, koska " jatkoi 3 % vastaajista. Tätä mielipidettä ei juuri eritelty, vastauksissa todettiin vain, että lukeminen vie liikaa aikaa tai että lukemisesta ei vain pidetä. Molempia lauseita oli jatkanut 19 % oppilaista. Näissä vastauksissa lukeminen koettiin yleensä epämukavaksi jossain tietyssä

tilanteessa, oma huono mieliala teki lukemisen ikäväksi, tai kirjan ominaisuudet (esim. pituus, tylsyys) eivät innostaneet lukemaan. (Kurikkala & Schöning 1998, 38 - 39.)

Tutkimuksessa haastateltiin vielä erikseen varsinaisia kirja-ahmijoita eli paljon lukevia oppilaita, joita oli joka kuudes tutkituista oppilaista. Samastumista kartoitettaessa havaittiin, että kirja-ahmijat samastuvat sekä kirjan henkilöihin että kirjan tapahtumiin, näistä tapahtumiin samastuminen oli yleisempää. Samastumistapoja olivat tapahtumien sivusta seuraaminen, sankarin ja hänen toimiensa ihailu, tapahtumissa mukana eläminen, halu olla ihailun henkilön kaltainen sekä tapahtumien suunnittelu ja ennalta-arvaaminen. (Kurikkala & Schöning 1998, 41.)

4 FANTASIAKIRJALLISUUS

4.1 Fantasiakirjallisuus kirjallisuuden lajina

Kuusisto esittää esipuheessaan kirjaan "Narnia ja ympäröivät maat", että fantasia on kirjallisuuden lajina ja elementtinä moniulotteinen ja suhteellinen käsite. Ei voida määritellä yhtä, kaikille samaa tarkoittavaa fantasian käsitettä, pikemminkin voidaan puhua erilaisista fantasioista, fantasian eri muodoista eri asiayhteyksissä. Filosofialla, psykologialla, psykoanalyysillä ja kirjallisuuden tutkimuksella on omat näkemyksensä ja sovelluksensa fantasiasta. Kun hahmotellaan fantasiaa kirjallisessa ulottuvuudessa on määriteltävä myös sen suhdetta realismiin, science fictioniin, utopiaan, satiiriin ym. lajeihin. Yleisellä tasolla fantasia merkitsee kuvittelisuutta, mielikuvituksen toimintaa tai sen tuotetta. (Kuusisto 1993, i)

Kirjallisuudentutkija John-Henri Holmbergin mukaan kirjallisuus voidaan jakaa realistiseen, joka käsittelee mahdollisia tapahtumia tuntemassamme maailmassa, ja ei-realistiseen, jonka tapahtumat kirjailija ja lukija tietävät mahdottomiksi. Ei-realistinen -kirjallisuus puolestaan voidaan jakaa science fictioniin, kauhukirjallisuuteen ja fantasiaan. (Bengtson 2000, 9.)

Todorovin (1975, 25, 41 - 54) mukaan fantasia sijoittuu kirjallisuudessa kahden lajityypin *oudon* (uncanny) ja *ihmeellisen* (marvellous) väliin. Oudossa yliluonnolliset tapahtumat saavat luonnollisen selityksen, siinä ollaan mahdollisen kokemusmaailman äärirajoilla. Ihmeellinen taas sisältää yliluonnollisen läsnäolon kertomuksessa, se hyväksytään ilman muuta omana maailmanaan, jolla on omat säännönmukaisuutensa. Fantastisessa kertomuksessa lukija kohtaa jotain mikä edustaa hänen järkipäisen todellisuutensa ulkopuolella olevaa. Hän etsii selityksiä vuoroin luonnolliselta vuoroin yliluonnolliselta ulottuvuudelta. Fantasia onkin epäröintiä luonnollisen ja yliluonnollisen selityksen välillä.

Todorov (1975, 31 - 33) asettaa kolme ehtoa, jotka tekstin on täytettävä, jotta se voitaisiin luokitella fantasiaksi. Ensimmäinen ja kolmas ehto ovat välttämättömiä, toinen ei. Ensimmäisen ehdon mukaan tekstin sisäislukijan on omaksuttava epäröivä asenne tapahtumia kohtaan, toinen ehto sisältää myös henkilöahmon/hahmojen epäröinnin. Kolmas ehto on, että fantasiaa on luettava fiktiivisenä totuutena, ei

allegorisesti tai runollisena metaforana. Todorovin osin ristiriitaista luokittelua on kritisoitu ja niin Todorovin itsensä kuin muiden tutkijoiden on ollut vaikea määrittellä kaikkea fantasian piirteitä omaavaa kirjallisuutta sen mukaan. Fantasian ehdot täydellisesti täyttävää kirjallisuutta olisi perin vähän. Mm. Hiillos (1993, 126 - 145) ja Kuusisto (1993, 1 - 19) käsittelevät Todorovin luokittelun ongelmaa.

Tähän ongelmaan oman ratkaisunsa tuo anglosaksisissa maissa luotu luokittelu, jossa erotetaan *high fantasy* (korkea fantasia) ja *low fantasy* (matala fantasia). High fantasy -teoksessa tapahtumat sijoittuvat kokonaan tai suurimmaksi osin mielikuvitusmaailmaan. Ihmeen avulla meidän maailmastamme siirrytään myyttiseen maailmaan, jossa taikuus on mahdollista. Kuvittelun maailman sisällä kaikki on totta, mutta maailman säännöt ovat erilaiset kuin reaali maailmassa. Sen sijaan low fantasy -teoksessa yliluonnolliset tapahtumat ja taikuus ilmestyvät meidän todelliseen maailmaamme. (Bengtson 2000, 15.)

Sekä Saukkola (1997, 17) että Bengtson (2000, 31 - 32) esittävät, että fantasia lajityyppinä on laaja ja se voidaan jakaa monenlaisiin alatyyppeihin. Fantasia voi olla myös toimivana osana ns. realistisessa romaanissa. Eri lajityyppien rajat ovat kuitenkin hyvin häilyviä ja kaunokirjallisen tekstin fantasialuokitteluun ei olekaan erityisiä sääntöjä, ennemminkin voidaan määrittellä fantasiateksteille yhteisiä piirteitä. Fantasia kulkee mielikuvituksellisen ja käsittämättömän rajamailla, missä yllättävät ja odottamattomat elementit ovat olennaisia. Asiat, joiden ajattelemisesta teksti on ensin johdattanut lukijansa pois, voivat osoittautua myöhemmin kerronnassa tärkeiksi ja merkityksettömältä vaikuttavasta osasta kerrontaa voi tulla olennainen osa juonta. (Saukkola 1997, 17.) Fantasiaa voidaan pitää myös sekä kirjallisuuden lajin että tyylin nimenä. (Bengtson 2000, 12.)

Fantasiakirjallisuuden jako aikuisten ja lasten kirjallisuuteen on vaikeaa ja osin turhaakin - varsin usein fantasiakirjat viehättävät sekä aikuisia että lapsia, kuten esim. Nalle Puh ja Taru Sormusten Herrasta. Lastenkirjallisuus onkin usein ennemminkin kirjallisuutta perinteisesti luokitteleva termi kuin varsinaisesti sisältöä tai lukijoita kuvaava määrittely. (Saukkola 1997, 16.)

4.2 Fantasian maaginen maailma

Vainikkalan mukaan (1993, 197) fantasiakirjallisuus kuvaa sellaista, mikä elämässä yleensä on selittämätöntä. Fantasia osoittaa elämän eriskummallisuuden. Se käsittelee näkymätöntä ja sanomatonta, unien, pelkojen ja toiveiden takamaastoa.

Fantasiakirjallisuus kuvaa mielikuvitusmaailmaa, jonka viehätys perustuu kirjailijan luovaan mielikuvitukseen. Tuo mielikuvitusmaailma omine olentoineen ja luonnonlakeineen voi täysin poiketa tuntemastamme todellisuudesta. Kirjailijan vapauden ainoa rajoitus on se, että tapahtumien on oltava fantasiamaailman tasolla johdonmukaisia. Siirtyminen todellisesta maailmasta fantasiamaailmaan on mahdollista vain tietyille yksilöille ja tapahtuu ihmeen avulla. (Bengtson 2000, 34.) Saukkola (1993, 21) mainitsee, että fantasiakirjallisuuden teemoiksi on luokiteltu mm. näkymättömyys, muuttuminen, hyvän ja pahan välinen taistelu, ilmestykset, hallitseminen esim. velhon toimesta ja tuho.

Malmgrenin (1991) mukaan fantasiakirjallisuuden maailmankuvaa hallitsevat näkymättömät voimat. Tarkoituksellisuus ja kohtalon voimat ovat tarinassa voimakkaasti läsnä samoin kuin todellinen, yliluonnollinen, toimiva magia. Sisättö (1996, 192) käyttää tästä fantasian maailmankuvasta nimitystä *maaginen maailma* ja *maaginen maailmankuva* erotukseksi science fictionin tieteellisestä maailmankuvasta. Maagisessa maailmankuvassa magia toimii fiktion maailmassa. Tarinan henkilöt voivat vaikuttaa ympäristöönsä tahtonsa voimalla tai käyttäen apunaan maagisia apuvälineitä. Tarinassa esiintyy usein myös kokonaan yliluonnollisia olentoja kuten lohikäärmeitä, örkkejä, vähäkääpiöitä ja yksisarvisia. Maagisessa maailmankuvassa fyysisen maailman taustalla oleva toinen henkinen todellisuus antaa merkitykset tuon maailman olennoille ja tapahtumille. Siksi fantasiateos houkuttelee esiin lukutavan, joka etsii tarinasta allegorisia merkityksiä. (Sisättö 1996, 192 Malmgrenin 1991, 154 mukaan.)

Ajan ongelma on esillä etenkin tarinoissa, joissa päähenkilöt kulkevat meidän maailmamme ja mielikuvitusmaailman välillä. Ajankulku on erilainen mielikuvitusmaailmassa ja palatessaan takaisin meidän maailmaamme henkilö huomaa, ettei aika olekaan kulunut. Varsinaisessa aikafantasiassa puolestaan siirrytään kuviteltuun tai historialliseen menneisyyteen, tulevaisuus puolestaan on ennemminkin science fictionin aihepiirinä. Usein fantasiakirjallisuus kuitenkin kuvaa rinnakkaismaailmaa tai toisenlaisessa ulottuvuudessa olevaa maailmaa, jossa kuitenkin voi olla piirteitä

historiallisesta reaali maailmasta ja sen arvomaailmasta ja ilmiöistä. (Bengtson 2000, 28, 35.)

Mielikuvitusmaailmojen kautta voidaan tuoda esille myös vakavia aiheita, parhaimmillaan fantasiakirjallisuus käsittelee syvällisesti elämää ja kuolemaa, elämän tarkoitusta ja hyvän ja pahan vastakkaisuutta. Fantasiakirjallisuus rinnastuu myytteihin jo pelkästään mielikuvitusmaailmojen kautta, mutta molemmat myös käsittelevät usein samankaltaisia ongelmia. (Bengtson, 2000, 16.) Ajankohtaisiin nykyaikojen aiheisiin puolestaan fantasian keinoin tarttuu esim. Erik Wahlströmin enkeli aiheinen teos *Gottfried och Theodora* (1992, Siipien kansa, suom. 1996) käsitellen mm. koulukiusaamista, nuorisorikollisuutta, rasisimia, anoreksiaa ja tavaroiden kierrätystä. Fantasiakirjoissa kritisoidaan usein myös yhteiskunnan vallitsevia valtarakenteita, joskus myös ideologioita. (Bengtson, 2000, 25, 29 - 30.)

4.3 Myytit ja fantasia

Myytti on peräisin kreikan kielestä ja tarkoittaa kertomusta. Itse myytti on vain ydin, jonka ympärille ajan myötä voi muotoutua kertomus, draama tai maailmankatsomus tai vastaus ihmisen ikuisiin kysymyksiin. Myyttejä voidaan erottaa neljänlaisia: *luomismyytit*, jotka ovat vanhimpia ja joita esiintyy lähes kaikilla kansoilla, *luonnonilmiöitä selittävät myytit*, *antropomorfiset myytit*, joissa jumalat ja eläimet saavat ihmismäisiä ominaisuuksia tai ihmiset ja eläimet vaihtavat olemusta sekä *jumala- ja sankarimyytit*. Etenkin sankarimyyttejä käytetään fantasiakirjallisuudessa yleisesti. (Toijer-Nilsson 1981, 16 - 18.) Bengtson (2000, 16 - 17) kuvaakin, kuinka high fantasyn yleinen ja yksinkertaistettu juoni on sankaritarina, jossa perheen kuopus, väheksitty tai syrjitty henkilö tai pienikokoinen tai muuten vähäpätöinen olento joutuu seikkailuun, joskus vasten tahtoaan. Päähenkilön on tunkeuduttava pimeyden tai pahuuden valtakuntaan ja sankarin panos on ratkaiseva maailman säilymisen kannalta. Matkalla sankari saa uusia ystäviä ja kohtaa vastustajia, joilla molemmilla on yliluonnollisia kykyjä, joita sankarilla ei ole. Löytämiensä voimien ja ystäviensä avulla sankari toteuttaa tehtävänsä ja selviytyy voittajana. Sankarin voitto muuttaa myyttistä maailmaa paremmaksi ja taikuiden voimat voivat vetäytyä tästä maailmasta. Fantasiakirjallisuudessa sankarin voitto voi olla sekä mikrokosminen, kuten yleensä saduissa, jolloin voitto koskee ensijassa

sankaria ja hänen lähipiiriään, tai makrokosminen, kuten sankarimyyteissä, jolloin voitto on myös maailmanhistoriallisesti merkittävä, koko yhteisöä uudistava tapahtuma. Fantasian voidaankin katsoa periytyvän saduista ja myyteistä.

Sankarimyytin juonikaavaa noudattelevana fantasiakirjallisuudesta muodostuukin eräänlainen kehityskertomus ja itsenäistymisprosessi. Parhaassa tapauksessa fantasiakirjallisuus luo lukijaan uskoa omaan itseen. Fantasiakirjan päähenkilön heikkous ja vähäpätöisyys auttaa lukijaa samastumaan päähenkilöön. Sankarin matkallaan kohtamat vaikeudet ja niiden voittaminen voivat antaa lukijallekin voimia ja uskoa vaikeuksien voittamiseen. (Bengtson 2000, 16 - 17.)

4.4 Aatteet ja ajan henki fantasiassa

Fantasiakirjallisuudessa on tyypillistä eri uskontomaailmojen yhdistely ja mielikuvitusmaailman ja todellisen maailman rinnakkaisuus. Kertomuksissa voi tunnistaa vaikutteita kelttiläisestä maailmasta mm. samanistisuudesta. Jotkut satututkijat ovatkin liittäneet ihmesatujen epäloogisuudet samaanin sielunmatkan perinteeseen. Fantasiakirjallisuuden sankarimyytin rakenteen voidaan nähdä noudattavan myös samaanin sielunmatkaa. Myyttinen Graalin maljan etsintä on myös juuriltaan kelttiläiseen kulttuuriin liittyvä, nykyään se yhdistetään usein kristillisiin legendoihin ja keskiaikaisten ritariromaanien perinteisiin. Hyvä - paha vastakkainasettelu tekee fantasiakirjoista myös kristillistä arvomaailmaa noudattavia vaikka niissä voidaan käyttää eri uskonnollista perua olevia myyttejä juonen rakenteena ja mytologisia hahmoja henkilökuvastona. Itämaisia myyttejä ja uskontofilosofiaa esim. taolaisuutta on myös hyödynnetty fantasiakirjallisuudessa. (Bengtson 2000, 19 - 21.)

Fantasiakirjallisuus on luonut erilaisia pahaa symbolisoivia hahmoja, joista lohikäärmeet lienevät yleisimpiä. Hahmoilla on kuitenkin eri kulttureissa erilaisia merkityksiä. Esimerkiksi lohikäärme ilmentää perinteisesti länsimaisessa kulttuurissa ja fantasiakirjallisuudessa pahaa, itämaisessa ja erityisesti kiinalaisessa traditiossa lohikäärme taas on keisarin ja hyvän onnen symboli. Bengtson (2000, 23) näkee, että fantasia jopa "herkuttelee pahuuden kuvauksella". Hän myös väittää, että fantasiakirjallisuuden rakenteellisena heikkoutena usein on juuri hyvän kuvaus tai kuvauksen puute: usein fantasiakirjassa on hyvää vain tarkasti kuvatun pahan vastakohtana. Pahuuden voimiin

kuuluvat mielikuvitusolennot ovat usein kirjailijoiden innoituksen lähde, vastapuolta edustavat enkelit, joilla on myös oma paikkansa fantasiakirjallisuudessa. Positiivinen mielikuvitushahmo on fantasiakirjallisuudessa harvinainen ja enkeli onkin tässä ominaisuudessa mielenkiintoinen hahmo, jota voidaan pitää myös merkinä kristillisestä maailmankatsomuksesta. (Bengtson 2000, 23 - 24.)

Sosiaalisessa taustassaan ja kontekstissaan tuotettuna fantasiakirjallisuus on yliluonnollisesta huolimatta sidoksissa vallitsevaan todellisuuteen. (Saukkola 1993, 22.) Kirjallisuus ei ole mikään suljettu järjestelmä, joka käy keskustelua vain oman alansa sisällä, vaan se heijastaa aikaansa ja on jatkuvassa vuorovaikutuksessa sen kanssa. Maailmankirjallisuudessa tieteis- ja fantasiakirjallisuus edustavat nykyään alakulttuureja, mutta Suomen mittakaavassa ne heijastavat ajan henkeä. Kumpaakin kirjallisuudenlajia on julkaistu suomeksi jo pitkään, mutta Suomessa science fiction on 1970-luvun ilmiö ja fantasiakirjallisuus 1990-luvun ilmiö. (Bengtson 2000, 36.)

Bengtson (2000, 36 - 41) esittää, että fantasiakirjallisuus kytkeytyy keskiaikaiseen maailmankuvaan; fantasiakirjoissa voi olla keskenään riiteleviä pikku kansoja tai kuningaskuntia. Nykymaailmamme muistuttaa siten tavallaan keskiaikaista maailmaa, paikallis- ja alakulttuurit ovat vahvistuneet ja itsenäistyneet, vaikka EU yhtenäistääkin Eurooppamme. Hajoaminen ja keskuksettomuus ovat vallalla. Bengtsonin mielestä keskiaikaa voidaan pitää hyvänä vertailukohtana niin nykyajalle kuin fantasiakirjallisuudelle; henkiset, hengelliset ja uskonnolliset arvot ovat ajankohtaisia. Henkisyys nostettiin lehdistössä pintaan vuosituhaten vaihteessa. Toisaalta nähdäkseni henkiset teemat median esille nostamina eivät juurikaan vaikuttaneet tavallisen ihmisen arkielämään ja heidän arvojen pohdintaansa - monia pikemminkin hehkutus uudesta vuosituhatenstä ärsytti. Aikamme voidaan nähdä myös hyvin maallistuneena ja arvomaailmaltaan hajanaisena, kuten Keltikangas-Järvinenkin (2000) väittää, joten Bengtsonin näkemystä voi kritisoida.

Yliluonnolliset teemat ovat olennaisia elementtejä fantasiakirjallisuudessa ja Bengtsonin (2000, 36 - 41) mielestä ne heijastavat ihmisen kiinnostusta yliluonnolliseen ja uskonnolliseen arvomaailmaan. Mielestäni yliluonnollisuus vain antaa vapaat kädet mielikuvitukselle ja muodostuu siten olennaiseksi osaksi fantasian tapahtumien kulkua ja lukijan mielihyvän tavoittamista esim. jännityksen tai hauskuuden kautta. Fantasian lukeminen ei välttämättä siten ole osoitus kiinnostuksesta yliluonnolliseen. Todorovin (1975, 92, 162) mielestä yliluonnollisilla elementeillä on kaunokirjallisessa teoksessa

kolme eri funktiota. Ensimmäinen funktio on jonkin efektin esim. jännityksen tai uteliaisuuden luominen lukijaan. Toinen funktio liittyy kerrontaan ja juonen organisointiin ja kolmas funktio on se, että fantasiassa voi kertoa kuvitteellisesta maailmasta, jossa on asioita ja ilmiöitä, joita ei ole todellisuudessa, ne elävät vain kielessä.

4.5 Fantasian arvomaailma

Lasten fantasiakirjallisuuden juuret ovat kansansaduissa, jotka alunperin suullisessa muodossaan olivat ennemminkin aikuisille kuin lapsille suunnattua viihdettä. Lapsia ei pidetty mitenkään erityisenä ryhmänä, vaan he kuuluivat yhteisissä tarinahetkissä satujen julmuudet yhdessä aikuisten kanssa. (Saukkola 1997, 9). Romantiikan aikakausi nosti esille uuden käsityksen lapsesta, lapsuus löydettiin omana tärkeänä ikä kautenaan. Syntyi tarve suojella ja ohjata lasta, jolloin lastenkirjallisuus nähtiin kasvatusvälineenä. (Shavit 1986, 3 - 7.) Sen myötä 1700-luvulla kansansatuja alettiin muokata lapsille ja saksalaisen romantiikan myötä satu kehittyi lastenkulttuuriksi. Kansansadusta kehittyi taidesatu, joka juoniasetelmat olivat monimutkaisempia kuin kansansadussa. Merkittävänä taidesadun uranuurtajana pidetään E.T.A. Hoffmania, jonka rooli on tärkeä myös fantasiakirjallisuuden kehittämisessä. Hoffmanin "Nussknacker und Mausekönig" (v. 1816, suom. "Pähkinänsärkijä") voidaan katsoa ensimmäiseksi lasten fantasiatarinaksi. Tarina sisältää fantasian elementtejä ja jopa sen taistelukohtauksista puuttuu kansansadulle tyypillinen raakuus. (Saukkola 1997, 13 - 15.)

Lasten fantasiakirjallisuuden kehitys keskittyi Englantiin. Satu osana lapsuuden kulttuuria omaksuttiin siellä verkkaisemminkin Saksassa ja suuret muutokset lastenkirjallisuuden kentässä tapahtuivat vasta 1860-luvulla. Vahvimmat moralistit syyttivät satuja jopa lapsuuden turmelemisesta. Lasten fantasiakirjallisuuden ensimmäinen edustaja on Charles Kingsleyn "The Water Babies" (1863, suom. Vellamon lapset). Siinä painottuivat kristilliset ihanteet ja moraalinen opettaminen. (Saukkola 1997, 24 - 25.) Vuonna 1865 julkaistua Carrollin "Liisan seikkailut ihmemaassa" -teosta puolestaan Shavit (1986, 80 - 82) luonnehtii moraalittomaksi, mikä oli uutta ja ristiriitaista, kun ajan tyypillinen vaatimus oli lastenkirjallisuuden opettavaisuus.

Brittiläisen lasten fantasiakirjallisuuden kulta-ajan katsotaan alkavan tuosta Carrollin Liisan tarinasta ja jatkuvan aina vuoteen 1926 ja 1928 ilmestyneisiin A.A. Milnen Nalle Puh -kirjoihin saakka. Kulta-aika termi viittaa niin tänä ajanjaksona syntyneisiin kirjallisuuden kuolemattomiin klassikoihin kuin myös niiden sisältöön, joka pohjautuu mielikuvituksellisuudelle, mutta on kytkeytynyt myös sosialiseen kontekstiinsa. Esim. Liisan seikkailut ihmemaassa -teos sisältää runsaasti satiiria mm. aikansa koulutusta ja kirjallisuuden didaktivismia kohtaan. Fantasia tarjosi pakoreitin todellisuudesta ja vaihtoehtomaailmojen luominen oli oman paratiisin luomista realistiseen kovaan todellisuuteen. (Saukkola 1997, 27 - 30.) Kulta-ajan lasten fantasiakirjallisuudessa roolit ja arvot ovat yleensä perinteisiä; naisen rooli on hoitaa kotia ja sankaruus on miesten osa. Keskiluokkaiset arvot ja viittaukset luokkayhteiskuntaan ovat yleisiä samoin kuin rasistiset ajatukset. Samankaltaisia arvoja ja roolimalleja on vaalittu myöhemminkin niin brittiläisessä kuin suomalaisessa lasten fantasiakirjallisuudessa. Kuitenkin myös poikkeuksellisia roolimalleja ja kritiikkiä perinteisiä malleja kohtaan löytyy. (Saukkola 1997, 130 - 133.)

Yhteiskunnan muuttuminen heijastuu lastenkirjallisuuteen. Suomalaisessa lastenkirjallisuudessa esim. Kurenniemen "Alli Ylösalasin-maassa" -teoksessa arvo-maailma on agraarinen, kun taas uudemmissa Karjalaisen Uppo-Nalle kirjoissa elämä on keskiluokkaista kaupunkilaiselämää. Asenteiden ja arvojen siirtämisen ohella lastenkirjallisuus saattoi ottaa kantaa kritisoidulla tai kuvaamalla tiettyjä syntyänsä liittyviä asioita. Kenneth Grahamen "Kaislikossa Suhisee" on agraarin idyllin kuvaus, jonka harmoniaa uhkaavat industrialismi ja kaupallistuminen. Luonnon tuhoutuminen ja suojeleminen on puolestaan teemana Richard Adamsin (1972) "Ruohometsän kansa" -teoksessa. Toisen maailmansodan jälkeen syntyneessä suomalaisessa lasten fantasiakirjallisuudessa on myös nähtävissä kannottoja vallitsevan todellisuuden ongelmiin. Kantaottavia teoksia kirjoitettiin jo 1950-luvun alkupuolella, mutta selkeästi piirre korostuu 1980 - 90 luvun kirjallisuudessa. Lastenkirjallisuudessa otettiin tuolloin didaktisessa mielessä esille ongelmia, joiden tiedostamista ei tätä ennen katsottu lapsille tarpeelliseksi. Fiktio voi siten olla osaltaan asennekasvatusta. Suomalainen lasten fantasiakirjallisuus on ottanut kantaa yhteiskunnallisiin ongelmiin jatkuvasti enemmän. Sen didaktinen funktio ei ole enää pelkästään asenteiden siirtäminen nuorille lukijoille vaan myös ongelmien tiedostaminen ja pohtiminen. Viime aikojen kirjallisuudessa on

käsitelty esim. suhdetta ulkomaalaisiin ja erilaisiin etnisiin ryhmiin. (Saukkola 1997, 135 - 143.)

Varsinainen moraalisen opetuksen antaminen on jäänyt taka-alalle lasten fantasiakirjallisuudessa, funktiona on useimmiten lukijan huvittaminen ja viihdyttäminen. Jännitys voi syntyä viemällä henkilöt jännittäviin seikkailuihin, joihin samastumiskohteeksi sopivien lasten ei olisi lupa heittäytyä. Tottelemattomuuden elementti on siis tarinoissa mukana. Tottelematon ja epätäydellinen henkilö voi toimia myös samastumiskohteena. Usein sankari pelastuu eikä saa rangaistusta, koska hänen sankaruutensa syntyy seikkailussa, joka ei olisi syntynyt ellei hän olisi uhmannut sääntöjä. Rangaistukset tottelemattomuudesta ovat varsin lieviä. Joskus didaktisuudeksi voi tulkita myös rankaisematta jättämisen, jolloin se on anteeksiannon opettamista. Nonsense-kirjallisuus loruineen ja sanaleikkeineen nähdään myös joskus moraalittomuuden elementtinä, koska kuvatut henkilöt käyttäytyvät välillä tottelemattomasti ja runoissa esiintyy myös sopimattomia sanoja. (Saukkola 1997, 144 - 148.)

Teoksissa, joissa annetaan selkeästi moraalinen opetus, kyse ei yleensä ole faktojen opettamisesta vaan opettaminen tapahtuu tunteiden tasolla. Usein korostetaan hyvän ja pahan välistä eroa ja lopulta hyvän voittoa. Näennäinen moraalista poikkeaminen, kuten sääntöjen rikkominen, on anteeksiannettavaa, koska hahmot sinänsä ovat hyviä. Todellinen paha taas on pelottavaa ja totaalista. Usein kuitenkin paha voidaan muuttaa hyvyydellä hyväksi, koska hahmon pahuudelle on jokin syy, esim. osattomuus hyvydestä. Suomalaisessakin fantasiakirjallisuudessa varsinainen moraalinen opettaminen on vierasta. Ennemminkin korostetaan hyvän ja rakkauden merkitystä ja opetetaan rehellisyyttä ja hyviä tapoja. (Saukkola 1997, 144 - 151.)

4.6 Fantasian merkitys lukijalle

Fiktiivinen maailma on kahden tajunnan tuotos: kirjailijan ja lukijan. Reseptioesteettisen teorian mukaan lukijan odotukset muodostuvat tutuista lajinormeista, suhteesta aiemmin luettuihin teksteihin sekä fiktion ja todellisuuden oppositiosta. Kertoja voi joko myötäilemällä tai lukijoiden arvoja rikkomalla vaikuttaa heidän elämysintensiteettiinsä. *Odotushorisontti* eli lukijan yhteiskunnallinen asema, asenteet ja normit, kielellinen ja kirjallinen kompetenssi sekä reseptiotilanne ja koko kulttuurinen tausta

muodostavat ne puitteet joiden perusteella lukija ottaa teoksen vastaan. Fantasia vaatii suhteutus pohjaksi jonkinlaista käsitystä todellisuudesta, joka vaihtelee lukijan mukaan (Vainikkala, 1993, 216 - 217.)

Tarvitsemme fantasiaa voidaksemme oppia syventämään ilon kokemuksiamme ja käsittelemään pelkojamme. Fantasiakirjailijat auttavat meitä fantasian ja myyttien avulla näkemään elämää selvemmin, löytämään uusia mahdollisuuksia ja herättämään oman luovuutemme. (Toijer-Nilsson 1981, 12 - 15.) Oletettavasti luemme fantasiaa useimmiten mielihyvän takia emmekä tietoisesti avartaaksemme näkökulmiamme tai ratkaistaksemme ongelmiamme. Mutta uudet näkökulmat tai ongelmanratkaisukykymme kehittyminen voivat olla lukemisemme oiva sivutuote. Fantasia myytteineen ja eri-ikäisten samojen kirjojen parissa syntyneiden lukukokemusten kautta voi pitää yllä myös yhteyksiä eri sukupolvien ja aikakausien välillä. (Toijer-Nilsson 1981, 190 - 191.)

5 KIRJALLISUUDEN IDEOLOGISUUS

5.1 Sanataide ja ideologia

Kun määrittelemme ideologian ajatusten ja uskomusten systeemiksi, tarkoittaa se, että järjeistämme maailmaa ideologian avulla. Siten sosiaalinen elämä olisi mahdotonta ilman ideologiaa. Jotta ihminen voisi toimia yhteiskunnassa ja yhteisössään tarkoituksellisesti, hänen täytyy hallita erilaiset merkityskoodit, joita yhteisö käyttää toiminnossaan. Keskeinen koodi on kieli, joka on yleisin kommunikoinnin muoto. Ideologia ilmaistaan kielessä ja kielen kautta, kielessä merkitykset ovat sosiaalisesti määräytyneitä ja kielestä rakennetaan kertomuksia. (Stephens 1992, 8 - 9.)

Palmgrenin (1986, 89 - 90) mukaan sanataiteen suhde ideologiaan sisältää arvostelmia yhteiskunnallisista ilmiöistä, erityisesti yksilöistä ja heidän suhteestaan yhteiskuntaan. Lisäksi siihen kuuluu käsityksiä maailmasta ja sen kehityksestä. Kirjailijan suhde todellisuuteen voi olla usein ideologialtaan ja maailmankatsomukseltaan ristiriitainen. Kirjailijan ihmiskuvaan, hänen käsitykseensä ihmisen asemasta, vapaudesta ja oikeuksista vaikuttaa hänen luokka-asemansa. Palmgren katsoo, että sanataide on kuitenkin harvoin niin ideologiasidonnainen, että sen suora pyrkimys olisi ajaa ryhmä- tai luokkaetuja. Luokkaideologiaan sitoutuminen tarkoittaa lähinnä radikaalien intressien ilmenemistä. Kunkin aikakauden yhteiskunnallisen tajunnan sisältö perustuu suurilta osin hallitsevan luokan näkemyksiin ja kirjailijat usein ovat omaksuneet tai pyrkivät omaksumaan tämän hegemonian. Merkittävä sanataide kuitenkin yleensä on kriittistä ja jopa radikaalisti vastakkaista tälle valtanäkemykselle pyrkien kohti elämän ja ihmisen ideaalia. Taide ennemminkin erittelee kriittisesti arvoja ja arvopäämääriä kuin esittelee luokkaintressejä. Jos sanataide ajaa ilmitendenssejä, se voi kadottaa ideologian ja todellisuuden välisen elävän vuorovaikutuksen.

Kieltä tutkiville ihmisille ideologiat eivät ole vain aate- ja uskomusjärjestelmiä vaan "ideologioissa on kyse kielen todentuvista maailmanhahmotusmalleista, kielenkäytöstä maailman muuttajana, teksteistä valtakudoksina ja jatkuvina valintoina erityisesti oikean ja väärän välillä" (Heikkinen 1998, 17). Kieli rakentaa todellisuutta ihmisen tajunnassa, kielestä voidaan lukea identiteettejä, suhteita ja ympäristöjä. Esim. aforismi voi aktivoida lukijansa mielessä tekstin pintatasolle piilotettua ideologista

vastakkainasettelua: rivien välissä olevat merkitykset ovatkin yksityisen aforismin kruunu. Ideologisuus tukeutuu usein vastakohtaisuuksiin. Moni asia rakentuu ihmisen tajunnassa todellisuudeksi ja saa merkityksen vastakkaisuudessa: mies ja nainen, kuolema ja elämä, aine ja henki, musta ja valkoinen, todellisuus ja taru. (Heikkinen 1998, 17 - 19.) Lammenrannan (1990, 197) mukaan yleensäkin tehokaamman vaikutuksen saa aikaan, kun asiaa ei ilmaista suoraan vaan annetaan ymmärtää se rivien välistä - tähän pohjautuu usein kaunokirjallisuuden retorinen voima. Heikkisen (1999, 101) mukaan suoraan sanomatta jätetty ei herätä vastaväitteitä niin helposti kuin suoraan sanottu. Tekstin merkityksellisyys on kerrostunut, se on kudottu siten, että sen selvästi ilmaistuja merkityksiä kutovat yhteen piilotetut, enemmän tulkintaa ja päättelyä vaativat, merkitykset.

Lehtimäen mukaan (1995, 203) tekstin pintataso tulee täysin ymmärretyksi vain sen ideologisen syvätason kautta. Hän esittää kuinka Uspenski teoksessaan "Komposition poetiikka" (1970) hahmottaa ajatusta taideteoksen pintarakenteesta ja syvärakenteesta. Pintarakenne käsittää psykologisen ja ajan ja paikan suhteiden merkitystason sekä kielenkäytön merkitystason (fraseologia). Syvärakenne puolestaan sisältää teoksen maailmankatsomusjärjestelmän ja sen sisältämien perspektiivien mahdollisen moninaisuuden tason. Fraseologinen "pinta" on näin ollen kielenkäytön taso, jolla voidaan havainnoida eri kielenkäyttötapoja ja muutoksia näkökulmissa. Mutta syvätason analyysi paljastaa kontekstin sekä fiktiivisen maailman suhteet, joissa nämä pinnan muodot esiintyvät jostakin tietystä syystä. "Samalla kyse on yksilöllisen fiktiivisen maailman luonteesta, jossa kyseisen kirjailijan tyyli on kotonaan" (Lehtimäki 1995, 204).

Viihteeksi luokiteltujen teosten, viihteen genren, tutkimus on alkanut kulttuurintutkimuksen kautta; aiemmin genre on rajannut tutkimuksen ulkopuolelle teokset, joita ei ole pidetty tarpeeksi vakavasti otettavina. Toisaalta genre-luokitus on antanut itse kirjallisuudelle mahdollisuuden kokeiluihin; esim. viihteelle ei aseteta niin tiukkoja odotuksia ja raameja kuin kaanonkirjallisuudelle. Kirjallisen genren rajat ovat nykyäänä kuitenkin sekoittuneet. Ideologian tarkasteleminen on paljastavinta siellä, missä sen vaikutus on laajin. Oleellisinta ei ole se, mitä lajityyppiä tyyppiä tutkii vaan tärkeämmäksi muodostuvat lukemisen kriittisyys tai ideologiset näkemykset. (Havaste 1998, 19.)

5.2 Ideologia lastenkirjallisuudessa

Stephensin (1992, 9) mukaan tarinan käyttö sosiaalisaation välineenä on usein tietoisista. Käytännössä vaikuttamisen muodot vaihtelevat biblioterapeuttisista kirjoista, jotka antavat ymmärtää auttavansa lasta kohtaamaan ja käsittelemään vaikeita asioita (esim. kuolema, vanhempien ero), kirjoihin, joista ei heti paljastu ilmeistä pyrkimystä esimerkiksi killisyyteen.

Hollindale (1988, 27 - 29) määrittelee, että ideologia esiintyy lastenkirjallisuudessa kolmella eri tavalla. *Aktiivinen ideologia* on ilmeinen ja selvästi havaittava elementti tekstissä. Se voi kuvastaa kirjailijan sosiaalisia, poliittisia tai moraalisia kantoja ja ajatuksia. Aktiivisen ideologian piiriin voidaan luokitella kirjat, jotka avoimesti kannattavat edistyksellisiä tai valistuksellisia ideoita. Aktiivinen ideologia voi ilmeisyydessään kääntyä myös itseään vastaan; selvästi esilletuotu ideologia voi saada lukijan joko jättämään teoksen lukematta tai lukemaan sitä valikoiden ja tietoisesti ideologiaa suodattaen. Jonkin tietyn ajatuksen kannattaminen tai voimakas puolustaminen myös tavallaan vahvistaa sen, että se on vielä vähemmistön ideologiaa - muutenhan se ei tarvitsisi tuekseen voimakasta puolustusta.

Passiivisen ideologian tunnistaminen teoksesta vaatii aikuiseltakin harjaantumisista, silti ideologia vaikuttaa myös lapseen. Passiivinen ideologia sisältää usein arvoja, jotka ovat kirjailijalle itsestäänselvyksiä. Nämä arvot kuvaavat siten kirjailijan sidoksia yhteiskuntaan, joka myös hyväksyy nämä arvot syvällisemmin ajattelematta. Myös lapsi voi siten ottaa arvot vastaan itsestäänselvyksinä ellei niiden tunnistamiseen opasteta. Tiedostamattomat passiiviset arvot ovat laajalti jaettu arvoja, jotka vahvistavat hiljaisesti ideologiaa. (Hollindale 1988, 29 - 31.) Hollindalen näkemystä vahvistaa Havasteen (1998, 15) mielipide, jonka mukaan merkitysten antaminen on vallankäyttöä, joten vallitsevaa ideologiaa on vaikea kyseenalaistaa ja sen toimintatapaa tunnistaa, koska sitä pidetään itsestäänselvytenä, käytännön ja tottumuksen sanelemana normina. Stephensin (1992, 9) sanoin "ideologiset asemat on valjastettu laillisiksi sen vaikutelman kautta, että asiat vain ovat näin".

Ideologia on läsnä aina myös teoksen *kielessä*, sillä se on sisäänrakennettu sanoihin, sääntöjärjestelmiin ja koodeihin, jotka muodostavat tekstin. Ideologia on ikäänkuin "voima, joka leijuu sekä kirjoittajan että lukijan yllä - tulkitsemme sen kautta mikä on korrekta, järkevää tai luonnollista" (Hollindale 1988, 32, Walleriin 1986

viitaten). Ideologia ohjailee niin kirjoittamista kuin lukemista yhteiseen suuntaan. Se pyrkii luonnollistamaan tietyt asiat helpommiksi kirjoittaa kuin toiset ja se pyrkii myös pakottamaan tulkintamme löytämään kielestä merkityksiä, jotka ovat yhteisössä hallitsevia, pyrkien estämään ristiriitaisia tulkintoja. Näin tapahtuu, koska kirjan kirjoittaa aina paitsi kirjailija myös se maailma, jossa hän elää. Olemme sanoille jo luotujen merkitysten vankeja ja kirjailijankin kyky luoda maailmaa uudelleen on siten rajallinen. Lisäksi elämme hyvin pirstoutuneessa maailmassa, jossa on paljon kielellisiä alakulttuureja. Kielen merkitysten arvioiminen ja tietoisten tulosten saavuttaminen on näin vaikeammin arvioitavissa kuin ennalta ajattelisi. Lapsetkaan eivät tekstin vastaanottajina ole yhtenäinen joukko, vaan he eroavat monilta eri taustatekijöiltään. (Hollindale 1988, 31 - 34.)

6. KIRJALLISUUDEN TULKINTA

6.1 Sisäislukija tulkitsijana

Tekstistä voidaan erottaa kirjailijan ja lukijan lisäksi *sisäistekijä* (implisiittinen tekijä) ja *sisäislukija* (implisiittinen lukija). Sisäistekijä on äänetön läsnäolija, jonka ”kasvot ovat kirjan sivun takana”. Se on liitossa kirjailijan kanssa, ideaa välittäen. Sisäislukija edustaa ideaalista lukijaa, jolle kertomus on kohdennettu. (Alanko 1997, 52 Walliin 1991, 6 - 7 viitaten.) Niemen (1991, 126 - 127) mukaan implisiittinen lukijatyyppe on implisiittisen tekijän puhetoveri, joka sisältyy teokseen mahdollisuutena, joka toteutuu tai ei toteudu lukemistapahtumassa. Sisäistekijän ja -lukijan hahmottaminen avaa mahdollisuuden tekstin merkityksen tulkinnalle. ”Teoksen arvot piilevät jossakin kertojan ja tekstin muun sisällön hankauskohdassa “ (Niemi 1991, 126 - 127).

Alanko (1997, 52) esittää Wallin (1991, 8 - 9) näkemyksen, jonka mukaan viimeisen 150 vuoden aikana kirjallisuudessa on kertojan ja vastaanottajan suhde muuttunut. Aiemmin lastenkirjallisuudessa käytettiin usein kaksinkertaista puhuttelua, jolloin kertoja puhuu sekä aikuiselle että lapselle erikseen. Nykyisin käytetään lähinnä yksinkertaista puhuttelua eli puhutellaan vain lasta. Kolmantena muotona voidaan erottaa yhdistelmä edellisistä muodoista eli kaksoispuhuttelu, jossa puhutellaan samanaikaisesti lasta ja aikuista.

6.2 Tarinan ja toden konteksti

Todellisuus ilmenee meille tarinoina ja siksi niillä on suuri merkitys elämässämme. Vahvasti kulttuurissa vaikuttava teksti on tulkittavissa uudelleen myös kulttuurikontekstin ehdoin. Tällöin kulttuuristen tekstien ideologisuudesta tulee osa kokevan ja tulkitsevan yksilön arkea. Teksti ja sitä ympäröivä todellisuus elävät diskursiivisessa suhteessa. Tarina voi kuvata sekä syntyänsä yhteiskunnallista rakennetta että olla viihdekirjallisuutta, joka elää ja vaikuttaa tänä päivänä. (Havaste 1998, 12.)

Teos ei ole rajattu vain omaan historiaansa tai tekijän pyrkimyksiin, vaan elää uusien lukijoiden tulkitsemana. Koska jokainen lukija tulkitsee tekstiä omasta

kokemuksestaan, sama lukija voi myöhemmin lukea kirjaa uudella tavalla. (Havaste 1998, 13). Tekstiä voi lukea kriittisesti, mutta lisäksi myös tulkita analyttisesti. Viihteen kerronnallinen kaavamaisuus auttaa lukijaa narratologisten rakenteiden tunnistamisessa Havaste 1998, 23, Nodelmanin 1992, 89 mukaan). Uudelleenlukeminen tuottaa lukijalle erilaisia vaikutelmia kuin ensilukeminen, tekstiin ei esim. välttämättä samastuta niin voimakkaasti. Tällöin lukemisesta voi muodostua ”metalukemista”, jossa olennaista on kerronnan metodin tarkkailu, ei siihen uppoutuminen. (Todorov 1993, 90.) Monitulkintaisuus tarjoaa mahdollisuuden perehtyä siihen, mikä on jäänyt teoksen omaan marginaaliin (Havaste 1998, 14).

Teksti syntyy siihen maailmaan, josta se kertoo, ja siten voidaan ajatella, että se kertoo vain itsestään. Tekstissä ovat läsnä niin konteksti, tekstilaji kuin ideologiakin. Sovelletuna konkreettiseen tekstianalyysiin tämä ajatus tarkoittaa, että tutkija hyväksyy lähtökohdaksi kielen (symbolina), ajattelun ja maailman yhteyden. Tekstit ovat siten kiinteässä yhteydessä tekstinulkoisen maailman asioihin; sekä tekstiä että tekstinulkoista maailmaa voidaan käsitellä ajatuksin ja suhteuttaa toisiinsa. Suhteuttamisessa keskeistä on kielen sosiaalinen ja funktionaalinen perusluonne. Siten tuottamisprosessin näkökulmasta tekstin merkitykseksi muodostuisi se, mitä ajatuksia tekstintuottajan on tarpeen tai tapana tuoda kielellä esille jostakin tekstinulkoisen maailman asiasta. ”Tekstin tuottaminen on maailman (siis tekstinulkoisen todellisuuden), ajattelun (yksilöllisen, mutta sosiaalisesti ohjautuvan) ja kielen (sosiokognitiivisen luonnollistuneen systeemin ja merkityspotentialin) mahdollisuuksien tulkitsemista” (Heikkinen, 1999, 79). Samoin tekstin vastaanottaminen on tulkintaa ja teksti mahdollistaa tulkintoja, joiden onnistuminen on läheisessä yhteydessä tekstinulkoiseen todellisuuteen ja tulkitsijan tajuntaan. (Heikkinen, 1999, 78 - 79.)

Kirjailija elää tietyssä historiallisessa todellisuudessa, joka tarjoaa hänelle määrätyt toimintamahdollisuudet, mutta hän ei tietenkään käytä niitä kaikkia vaan vain osan. Kirjailijalla on tietty käsitys taiteesta ja kirjallisuudesta ja hänen näkemyksensä määräävät myös hänen toimintaansa: hän kirjoittaa tietynlaisia teoksia, käsittelee tietynlaisia teemoja jne. Tulkinntan takeeksi ei riitä pelkkä yhteisön konventioiden tunteminen, koska kirjailija voi poiketa niistä, esim. parodioiden niitä, ja hänen arvonsa voivat olla tavanomaisesta poikkeavat. (Haapala, E. 1990, 94.)

Ei ole yksinkertaista tietää, mitä tiettyjä kriteereitä yksittäisen teoksen tulkinna tulisi käyttää. Koska tulkinta on riippuu tulkitsijan käyttämästä kognitiivisesta

varastosta, kysymykset ovat ratkaisevia. Mahdollisimman laaja tietopohja antaa tulkitsijalle parhaimmat mahdollisuudet löytää varastostaan soveltuvaa tietoa. Relativistisen tulkintänäkemyksen mukaan kirjallisuuden tulkinta on oikeastaan melko helppoa: jokainen voi tulkita teoksen omien tietojensa ja kokemustensa pohjalta. Oikean tulkinnan etsiminen on paljon vaativampaa ja vaatii enemmän työtä, koska se edellyttää syventymistä toisen ihmisen teokseen. (Haapala, E. 1990, 98 - 99)

Kun kirjallisuutta tulkitaan eettisestä näkökulmasta, Airaksisen (1990, 76) mukaan etiikan tutkijan ja kirjallisuuden välille voi hahmottua yhteys kolmella eri tavalla. Ensinnäkin kirjallisuus voi tarjota *esimerkkejä*, jotka kuvaavat hyveitä, velvollisuuden voimaa tai arvojen unohtamista. Kertoessaan tärkeistä ajatuksista ja teon mahdollisuuksista kirjallisuus voi siten antaa aiheen teorioiden muovaamiseen ja koettelemiseen. Toiseksi filosofi voi myös löytää jostain kirjallisesta tekstistä *filosofisen katkelman*. Kolmanneksi tekstin ja sen lukijan välille voi syntyä *moraalinen jännite*, joka pakottaa filosofoivan lukijan eettiseen kannanottoon.

6.3 Ideologian vaikutus lukijaan

Ideologia on läsnä vääjäämättä myös lastenkirjallisuudessa. Havasteen (1998, 22) mielestä yhteisön tärkeinä pitämät merkitykset voi lastenkirjallisuudessa havaita periteksteinä, joissa klassisista myyteistä kulkeutuu nykykirjallisuuteen ideologisia painotuksia esim. maskuliinisuuden korostamista, naisten halveksuntaa ja elitistisyyttä.

Palmgren (1986, 182) näkee, että kirjallisen teoksen ideologinen taso on monipuolinen katsomus tai katsomusten ja arvomaailmojen järjestelmä, joka ei vaikuta suoraan kuten esim. propaganda. Vastaanottajan on se tulkittava ja hän on muutenkin aktiivinen osapuoli arvioiden ja valikoiden, hyläten tai hyväksyen oman arvomaailmansa ja katsomuksensa pohjalta teoksen aatteellisen, yhteiskunnallisen ja arvottavan sisällön. Tulkitessaan vastaanottaja myös suodattaa teoksen ideologisen järjestelmän oman ideologiansa lävitse, jolloin hänen päässään voi syntyä antoisa ristiriita mahdollisesti käynnistäen myös prosesseja, jotka uudistavat hänen omaa ajatteluaan. Tällaisen vaikutuksen ansiosta suuri taide voidaan nähdä yhteiskunnallisenä vaikuttajana ja sillä on vetovoimaa, jolla se ylittää kulttuurisia ajan ja maailmankatsomuksen rajoja.

Kasvatuksellisen elementtinsä takia lastenkirjallisuuteen on usein kohdistunut suuria paineita ja kritiikkiä. Mikä tekee kirjasta hyvän lastenkirjan? Lasten omat mielipiteet, aikuisten näkemys, kielellinen korkeatasoisuus, esteettiset seikat, sisältö, muoto vai jokin muu? Asiaa voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta ja nämä näkökulmat joutuvat usein myös ristiriitaan keskenään. Kun pohditaan, mikä on hyvää lastenkirjallisuutta, ja miten kirjallisuuden ideologia vaikuttaa lapseen, Hollindalen (1988, 18 - 40) mukaan ei ole tärkeää huomioida pelkästään sitä, *mitä* luetaan vaan on entistä enemmän painotettava sitä, *miten* luetaan. Lapsikaan ei kirjallisuuden ideologian vastaanottajana ole "tyhjä taulu", joka vastustelematta omaksuu kaiken mitä hänelle tarjotaan. Lapsella, kuten aikuisellakin, on jo oma ideologiansa, jonka hän on omaksunut aiemmista kokemuksistaan ja vaikutteistaan, joita hän on usein saanut vahvempina muualta kuin kirjallisuudesta.

Stephensin (1992, 43 - 44) mukaan lukemisprosessissa merkitys rakentuu kahdella tavalla. 1. Lukija tuo lukiessaan tekstiin ja lukemiseen aikaisempia tietojaan ja ennakkokäsityksiään kirjoista ja maailmasta. Hänellä on oletuksia siitä, kuinka narratiivit on muotoiltu, miten ne tulevat merkityksellisiksi ja kuinka ne tuovat tietoa toisista teksteistä pohdinnan kohteena olevaan tekstiin. 2. Tekstin rakenteet, kuten suoran puheen esittäminen ja erityisesti keskustelu, omaavat voimakkaan vaikutuksen impliittisiin merkitysten määrittämiseen, joita lukija tekee tekstistä. Argumentoiva diskurssin muoto voi olla upotettu hankilöhahmon puheeseen, joka esittää arvoja viisaina ja normaaleina tai sosiaalisesti voimakkaina. (Stephens 1992, 43 - 44.)

Ideologisuus on vaikeasti kontrolloitava tekijä, koska sekä kirja että lukija, niin lapsi kuin aikuinen, ovat moniulotteisia elementtejä vuorovaikutteisessa lukemistapah-tumassa. Ideologian korostaminen kirjallisuudessa ei ole tärkeää, vaan ideologian tunnistaminen ja ymmärtäminen. Sekä aikuista että lasta on autettava tunnistamaan ja ymmärtämään kirjallisuuden ideologisuutta. (Hollindale 1988, 27.)

6.4 Ideologia ja kasvatus kirjallisuuden tutkimisen pohjana

Kirjallisuus syntyy maailmassa, jossa elämme ja fiktionkin pohja on todellisuudessa. Kuvitteellinen maailma kertoo reaali maailman lainalaisuuksista, joko toimiessaan niiden mukaisesti tai poiketessaan niistä. Kasvatus on paitsi tietojen ja taitojen myös arvojen ja kulttuuriperinnön siirtämistä sukupolvelta toiselle. Kirjallisuuden, varsinkin nuorisokirjallisuuden, on perinteisesti katsottu olevan tärkeä arvojen välittäjä. Mutta kiistat hyvän ja huonon kirjallisuuden perusteista elävät myöskin aina, varsinkin kaupallisen viihdekirjallisuuden leviämisen myötä. Fantasiakirjallisuus on usein kaikenikäisten lukemaa kirjallisuutta ja sillä on oma tyypillinen arvomaailmansa ja monipuolinen aatteellinen taustansa.

Ideologia on aina läsnä kirjallisuudessa, mutta ideologian vaikutus lukijaansa on yksilökohtaista, koska kukin tulkitsee tekstejä oman arvomaailmansa kautta. Ideologia on nähtävissä kirjallisuudessa aktiivisena elementtinä, jonkin tietyn intressin ajajana, mutta ehkä useimmiten kuitenkin passiivisena elementtinä, tukeutuen vallitseviin, itsestäänselvinä pidettyihin arvoihin ja interesseihin vahvistaen niitä huomaamattomasti. Ideologia on aina läsnä myös kielessä ilmentäen kultturia ja vallitsevia tulkintoja ja merkityksiä, joita kielelle ja sanoille annetaan. Harjoittelemalla tekstin ideologian tunnistamista yksilö voi oppia ymmärtämään myös ideologian vaihtuoksia ja omia ja yhteisönsä arvoja paremmin. Arvojen tunnistaminen ja omaksuminen puolestaan mahdollistaa niiden siirtämisen antaen siten pohjaa kasvatukselle.

7 TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Harry Potter ja viisasten kivi -teosta painottaen tarkastelua kolmeen tehtäväalueeseen: fantasiamaailman ja reaalimaailmamme suhteeseen, kasvatusympäristöihin identiteetin muovaajana ja moraalin välittäjänä sekä arvojen välittämiseen. Tutkimuksessa pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Millainen on kirjan fantasiamaailma ja mitä sen fantasian elementit kertovat reaalimaailmastamme?
2. Millaista kasvatusta kirjassa on? Millaista on kirjan moraalit ja millaiseen moraalit se kasvattaa?
3. Mitä arvoja ja ideologioita kirja välittää? Ovatko arvot fantasiatarinalla tyypillisiä? Millä keinoin arvoja välitetään? Millaisina tarinassa esitetään ns. platoniset arvot totuus, kauneus ja hyvyys?

8 TUTKIMUSAINEISTO JA AINEISTON ANALYYSI

8.1 Harry Potter -kirjat

Joanne Kathleen Rowlingin kirjoja on kevääseen 2001 mennessä ilmestynyt neljä: *Harry Potter ja viisasten kivi* 1998 (Harry Potter and the Philosopher's Stone 1997), *Harry Potter ja salaisuuksien kammio* 1999 (Harry Potter and the Chamber of secrets 1998), *Harry Potter ja Azkabanin vanki* 2000 (Harry Potter and the Prisoner of Azkaban 1999) sekä *Harry Potter ja liekehtivä pikari* 2001 (Harry Potter and the Goblet of Fire 2000). Kirjailija Rowling on ilmoittanut, että Potter kirjoja ilmestyy kaikkiaan seitsemän, kukin niistä kuvaa Harryn yhtä opiskeluvuotta Tylypahkan velhokoulussa.

Suomessa Harry Potter -kirjat on kustantanut Tammi, ja ne on suomentanut Jaana Kapari. Hänet on palkittu ansiokkaasta Harry Potter ja viisasten kivi -käännöksestään kansainvälisen nuortenkirjaneuvoston IBBY:n kunniakirjalla (Åsvik 2001, 9).

8.1.1 Kirjailija Joanne Kathleen Rowling

Harry Potterin luoja Joanne Kathleen Rowling on englantilainen noin 30-vuotias yksinhuoltajaäiti, jonka elämästä on Potter -kirjojen menestyksen myötä muotoutunut mediassa tuhkimotarina. Heikkilä-Halttunen (2000, 14 - 15) kertoo kirjailijan menestystarinan seuraavasti:

Joanne Kathleen Rowling syntyi Bristolin lähellä, hän oli kesakkokasvoinen, likinäköinen, hiljainen tyttö, joka piti koulussa niin äidinkielen kuin vieraiden kieltenkin opiskelusta. Kirjoittamista hän harrasti lapsesta saakka. Hänen sisarensa oli hänen tarinoidensa uskottu ja ainoa lukija, mutta kirjailijahaaveistaan Joanne ei uskaltanut muille kertoa. Koulussa hän kertoi välitunneilla luokkatovereilleen mielikuvituksellisia sankaritarinoita.

Koulun päätyttyä Joanne lähti Exeterin yliopistoon opiskelemaan ranskan kieltä. Hän työskenteli aluksi sihteerinä, mutta ei viihtynyt järjestelmällisyyttä vaativassa toimistotyössä. Omien tarinoiden kirjoittaminen tietokoneella esimiehen huomaamatta

olikin työssä mieluisinta. Joanne lähti 26-vuotiaana Portugaliin opettamaan englantia lapsille, jolloin jäi aikaa myös enemmän kirjoitusharrastukselle. Vuonna 1993 hän palasi lyhyen avioliiton jälkeen takaisin Englantiin ja asettui asumaan Edinburghiin pienen tyttärensä kanssa. Ensimmäisen Potter-kirjan käsikirjoitus oli tuolloin kesken-eräinen. Joanne eli tyttärensä kanssa sosiaaliturvan varassa koleassa yksiosässä ja he lähtivätkin yleensä jo aamulla ulos. Lämpimissä kahviloissa tytön nukkuessa vaunuissa Joanne hän kirjoitti tarinaa eteenpäin. Vuoden kuluttua hän tarjosi agentin välityksellä käsikirjoitusta kustantajalle jouduttuaan ensin kirjoittamaan sen vielä uudelleen puhtaaksi kirjoituskoneella, koska hänellä ei ollut varaa kopioida sitä. Parin nimekkään kustantajan hylkäämisen jälkeen Bloomsbury julkaisi tarinan. Muutama kuukausi kirjan julkistamisen jälkeen myös yhdysvaltalainen kustantaja julkaisi sen, ja ennätysellisen 100 000 dollarin palkkion jälkeen rahahuolet olivat ohi.

Kirjailija on saanut teosten menestyksen myötä runsaasti julkisuutta. Britanniassa Rowling on mm. saanut ansioistaan lastenkirjallisuudessa arvostetun OBE kunniamerkin (Keski-suomalainen, 4.3. 2001, 11.)

8.1.2 Harry Potter -ilmiö

Syksyllä 2000 kirjoja oli painettu jo 35 miljoonaa kappaletta 35 eri kielellä (Åsvik, 2001, 9). Kustantajan avustuksella on Rowlingsin kirjailijaimagoa tietoisesti lähdetty rakentamaan. Kirjailijan ja hänen kirjojensa vetovoimaan luottaen on valjastettu liikkeelle markkinointikoneisto, jollainen on uutta lastenkirjallisuuden saralla. Kirjoja suosittelevat myös lapset, nuoret ja aikuiset toisilleen edistäen siten osaltaan kirjojen suosiota ja myyntiä. Englanninkielisiä kirjoja onkin painettu kahdella kansikuvalla, joista toinen on suunnattu lapsille ja toinen aikuisille. (Heikkilä-Halttunen 2000, 17.) Kirjojen suosio ja kirjailijan menestystarina ovat käytettyjä aiheita lehtijutuissa, ei niinkään paljon itse kirjojen sisältö. Harry Potterista on tekeillä myös elokuva, joka ehtinee ensi-iltaan Britanniassa ja Yhdysvalloissa vuoden 2001 lopulla. (Åsvik 2001, 11.)

Potter-kirjat ovat innostaneet lukemaan myös ne, joita lukeminen ei ole aiemmin kiinnostanut. Yhdysvalloissa kuitenkin tiukimmat piirit, etupäässä äärioikeistolaiset kristityt, ovat yrittäneet kieltää kirjat lapsille sopimattomina, koska niiden katsotaan houkuttelevan lapsia noituuteen. Muutamalla paikkakunnalla onkin voimassa kiello,

ettei kirjoja saa lukea koulussa ääneen oppitunnilla. (Keskisuomalainen, 6.12. 2000, 21.) Harry Potterilla on myös internetissä niin kustantajien kuin fanien ja vastustajienkin sivustoja.

8.2 Harry Potter ja viisasten kivi -kirjan analyysi

8.2.1 Tekstin ideologinen tarkastelu

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin *Harry Potter ja viisasten kivi* -kirjaa kasvatuksen näkökulmasta tutkimalla sen ideologiaa. Tutkimusongelmiin pyrittiin vastaamaan tarkastelemalla tekstiä tiettyjen ennaltavalittujen näkökulmien kautta. Tekstistä etsittiin ristiriitaisuuksia ja johdonmukaisuuksia. Keskeisinä tarkastelukohteina olivat fantasia-maailman rakenne, päähenkilön eri roolit eri kasvuympäristöissä, henkilöhahmojen vuorovaikutussuhteet, henkilöhahmojen moraaliset ratkaisut ja tarinan loppuratkaisu suhteessa tarinan aiempiin painotuksiin.

Stephensin (1992) mukaan ideologia on läsnä diskurssissa sekä tarinassa että merkityksessä. Toisaalta merkitys johdetaan tekstistä sen teeman, moraalin ja näkyvissä olevan käyttäytymisen kautta - ne eivät koskaan ole irrallaan ideologiasta. Toisaalta, mutta ehkä vähemmän ilmiselvästi, ideologia on läsnä tarinassa tavassa, jolla lukija johtaa tekstistä rakenteellisia vastaavuuksia elävän elämän tapahtumiin. Vaikka tarinan tapahtumat ovat osin tai kokonaan mahdottomia todellisuudessa, narratiivinen järjestys ja henkilöhahmojen vuorovaikutussuhteet muovataan tunnistettavien muotojen mukaan. Tämä muovaaminen voi itsessään olla ideologinen ilmaus, siinä määrin, kun se sisältää oletuksia inhimillisen olemassaolon muodoista. Tämä on tyypillistä esim. kansansaduissa, joissa eläimillä on ihmisen käytöstapoja ja luonteenpiirteitä, jotka ovat usein stereotyyppisiä. Koska ideologia on tarinassa tällä tavoin kahdella tasolla, voi fiktiosta muodostua voimakaskin yleisön asenteiden muovaaja. (Stephens 1992, 2 - 3.) Eli tekstissä ideologia rakentuu toisaalta juonen kautta, tapahtuminen kulku, henkilöhahmojen vuorovaikutus, keskustelut ja ajatukset välittävät sitä. Toisaalta ideologista vaikutusta muovaa se, millaisia merkityksiä lukija muodostaa lukiessaan tekstiä ja suhteuttaessaan sitä omaan elämäänsä.

Fantasiamaailman rakennetta hahmoteltiin tarkastellen mitä elementtejä fantasiamaailmaan kuuluu ja miten yliluonnollinen siinä ilmenee ja toimii. Kuten Saukkola (1997) ja Bengtson (2000) fantasiakirjallisuutta esitellessään ilmaisevat, fantasian juuret ovat todellisuudessa. Fantasiamaailman piirteistä etsittiin yhtymäkohtia todellisuuteen. Tutkimuksen teoriapohja antaa edellytykset tarkastella fantasiateoksen arvo maailmaa ja tunnistaa niin sen tyypillisiä piirteitä kuin etsiä tavallisesta poikkeavia elementtejä. Hollindale (1988, 40) esittää, että paitsi tarinassa esiintyviä elementtejä tarkastelemalla myös havainnoimalla, mitä hahmoja tarinasta puuttuu, voi paljastaa arvoja ja asenteita näitä ryhmiä kohtaan. Puuttuvia, näkymättömiä hahmoja ovat ne, joiden olemassaolo tapahtumien perusteella on ilmeistä, mutta heidät on häivytetty taka-alalle, heitä ei mainita. Tällaisia häivytettyjä ryhmiä voivat olla esim. palvelusväki tai etniset vähemmistöt.

Tutkittava tarina on juonellinen fantasiakertomus, yksittäisiä tapahtumia on suhteutettava koko tarinaan, henkilöiden toiminta tulee ymmärrettäväksi tarkasteltaessa heitä johdonmukaisina toimijoina. Kirjan päähenkilöllä Harry Potterilla on erilaisia rooleja eri kasvuympäristöissä, ja näiden roolien kautta tarkasteltiin ideologiaa, jonka kautta henkilöahmon identiteetti rakentuu. Hollindalen (1988, 39 - 40) mukaan jonkun henkilön esiintyminen erilaisissa rooliyhdistelmissä, etenkin rooleissa, jotka voimakkaasti eroavat toisistaan, voi ilmaista näiden ryhmien välisiä suhteita ja intressiä palvella houkuttelevinta suhtautumista tiettyyn ryhmään, kun kyseessä on esim. ystävyys tai arvovalta. Joku henkilö voi kuulua hyväksytysti enemmän kuin yhteen alakulttuuriin tai ryhmään siirtyen vaivattomasti ryhmästä toiseen. Joku näistä ryhmistä saattaa olla esitetty palvelevaksi korkeampia arvoja kuin toiset. Eroja voi esiintyä monilla elämänalueilla, kuten perhe, koulu, rotu, kulttuuri, uskonto, poliittiset kannat ja sosiaaliset tavat.

Arvot ohjaavat yksilöiden toimintaa ja siten arvoista kertoo se, millaisia vaatimuksia valintatilanteissa tai ongelmanratkaisuisissa henkilöille asetetaan, ja millaisia valintoja he tekevät. Moraaliset valinnat kertovat ideologiasta, ideologia voi siis paljastua siinä joutuuko kukaan tarinan henkilöahmoista vaikeaan valintatilanteeseen. Onko henkilön tehtävä jossain tilanteessa ratkaisu, jossa hänen lojaalisuutensa ja arvonsa joutuvat koetukselle? Joutuuko hän tilanteisiin, joissa voi olla useampia kuin yksi puolusteltava toimintatapa? Vai onko juoni ennalta määriteltyjen valintojen varassa ja kiinnostus liittyy siihen, kuinka menestyksellisesti tapahtumista selvitetään? Teoksessa

haluttavat ja suositeltavat arvot voivat olla sidoksissa henkilöhaahmon miellyttävyyteen. Onko niin, että houkuttelevaa filosofiaa tai toimintaa ei voisi uskottavasti esittää, tai houkuttelevuus ei voisi kestää, jos se esitettäisiin epämiellyttävän henkilöhaahmon kautta? Pohtia voi myös, onko ideologia sidottu temperamenttiin ja missä määrin niin saisi olla. (Hollindale 1998, 39.)

Tarinan loppuratkaisua tarkasteltiin itsenäisenä kokonaisuutena etsien sen ideologisia painotuksia ja verraten niitä tarinan muiden elementtien esille tuomiin ideologisiin painotuksiin. Loppuratkaisussa painottuvat, miten tapahtumat etenevät ja henkilöt toimivat, millaisia palkintoja tai rangaistuksia tapahtumien johdosta annetaan ja miten avoimeksi jäävät tapahtumat selitetään. Stephensin (1992, 44) mukaan tarinan loppuratkaisu voi olla ideologisesti merkittävä vaikuttava elementti. Tarinan päätöksessä voidaan pyrkiä esteettiseen täydellisyyteen ja siten antamaan lukijalle tunne sopivasta lopusta ja vahvistamaan aiemmin esiteltyä ideologiaa. Myös avoin loppu voi olla ideologisesta vaikutukseltaan voimakas, koska se voi herättää tiettyjä arvoja ja oletuksia välttelemällä niitä. Hollindale (1988, 38) kehottaa tarkkailemaan loppuratkaisun suhdetta tarinassa aiemmin testattuihin ja korostettuihin moraalisiin periaatteisiin ja etsimään yhtenevyyksiä ja mahdollisia ristiriitoja näiden välillä.

8.2.2 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan on koko ajan tarkkailtava ja pohdittava tekemiään ratkaisuja. Hänen on siten samanaikaisesti otettava kantaa sekä analyysin kattavuuteen että työnsä luotettavuuteen. Tässä analyysissä tutkijan apuna ovat vain hänen omat tai muiden tutkijoiden ennakko-oletukset, arkielämästä johdetut säännöt ja oma teoreettinen oppineisuus. Luotettavuuden arvioinnin kohteena on siten koko tutkimusprosessi. Tutkimuksen peruslähtökohta on tutkijan avoin subjektiviteetti, tutkija on myös keskeinen tutkimusväline. (Eskola & Suoranta, 1999, 209 - 211)

Mäkelän (1990, 47 - 48) mukaan selvästi rajatun, tutkijan toimista riippumatta syntyneen kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteita ovat aineiston merkittävyys ja yhteiskunnallinen tai kulttuurinen paikka, aineiston riittävyys, analyysin kattavuus sekä analyysin arvioitavuus ja toistettavuus.

Tämän tutkimuksen aineisto voidaan katsoa muodostuneen kirjallisuuden ja kulttuurin saralla merkittäväksi vaikuttajaksi. Tutkittava kirja on osa suosittua

kirjasarjaa, josta on kehittynyt poikkeuksellisen voimakas ilmiö lasten- ja nuortenkirjallisuuden ja -kulttuurin aloilla sekä mediassa ja kaupallisena välineenä. Kasvatuksen kannalta kirjan tutkimista voi pitää oikeutettuna sen levinneisyyden vuoksi, sen ollessa laajan eri-ikäisistä koostuvan yleisön luettavana niin kodeissa kuin koulussa.

Tutkittava teos *Harry Potter ja viisasten kivi* on kirjasarjan ensimmäinen osa. Siten se luo pohjan tulevien sarjan kirjojen tapahtumille. Se esittelee keskeiset henkilöt ja tarinan teeman. Tämä tutkimus kartoittaa ideologiaa teoksen tarinan monilta eri tasoilta etsien ristiriitaisuuksia ja yhteneväisyyksiä - löytyykö pinnan alta jotain muuta kuin mitä ensivaikutelma antaa olettaa. Yksi teos on selkeärajainen tutkimuskohde ja tässä tutkimuksessa käytettävässä lähestymistavassa tutkittavan teoksen laaja henkilömaailma, tapahtumarikkaus ja fantasian piirteet antavat paljon materiaalia eri elementtien vertaileville tulkinnoille.

Eskolan ja Suorannan (1998, 216) mukaan analyysin kattavuus tarkoittaa sitä, että tulkinnat eivät perustu satunnaisiin poimintoihin aineistosta. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin systemaattisesti koko teosta. Kuten Eskola ja Suoranta asettavat kyseenalaiseksi sen voiko mitään aineistoa tarkastella tyhjentävästi, jää tässäkin tutkimuksessa varmasti joitain näkökulmia ja totuuksia piiloon ennaltavalittujen tarkastelutapojen taakse. Heidän mukaansa aineiston eräs tehtävä voi olla idealähteenä toimiminen ja siten se on pohjana uusille pohdinnoille eli aineistot vauhdittavat tutkijan ajattelua. Nähdäkseni tämä pätee etenkin arvoja ja moraalia koskevassa, paljon pohdintaa ja tulkintaa vaativassa tutkimusnäkökulmassa.

Teoksen useampaan kertaan lukeminen eli ns. metalukeminen ja tiettyjen ennaltavalittujen piirteiden tarkastelu auttaa pääsemään objektiivisempaan lopputulokseen, kuin kertalukemisessa syntyvät tunneväritteiset vaikutelmat. Tämä antaa pohjaa kattavuudelle, mutta arvioitavuudelle ja toistettavuudelle. Arvioitavuudella Mäkelä (1990, 53) tarkoittaa, sitä että lukijan olisi pystyttävä seuraamaan tutkijan päättelyä. Tässä tutkimuksessa on paljon tekstinäytteitä, joilla kuvaillaan ja perustellaan tehtyjä johtopäätöksiä. Toistettavuus perustuu siihen, että teksti on uudelleen tulkittavissa käytettyjen lähestymistapojen perusteella tekstinäytteitä tarkastellen, mutta luotettavimmin etenkin itse teokseen tutustumalla ja omat tulkintansa tekemällä. Tulkinnat voi toinen lukija ja tutkija tehdä toisinkin. Apon (1990, 74) mukaan erilaisten tulkintojen ongelmaan on ratkaisuna se, että tutkija tiedostaa kuvaustapojensa valinnaisuuden, perustelee valintansa ja antaa riittävän ja järkevän kuvauksen kuvaustavastaan.

9 TUTKIMUSTULOKSET

9.1 Kirjan fantasiamaailma ja juoni

9.1.1 Fantasian elementit

Harry Potter ja viisasten kivi -kirjan fantasiamaailma on eräänlainen rinnakkaismaailma. Tavallisten ihmisten eli "jästien" maailma on meidän maailmaamme muistuttava todellisuus, mutta tässä jästimaailmassa silloin tällöin näyttäytyvät myös velhot. Taikuutta jästimaailmassa siis esiintyy, mutta jästit eivät sitä välttämättä huomaa, tai jos huomaavat, sitä käsitellään outona ilmiönä esimerkiksi uutisissa. Velhoilla on taikuuden käytölle tietyt rajoitukset, esim. alaikäisillä velhoilla ei ole lupaa tehdä taikoja koulun lomien aikoina. Velhoilla toimii jästimaailmassa erityinen Taikaministeriö, jonka tehtävänä salata jästeiltä noitien ja velhojen olemassaolo. Velhojen paljastuminen halutaan estää siksi, että velhot haluavat olla omissa oloissaan, *koska kaikkihan mankuis taikaratkasuu joka pikku pulmaan* * (s. 75).

Velhot pääsevät jästien maailmasta taikamenetelmien avulla omaan taikamaailmaansa. Jästien Lontoossa on velhojen publi, Vuotava noidankattila, jonka sijaintia vilkkaalla kauppakujalla normaalielien kauppojen seassa eivät jästit lainkaan huomaa. Pubin takapihan kautta avautuu tie noitien kauppakujalle. Lontoossa sijaitsevat myös Iskunkiertokuja, joka on pimeyden voimien kuja sekä velhojen pankki Irveta, joka on metro-tunneleiden alla. Velhot liikkuvat jästimaailmassa normaalisti jästien kulkuneuvoilla, mutta heillä on myös omia liikennevälineitään. Pikajuna Tylypahkan velhojen kouluun lähtee Lontoon King's Crossin rautatiasemalta laiturilta 9 ja ¾, ja laiturille pääsee kävelemällä reippaasti päin 9. ja 10. laiturin välissä olevaa puomia. Jos jästit tämän sattuvat tämän huomaamaan, he havaitsevat vain, että henkilöt katoavat puomin kohdalla. Velhot voivat myös parantaa jästien kulkuneuvojen ominaisuuksia taikuudella, tarinassa lennetään moottoripyörällä ja vauhditetaan soutuveneeseen kulkua taikasauvalla napauttamalla. Luuta on velhojen oma perinteinen kulkuväline.

(* Suorat lainaukset tekstistä on kursivoitu. Teoksen sivu, josta suora lainaus on peräisin, on merkitty sulkeisiin kursivoidun tekstin perään.)

Jästimaailmasta tutut nuorison keskeiset huvitukset ovat mukana myös velhomaailmassa, taikuus luo niihin omat vivahteensa. Suosittujen nuorten seikkailukirjojen tapaan (ks. Rättyä, 1997, 99) syöminen monine herkullisine ruokalajeineen on tärkeä osa velhojen arkea ja juhlaa. Ruokaa ilmestyy lisää sitä mukaa kun sitä tarvitaan. Karamelleista suosituimmat ovat Bertie Bottin joka maun rakeita, joiden makua ei voi koskaan arvata etukäteen. Syödessä karamelli voi paljastua vaikkapa korvavaikuksi tai toffeeksi. Myös keräilykorttien kerääminen on tärkeä harrastus, korttien liikkuvissa keräilykuvissa esiintyy tärkeitä velhoja, jotka ovat velhomaiseen yllätykselliseen tapansa paikalla korteissa tai sitten eivät. Myös velhomaailmassa ilmestyvissä lehdissä on liikkuvat kuvat. Postia kuljettavat pöllöt ja useimmilla velhoilla on oma viestipöllönsä.

Velhomaailman henkilö- ja olentomaailma on monipuolinen sekoitus, jossa esiintyy velhoja, noitua, maahisia, aaveita, lohikäärmeitä, yksisarvisia, kentaureja ja peikkoja. Fantasiamaailma onkin rinnakkaisuudessaan ja hahmoiltaan moniulotteinen. Jästien maailma on lähellä omaa maailmaamme, johon taikuus tunkeutuu. Velhomaailma sisältää todellisuudestamme tuttuja elementtejä, mutta myös vanhoja myyttisiä aineksia. Fantasiamaailman rakenne auttaa lukijaa samastumisessa tapahtumiin ja henkilöihin. Tarinan aineksissa lukijaan vetoaa sekä tuttuus että outous, mihin Kurikkalan ja Schöningin (1998, 39) ja Heikkisen ym. (1998, 48 - 49) tutkimukset viittasivat.

Jästien ja velhojen suhde on moniulotteinen. Yleisesti ottaen velhojen voidaan tulkita pitävän jästejä hieman tyhminä. Tällaisen mielikuvan antavat sekä jästi-nimitys että heidän kommenttinsa jästeistä. Jotkut velhot ihmettelevät jästimaailman asioita, koska jästien täytyy tehdä monet asiat niin vaikeasti ilman taikuutta. Jotkut suhtautuvat jästeihin hyvin ylimielisesti ja haluavat Tylypahkankin olevan rotupuhtaasti vain velhosukuisten koulu. Toisaalta jästivanhempien jälkeläisistä voi tulla erinomaisia velhoja, he ovat koulussa parhaiden joukossa, kuten Harryn eräs ystävä. Monet jästit pitävät velhoutta omituisena ja velhoja kummajaisina, toiset eivät heidän olemassaoloon edes aavista. Jotkut jästivanhemmat puolestaan ovat ylpeitä velholapsistaan. Velhosukuiset ovat poikkeuksetta ylpeitä omasta jälkikasvustaan ja haluavat heidän myös olevan velhoja. Velhous ei tunnu olevan periytyvä ominaisuus, koska jästivanhemmilläkin on mahdollisuus saada lapsia, joilla on velhon ominaisuudet. Joillakin oppilailta on toinen vanhemmista jästi ja toinen velho. Velhomaailmassa on olemassa vanhoja kunniakkaita velhosukuja. Jästien ja velhojen suhteessa heijastuvat reaali maailmasta tutut

suhtautumistavat erilaisiin vähemmistöihin ja erilaisuuteen. Tarinassa erilaisuutta halutaan painottaa olemassaolevana tosiasiana ja rikkautena. Jästejä avoimesti hyljekisivät velhot ovat tarinassa muutenkin epämiellyttäviä.

Aikuiset ovat juonessa läsnä koulun henkilökunnan rooleissa. Vanhemmat esiintyvät tarinan alussa koulumatkalle saattajina, myöhemmin keskusteluissa lomista ja sukutaustoista. Henkilökunnasta keittiöhenkilökuntaa tai siivoojia ei mainita, vaikka koulussa voi tulkita olevan olemassa keittiö, koska välillä joku velho-oppilas on sieltä pihistänyt ruokaa illaksi herkuteltavaksi. Mutta ruoka kuitenkin ilmestyy taikomalla. Hollindale (1988, 40) esitti, että joidenkin henkilöryhmien puuttuminen tarinasta voi heijastaa teoksen välittämiä negatiivisia asenteita kyseisiä ryhmiä kohtaa. Kyseisten henkilöryhmien puuttuminen ei kuitenkaan tässä tarinassa nähdäkseni ole asenteellista, sillä taikuus on myös oiva keino häivyttää tiettyjen arkisten elementtien tarve. Usein aikuisilla on seikkailutarinalle tyypilliseen tapaan lasten seikkailua vaikeuttava rooli.

9.1.2 Tyypillinen fantasiatarina

Harry Potter ja viisasten kivi -kirjan päähenkilö Harry Potter on mielestään ihan tavallinen poika. Harry asuu huoltajaperheensä Dursleyn luona, hänen huoneensa on portaiden alla olevassa kaapissa eikä hän muutenkaan saa perheessään kovin hyvää kohtelua. Mutta 11-vuotispäivänsä tienoilla Harry saa kutsun opiskelemaan Tylypahkan velhojen kouluun. Harry saa kuulla, että hän onkin kuuluisaa velhosukua ja hänen vanhempansa ovat kuolleet taistelussa pahaa lordi Voldermotia vastaan. Harry oli taistelun aikaan aivan pieni vauva, mutta jostain syystä Voldemort ei pystynyt tappamaan häntä. Harrylla on muistona tuosta kohtaamisesta salamannuotoinen arpi otsassa. Taistelun tuoksinasta Harryn pelastivat hänen tulevat opettajansa, jotka veivät hänet sukulaisperheen hoitoon. Ensimmäinen tietoinen kosketus velhomaailmaan Harrylle on, kun Tylypahkan riistanvartija Hagrid tulee tuomaan Harrylle kutsun velhokouluun ja perehdyttää häntä taikamaailman asioihin ja tulevaan opiskeluun.

Tylypahkaan päästyään Harry kohtaa aivan uudenlaisen maailman. Hän opiskelee velhouden alkeita, pelaa velhomaailman suosittua pallopetiä huispausta ja saa uusia ystäviä ja myös vihollisia. Viisasten kivi on Tylypahkan rehtori Dumbledoren ja erään hänen ystävänsä keksintö. *Kivi muuttaa metallin puhtaaksi kullaksi. Se myös tuottaa elämän eliksiiriä, joka tekee juojastaan kuolemattoman.* (s. 239.) Kivi on siirretty

entisestä säilytyspaikastaan ja piilotettu Tylypahkaan, koska on käynyt selville, että joku yrittää anastaa sen. Kiven suojaksi ovat koulun opettajat laatineet tehtäviä, jotka pitää selvittää, jotta pääsisi eteenpäin kiven tavoittelussa. Harry ystävineen pääsee selville kiven olemassaolosta ja he joutuvat taistelemaan pahaa velho Voldemortia vastaan, joka paljastuu kiven tavoittelijaksi. Kivi liittyy siten hyvän ja pahan väliseen taisteluun. Harry voittaa ystäviensä avulla taistelun kivistä ja itse Voldermotin. Kiven keksijät katsovat lopulta parhaaksi tuhota kiven.

Harry Potter on tyypillinen fantasiakirjallisuudessa esiintyvä sankarihahmo. Harry on orpo, jonka syntyperä paljastuu hänelle itselleen vasta siinä vaiheessa, kun on hänen aikansa alkaa toteuttaa kohtalooaan. Harrylla on yliluonnollisia kykyjä, mutta hänen on myös kasvettava sankarin rooliinsa. Fantasiasankarille ominaisella tavalla hän ei myöskään selviä yksin vaan ystäviensä ja heidän ominaisuuksiensa tuella taistellesaan pahaa vastaan. Harryn voitto pelastaa hänet ja hänen läheisensä, mutta on myös koko velhomaailman pelastus eli vaikutukseltaan makrokosminen. Tämän voiton kaksiulotteisuuden Bengtson (2000, 16 - 17) esitti fantasiatarinalle tyypilliseksi piirteeksi. Hyvän ja pahan välinen jännite kuitenkin jatkuu, koska tarinan loppu antaa ymmärtää, että pahaa ei ole lopullisesti kukistettu.

Saukkola (1997, 17) esitti, että usein fantasiatarinoissa jo aikaisin esiintyvä pieni yksityiskohta ilmenee tärkeäksi juonen myöhemmässä vaiheessa. Tässäkin tarinassa sivujuonet, pienet maininnat jostakin henkilöstä ja tiettyjen henkilöiden merkitykseltömältä tuntuva läsnäolo tietyssä paikassa tiettyyn aikaan palvelevat pääjuonen kehitystä. Tarinassa tapahtuu koko ajan - Harry Potter on myös tyypillistä nuorison seikkailukirjallisuutta, jossa ystävykset ratkaisevat arvoitusta. Toisaalta se on ikään kuin salapoliisitarina, jossa kootaan yksityiskohdista ratkaisua.

Tarinan alussa kuvataan tapahtumia tapahtumia, jossa Harry tuodaan huoltajaperheensä luokse. Kun Harry ilmestyy tarinan toimivaksi päähenkilöksi 11-vuotispäivänsä tienoilla tapahtumat kuvataan hänen näkökulmastaan ja hänen ajatustensa kautta. Muut henkilöt kuvataan Harryn näkemyksen ja hänen saamiensa ensivaikutelmien kautta. Ensivaikutelmat hahmoista luodaan vahvoiksi ja hahmojen miellyttävyyden ja epämiellyttävyyden luodaan heidän suhteessaan Harryyn. Harryn ystävät ja viholliset ja hänen kannaltaan neutraalit hahmot löytyvät helposti.

Tarina keskittyy paljolti vauhdikkaisiin tapahtumiin, keskeinen osuus on myös henkilöiden ulkonäön kuvauksella ja fantasian elementtien kuvauksella. Keskusteluja

käytetään viemään tarinaa eteenpäin, mutta myös opettavaisena elementtinä, joka myös puhuttelee lukijaa. Etenkin rehtori Dumbledoren hahmo esiintyy opettajana, loppuratkaisussa ja muissa juonen vaiheissa, hän puhuu paitsi Harrylle myös lukijalle.

9.2 Koti ja koulu kasvattavat

9.2.1 Huoltajaperhe kitkee velhoutta

Harryn elämä jästimaailmassa ei ole ollut kovin suurenmoista. Hän olettaa olevansa kaikin puolin tavallinen nuori mies, tai oikeastaan tavallista vähäpätöisempi.

Saattoihan sekin vaikuttaa, että Harry asui pimeässä komerossa, mutta joka tapauksessa hän oli aina ollut ikäisekseen pieni ja hintelä. Harrylla oli laiha naama, muhkuraiset polvet, musta tukka ja kirkkanvihreät silmät. Hänellä oli pyöreät silmälasit, jotka oli liimattu teipillä kasaan kaikkien niiden kertojen jälkeen, kun Dudley oli iskenyt häntä kuonoon. Harry piti ulkonäössään vain siitä hyvin ohuesta salamanmuotoisesta arvesta, joka oli hänen otsassaan. (s. 27.)

Harry on orpo ja hänen huoltajaperheensä on Dursleyn perhe, jonka äiti Petunia on Harryn äidin sisar. Perheen muut jäsenet ovat Vernon-setä ja Harryn ikäinen poika, Dudley. Harrylle on kerrottu, että hänen vanhempansa ovat kuolleet kolarissa. Dursleyt eivät ole kertoneet Harrylle hänen velhotaustastaan, vaikka löytäessään Harry-vauvan oveltaan heille oli osoitettu myös kirje, jossa kaikki selitettiin ja pyydettiin kertomaan aikanaan myös Harrylle. Velhoudestaan Harry saa tietää vasta saadessaan kutsun velhokouluun. Harryn vanhemmista ei perheessä puhuta eikä heistä ole edes valokuvia. Harry ei saa kysellä vanhemmistaan mitään, kuten ei ylipäänsä muustakaan. *Älä kysele - se oli tärkein sääntö, jos Dursleyn perheessä tahtoi elää rauhassa (s. 27.)*

Harry ei ole aavistanut velhotaustastaan mitään, vaikkakin hän on huomannut, että hänen ympärillään on tapahtunut joskus selittämättömiä asioita, jotka ovat saaneet etenkin Vernon-sedän raivostumaan. Kukaan ei sitä paitsi usko, kun hän yrittää selittää olevansa syytön outoihin tapahtumiin, esim. siihen, että hänen hiuksensa kasvavat hetkessä entisenlaiseksi vaikka ne välillä leikataan pois kokonaan tai että hänen oli onnistunut paeta kiusaajiltaan lentämällä. Vernon-setä on sitä mieltä, että velhous on Harrystakin kitkettävissä pois, kun hänen syntyperäänsä ei paljasteta ja kun häntä

rangaistaan älyttömyyksistä. Vernon-setä ei hyväksy mielikuvitusta eikä yleensäkään mitään järjen vastaisuuksia, kuten poikkeavasti pukeutuvia ihmisiä.

Jos Dursleyt jotain inhosivat vielä enemmän kuin kyselemistä, niin sitä että hän sanoi jonkin tehneen jotain mitä sen ei kuuluisi tehdä, olipa sitten kyse unesta tai vaikkapa sarjakuvasta - he tuntuivat pelkäävän, että hän saisi vaarallisia virikkeitä. (s. 33.)

Vernon ärjyy Harrylle, jos tämä aiheuttaa vähänkin häiriötä ja rangaistukseksi Harry joutuu olemaan arestissa komerossaan. Kun Harry saa kutsun Tylypahkaan, Vernon setä yrittää kaikin tavoin estää Harrya saamasta kutsukirjettä käsiinsä ja siten tietoa velhoudestaan.

Vernon-setä on selkeä perheen pää, hän on johtajana porafirmassa ja perhe on varakas. Hyvä maine ulkopuolisten silmissä on perheelle tärkeää, siksi Harryn heidän mielestään häpeällinen velhotausta on salattu niin Harrylta kuin ulkopuolisilta. Harryn asema perheessä ovat korostetun kurja. Hänen ei oikeastaan ei haluttaisi olevan olemassa. Harry saa Dudleyyn vanhat vaatteet käyttöönsä, mitään uutta hänelle ei koskaan ole hankittu eikä hänen syntymäpäiviään ole koskaan huomioitu.

Dursleyt puhuivat Harrysta usein kuin hän ei olisi läsnä tai pikemminkin niin kuin hän olisi jotain kamalaa iljettävää, joka ei ymmärrä puhetta, vaikkapa etana. (s. 30.)

Perheen poika Dudley kuvataan äärimmäisen epämiellyttävänä.

Dudley muistutti suuresti Vernon-setää. Hänellä oli iso vaaleanpunainen naama, vähänläntä kaula, pienet vetistävät silmät ja paksu vaalea tukka, joka roikkui littanana hänen läskipäässään. Petunia-täti sanoi usein, että hän muistutti enkelivauvaa - Harry sanoi usein, että Dudley muistutti porsasta peruukki päässään. (Harry Potter ja viisasten kivi, 28.)

Dudley on vanhempiensa ylpeyden aihe, jota äiti kutsuu mussukaksi tai kultaseksi, isä puolestaan pikku-vintiöksi, vaikka Dudley kiukuttelisi kuinka. Dudley saa lähestulkoon mitä hän ikinä haluaa. Esimerkiksi syntymäpäivänä 39 lahjaa on juuri ja juuri riittävä määrä, sisältäen mm. kilpapyörän, kaitafilmikameran, kuusitoista uutta tietokonepeliä ja videonauhusrin. Lahjoihiin Dudley yleensä kyllästyy nopeasti ja usein rikkoo ne. Dudley pitää teeskennellyillä raivo- ja itkukohtauksillaan vallassaan etenkin äitiään. Dudley elää roolielämää, hän teeskentelee itkukohtausta saadakseen huomion vanhemmiltaan, mutta vaihtaa nopeasti ilmettä ystäviensä tullessa paikalle. Dudleysta on hemmottelu tehnyt lapsen, joka ei arvosta saamiaan lahjoja, vaatii ylenmäärin huomiota ja kiusaa heikompiensa. Isäkin antaa hänelle mitä hän haluaa, mutta isänsä tekemiin hänelle epäsuotuisiin päätöksiin hän ei pysty vaikuttamaan

raivokohtauksillaankaan. Harry käy samaa koulua kuin Dudley, ystäviä hänellä ei ole. Dudley on eräänlainen jengin pomo ja kavereineen kiusaa Harrya säännöllisesti.

Koulussa Harrylla ei ollut ketään. Kaikki tiesivät, että Dudleyyn jengi inhosi outoa Harry Potteria, jolla oli lerpattavat vanhat vaatteet ja rikkinäiset silmälasit, eikä kukaan tahtonut olla eri mieltä Dudleyyn jengin kanssa. (s. 38.)

Ennen kuin Harry sai tiedon pääsystä velhokouluun hän oli vaihtamassa seuraavalle kouluasteelle ja menisi lähimpään ilmaiseen kouluun, kun taas Dudley pääsisi Vernon-sedän vanhaan kouluun, jota sanottiin Jalostamoksi. Harryn saatua tietää paikastaan Tylypahkassa ja siihen liittyvien monivaiheisten tapahtumien takia viimeinen kuukausi ennen Harryn lähtöä kouluun on erilainen. Dudley pelkää Harrya, ja setä ja täti eivät pakota häntä mihinkään eivätkä edes puhu hänelle. Tilanne on Harrysta toisaalta mukavampi kuin ennen, mutta jatkuessaan toisaalta masentava.

Harry inhoaa huoltajaperhettään. Hänen saamansa kohtelu on niin hyistä, että hänen inhonsa tuntuu lukijasta sangen hyväksyttävältä. Harry on selvinnyt Dudleyyn ja hänen kavereidensa kiusaamisesta yrittäen pysyä mahdollisimman paljon pois heidän tieltään. Harry ajattelee ja joskus lausuu ääneenkin Dudleysta sarkastisia kommentteja.

“Kivimuurissa tungetaan oppilaitten pää ensimmäisenä päivänä vessanpyttyyn”, hän (Dudley) sanoi Harrylle, “mennäänkö harjoittelemaan?” “Ei kiitos”, Harry sanoi. “Pyttyparkaan ei ole ikinä pantu mitään niin karseaa kuin sinun pääsi - sitä voisi alkaa oksettaa.” sitten hän juoksi pakoon ennen kuin Dudley ehti tajuta mitä hän oli sanonut. (s. 40.)

Harryn elämä huoltajaperheessään korostaa velvollisuuksien noudattamista. Lukuvuoden jälkeen Harryn on palattava lomalle perheeseen vaikka Tylypahkassa on huomattu, miten ankeaa hänen elämänsä perheessä on. Mutta Dursleyt ovat Harryn huoltajia ja Harryn on alaikäisenä asuttava heidän luonaan. Dursleyyn perheen velvollisuus puolestaan on huolehtia Harrysta ja he tekevätkin sen, vaikkakin vain välttämättömistä tarpeista huolehtien. Vernon-sedän kasvatusmetodina Harryn velhoutta vastaan on sen kitkeminen pois sulkemalla pois kaikki epäilyttävät vaikutteet hänen elämästään. Perheessä poikkeavuutta ei siedetä ja sitä pelätään, koska maine halutaan säilyttää. Harry eristetään täysin ja eriarvoisella kohtelulla perhe antaa ymmärtää, että hänen syntyperänsä on alhainen ja velhoutensa ei-toivottu ominaisuus. Luomalla kuva Dursleyyn perheestä hyvin epämiellyttäväksi autetaan lukijaa samastumaan Harryn kurjaan osaan ja olemaan Harryn puolella. Kiusaamista vastaan Harry taistelee yksin sarkastisen huumorin ja pakenemisen avulla.

9.2.2 Tylypahka - koulu ja koti

Tylypahka on linna, joka sijaitsee maaseudulla ja siellä toimii arvostettu velhojen ja noitien koulu. Linna on sisältä hyvin sokkeloinen monine käytävineen ja huoneineen. Kulkeminen linnassa on vaikeaa, koska huoneet saattavat vaihtaa paikkaa ja ovista pääsee läpi esimerkiksi tunnussanojen avulla tai kopauttamalla tiettyyn paikkaan seinässä. Ovenvartijoina toimivat taulun henkilöt voivat myös olla poissa paikaltaan tai seinä voi olla naamioitunut oveksi. Joihinkin paikkoihin Tylypahkassa on oppilailta pääsy ankarasti kielletty.

Tylypahka on sisäoppilaitos, joka hyvin samantapainen kuin englantilaiset sisäoppilaitokset yleensäkin. Oppilaat on jaettu neljään tupaan, ja kullakin tuvalla on oma historiansa. Koko lukuvuoden ajan velho-oppilaat keräävät pisteitä omalle tuvalleen hyvillä suorituksilla ja pisteitä taas menettää esim. sääntöjen rikkomisesta. Velhomaailman ja koulun suosittu pallopelejä on huispaus. Pelit käydään tupien välillä ja vuoden huispausmestaruus on kaikkien tupien tavoitteena.

Tylypahkassa on selkeä hierarkkinen järjestyksensä. Opettajien johtaja on rehtori Dumbledore, vararehtori on professori McGarmiva. Kullakin tuvalla on oma johtaja-opettajansa ja vanhemmista opiskelijoista valitut valvojaoppilaat. Jokaisella tuvalla on myös oma aaveensa. Jokaisella oppiaineella on oma opettaja ja lisäksi Tylypahkassa työskentelevät sairaalasiiven ylihoitaja, kirjastonhoitaja, vahtimestari ja riistanvartija. Opettajat ovat joko miellyttäviä, epämiellyttäviä, mielenkiintoisia, kunnioitettuja tai nukuttavia aivan kuten heidän oppiaineensaakin.

Velhosukuisilla on synnynnäisiä ominaisuuksia ja lahjakkuutta taikomiseen, mutta hyvin pitkälti heidän on opiskeltava asioita. Velhokoulun oppiaineisiin kuuluvat mm. yrttitieto, taikuuden historia, muodonmuutokset, loitsut, suojautuminen pimeyden voimilta, taikajuomien valmistus ja lentäminen. Lukukauden päätteeksi on laaja loppupöytä, johon on luettava tosissaan, mikäli aikoo selviytyä seuraavalle luokalle. Täysivaltaiseksi velhoksi kasvaminen vaatii paljon työtä. Iän ja kokemuksen myötä saa myös lisää oikeuksia taikomisessa. Opiskelua ja työntekoa korostaa ja sen ideologian kiteyttää Tylypahkan oma laulu, joka lauletaan mm. lukuvuoden avajaistilaisuudessa. Kukin saa laulaa itse valitsemallaan sävelellä. Täten myös yksilöllisyys korostuu.

*Tyly tyly tyly tyly Tylypahka
 tahdomme tietoa udella,
 oommepa vanhoja kaljupäitä
 tai nuoria polvet ruvella.
 Täyttää jollain kiinnostavalla
 voisit tämänkin aivon,
 sillä kärpäsenraadot ja nöyhtä valtaa
 äkkiä tyhjän kaivon.
 Siis oppia anna arvokasta,
 unohtunut palauta mieleen,
 parhaasi tee, me teemme myös,
 vaikka välillä menisi pieleen.
 (s. 142-143.)*

Sisäoppilaitoksena Tylypahka on oppilaille sekä koulu että koti. Jo kahden kuukauden Tylypahkassa olon jälkeen Harry tuntee olonsa hyväksi. *Linna tuntui enemmän kodilta kuin Likusteritie milloinkaan. Oppitunnitkin tulivat koko ajan mielenkiintoisemmiksi, kun alkeet oli opittu.* (s. 188.) Harry saa syödä riittävästi hyvää ruokaa, hänellä on ystäviä ja oma tärkeä paikkansa. Harry jää joululomankin ajaksi mielihyvin Tylypahkaan ajatellen, että *joulusta tulisi mitä todennäköisimmin hänen elämänsä siihen mennessä paras* (s. 213).

Harry ei tiennyt vanhemmistaan mitään ennen kuin saatuaan tietää velhoudestaan. Hän ei ollut osannut kaivat heitä. *Pienempänä Harry oli haaveillut ja uneksinut, että joku tuntematon sukulainen tulisi ja hakisi hänet pois, mutta eihän sellaista tapahtunut. Dursleyt olivat hänen ainoat sukulaisensa.* (s. 38.) Tylypahkassa on velhoja, jotka ovat tunteneet hänen vanhempansa ja Harry näkee ensimmäisen kerran perheensä ja sukuaan toiveet täyttävässä taikapeilissä. Peilin hän löytää, kun hän kokeilee tuntemattomalta joululahjaksi samaansa näkymättömyysviittaa, joka on perintö hänen isältään.

Nainen oli hyvin kaunis. Hänellä oli tumma punainen tukka ja hänen silmänsä - hänen silmänsä ovat aivan samanlaiset kuin minun, Harry ajatteli ja hivuttautui lähemmäs peiliä. Kirkkaan vihreät - saman muotoiset, mutta sitten Harry huomasi, että nainen itki. Pitkä, laiha, mustatukkainen mies, joka seisoj naisen vieressä, kietoi käsivartensa hänen ympärilleen. Miehellä oli silmälasit ja hänen tukkansa oli epäsiisti pehko. Se sojotti takaa pystyssä, aivan niin kuin Harrynkin tukka.

“Äiti?” hän kuiskasi. “Isä?” He vain katsoivat ja hymyilivät. Ja Harry katsoi hitaasti muitakin kasvoja peilissä ja näki lisää samanlaisia vihreitä silmiä kuin hänen omansa, samanlaisia neniä kuin hänen, vieläpä pikkuisen vanhan miehen, jolla näytti olevan Harryn pattipolvet - Harry näki sukunsa ensimmäisen kerran elämässään. Potterit hymyilivät ja vilkuttivat Harrylle ja Harry tuijotti heitä ahnaasti, painoi kätensä lasia

vasten kuin toivoen että vajoaisi lasista läpi ja pääsisi heidän luokseen. Hän tunsi väkivää tuskaa, puoliksi iloa, puoliksi hirvittävää surua. (s. 225 - 226.)

Tarinan lopussa Harry saa ystävältään lahjaksi kirjan, johon on koottu valokuvia hänen isästään ja äidistään.

Harryn elämä Dursleyillä on ollut korostetun ankeaa eikä hänellä ole suuria luuloja itsestään ja arvostaan. Havasteen (1998, 46) mukaan orpolapseus tarinan perusmyyttinä tarjoaa mahdollisuuden päähenkilön kehityksen kuvaamiseen ympäristössä, jonka oloja voi liioitella äärimmäisyyksiin. Kasvu ympäristöjen vastakohtaisuus korostaa hyvän ympäristön merkitystä, kalsea kohtelu huoltajaperheessä ja sen kuvaus korostaa hyviä asioita, joita Harry saa osakseen Tylypahkassa. Harry löytää juurensa ja paikkansa omassa suvussa ja velhoyhteisössä. Perheeseen ja ryhmään kuulumisen tunne ovat Harrylle tärkeitä kokemuksia, jotka antavat hänen elämälleen uudenlaista merkitystä ja arvoa. Ystävät, harrastukset ja elämä Tylypahkassa tekee Harrysta onnellisen. Tätä ennen muut ihmiset ovat vain kiusanneet häntä, vaikeuttaneet hänen elämäänsä ja saaneet hänen tuntemaan itsensä tarpeettomaksi.

9.2.3 Harry ja sankarin identiteetti

Harryn kohtalo kietoutuu pahaan lordi Voldemortiin jo vauvana, kun hän jää henkiin taistelussa, jossa Voldemort tappaa häne vanhempansa. Koska Voldemort ei pystynyt tappamaan Harrya ja katosi sen takia, tuli Harrysta velhomailman sankari jo vauvana ja Voldemortin kukistuminen oli suuri juhla velhoille. Harry siis toteuttaa kohtaloaan sankarina.

Harry sijoitetaan vanhempiensa kuoleman jälkeen jästiperheeseen sukulaistensa kasvatettavaksi, koska se katsotaan olevan hänelle parasta. Viedessään Harryn Dursleyn hoiviin hänen opettajansa pohdiskelevat:

“Hänestä tulee kuuluisa - legenda - en yhtään ihmettelisi vaikka tämä päivä vielä joskus tunnettaisiin Harry Potterin päivänä - Harrysta kirjoitetaan kirjoja - jokainen lapsi meidän maailmassamme oppii tuntemaan hänen nimensä.”

- “Se riittäisi sekoittamaan pojan kuin pojan päähän. Kuuluisa ennen kuin osaa kävellä ja puhua! Kuuluisa syystä, jota ei itse edes muista! Etkö käsitä miten paljon parempi hänen on kasvaa kaukana tästä kaikesta, ennen kuin on valmis ymmärtämään tämän?”
(s. 20 - 21.)

Kuuluisuus ja julkisuus ei siis olisi hyväksi Harrylle, ennen kuin hän osaisi itse suhtautua asiaan oikein ja ymmärtäisi oman roolinsa.

Vaikka Harry on velhomaailmassa kuuluisa ja häneltä odotetaan suuria, hän ei kuitenkaan saa mitään ilmaiseksi. Sankarin rooliin kuuluu myös kasvaminen ja oppiminen. Koska kaikki taikamaailman asiat ovat Harrylle outoja, hän tuntee olonsa hyvin epävarmaksi koulun alkaessa. Hän ei tiedä miten pääsee junalle laiturilta 9 ja $\frac{3}{4}$, hän ei tunne keräilykorttien esittämiä kuuluisia velhoja ja hämmästy, kun hänelle kerrotaan hänen nimensä esiintyvän velhojen historiankirjoissa. Koska Harry olettaa muiden oppilaiden jo osaavan taikoa paljonkin ja tietävän paljon asioita, hän tuntee olonsa hyvin epävarmaksi koulun alkaessa. Kuuluisuus hämmentää Harrya.

“Kaikkien mielestä minä olen tärkeä”, hän sanoi viimein. Kaikkien niiden mielestä..., (- -) mutta minä en tiedä taikuudesta yhtään mitään. Miten he voivat odottaa minulta jotain suurta? Minä olen kuuluisa enkä edes muista miksi olen kuuluisa. En tiedä mitä tapahtui kun Vol- anteeksi - tarkoitan siis sinä iltana kun vanhempani kuolivat.”
(s. 98.)

Keskustelessaan ystävänsä kanssa junassa Harry sanoo pelätyn Voldermotin nimen ja herättää ystävässään pelonsekaista ihailua, mutta Harry tunnustaa:

“Minä en yritä olla urhea enkä mitään sellaista, kun sanon sen nimen”, Harry sanoi, “minä en vain muista, ettei sitä saisi sanoa. Käsitätäkö mitä tarkoitan? Mimulla on hirveästi oppimista...” Sitten hän sanoi ensimmäistä kertaa ääneen asian, joka oli vaivannut häntä paljon viime aikoina: *“Taatusti minä olen koko luokan huonoin.”*
(s. 113.)

Harry saa kokea kuuluisuuden eri puolet, häntä ihailaan ja kunnioitetaan ja häneltä odotetaan suuria, mutta häntä myös vihataan ja kadelditaan. Harry on joissakin asioissa synnynäinen lahjakkuus, hän pääsee mukaan koulun huispausjoukkueeseenkin kautta aikain ensimmäisenä ensimmäisen vuoden opiskelijana. Silti hänen täytyy myös harjoitella kovasti joukkueen kanssa tullakseen hyväksi pelaajaksi. Kun Harry ystäviin liikkuu luvottomasti koulun alueella ja rikkoo sääntöjä, heidän tupansa menettää heidän kiinnijäätyään pisteitä, ja he joutuvat kaikkien vihaamiksi. Suosio usein menee helpommin kuin tulee.

Harryn roolit ovat hyvin erilaiset jästimaailmassa ja taikamaailmassa. Harry on jästien maailmassa hyljeksitty ja vähäpätöinen, taikamaailmassa kuuluisuus ja sankari. Vihan ja hyljeksinnän Harry on oppinut kestämään jästimaailmassa ja osaa siten myös suhtautua menestykseen nöyrästi, hänen voittonsa tulevat ystävien ja salaperäisten

voimien avustuksella. Kuuluisuus ei tee Harrysta ylpeää, koska hän kokee itsensä hyvin epävarmaksi monissa tilanteissa. Monissa tilanteissa Harryn synnynnäinen jalous ja urhea pyrkiminen kohti päämäärää nousee esille. Hänellä on myös käytännöllistä viisautta ja rohkeutta tiukoissa paikoissa. Ahkeruus korostuu myös Harryn kautta, taikaineita on opiskeltava ja taitoja harjoiteltava, vaikka hänen onkin määrä vielä tehdä suuria mainetkoja. Harryssa on siis synnynnäisesti tiettyjä hyveitä, jotka tulevat esille hänen toiminnassaan, mutta hänen täytyy myös tietoisesti kehittää itseään ja kasvaa rooliinsa. Näitä hyveitä ja niihin pyrkimistä korostetaan siten myös lukijalle. Samastuminen Harryn sankaruuteen voi antaa lukijalle uskoa siihen, että jokaisessa on jotain hyvää ja myös siihen, että jokainen voi kehittyä. Oppiakseen täytyy kuitenkin tehdä työtä.

9.3 Ystäviä ja vihollisia

9.3.1 Harry, Ron ja Hermione - ystävyyttä ja yhteistyötä

Ron Weasley on perheensä kuudes oppilas Tylypahkassa. Hänen veljensä ovat menestyneet Tylypahkassa hyvin ja se luo Ronillekin menestyspaineita. Ron kertoo Harrylle veljistään:

Bill oli koulun paras poika ja Charlie oli huispausjoukkueen kapteeni. Nyt Percy on valvojaoppilas. Fred ja George koheltavat kauheasti, mutta saavat silti tosi hyviä arvosanoja ja ovat kaikkien mielestä hauskoja. Kaikki odottaa, että minä pärjään yhtä hyvin kuin muut, mutta jos niin käy, se ei kumminkaan ole kummakaan juttu, koska toiset ehti ensin. (s.112.)

Suuret odotukset ja voimattomuus niiden edessä ovat Harrylle ja Ronille yhteistä. Ron saa aina veljiensä vanhat vaatteet ja muut koulu- ja taikavarusteet, koska monilapsinen Weasleyyn perhe ei ole erityisen varakas. Myös varattomuus yhdistää Ronia ja Harrya, Harryn huoltajaperhe kyllä oli varakas, mutta Harry ei varallisuudesta koskaan ollut päässyt nauttimaan.

Harry ei nähnyt mitään hävettävää siinä, ettei jollain ollut varaa pöllöön. Hänhän oli vielä kuukausi sitten ollut itsekin tyhjätasku, ja hän kertoi Ronille sen, samoin kuin sen että hän joutui käyttämään Dudleyn vanhoja vaatteita eikä saanut ikinä kunnollista syntymäpäivälahjaa. Se näytti piristävän Ronia. (s. 113.)

Harrysta tuntui myös yksinkertaisesti mukavalta tutustua Roniin matkalla Tylypahkaan ja tarjota tälle jotakin. *Hänellä ei ollut koskaan ennen ollut mitään jaettavaa eikä sitä paitsi ketään kenen kanssa olisi sen jakanut. Tuntui mukavalta istua siinä Ronin kanssa ja popsia leivoksia ja kakkuja.* (Harry Potter ja viisasten kivi, 115.)

Hermione Grangerin molemmat vanhemmat ovat jästejä. Hermione on ahkera opiskelija, joka osaa jo koulun alkaessa kaikki kurssikirjat ulkoa. Jatkossakin hän on aina paras kaikissa aineissa eikä halua koskaan epäonnistua. Lentotunnit herättävät Hermionessa epävarmuutta, koska lentotaitoa ei voinut oppia ulkoa kirjasta, vaikka hän onkin yrittänyt. Hermione pitää tiukasti kiinni säännöistä ja huolehtii siitä, että muutkin noudattaisivat niitä. Siksi hän joutuukin heti alussa erimielisyyksiin Harryn ja Ronin kanssa, jotka pitävät häntä *komentelevaisena kaikkietäjänä*. Jouduttuaan puoliksi vahingossa kerran mukaan heidän luvattomille retkilleen Hermione ei suostu sen jälkeen edes puhumaan heille.

Ystävyys syntyy kuitenkin yhteisen koettelemuksen kautta. Ron haukkuu Hermionea "painajaiseksi" niin, että tämä kuulee ja myöhemmin pojat kuulevat, että Hermione on sulkeutunut itkemään tyttöjen vessaan eikä osallistu edes yhteiseen juhlaan. Juhlan aikana oppilaille ilmoitetaan, että heidän on heti mentävä omiin huoneisiinsa, koska vaarallinen peikko on irrallaan koulussa. Ron ja Harry muistavat Hermionen olevan vessassa tietämättä vaarasta, ja he lähtevät häntä varoittamaan. Matkalla he kohtaavat peikon ja telkeävät sen erääseen huoneeseen, mutta tajuavat hetkeä myöhemmin, että telkesivät peikon juuri siihen vessaan, missä Hermione on. He palaavat takaisin ja tainnuttavat peikon taistelussa. Opettajien ankarasti kysellessä tapahtumien kulusta Hermione valehtelee poikien puolesta, että hän itse oli lähtenyt taistelemaan yksin peikkoa vastaan kuvitellen tietävänsä siitä niin paljon, että voisi voittaa sen. Hermione saa rangaistukseksi pistemenetyksiä tualleen ja pojat puolestaan ansaitsevat pisteitä peikon voittamisesta.

Tapahtuma on monimutkainen ketju - alunperin Hermione lähti itkemään yksinäisyyteen, koska Ron loukkasi häntä. Pojat lähtivät osin syyllisyydentunnostaan pelastamaan häntä. He pelastivat Hermionen, joka puolestaan pelasti heidät rangaistukselta. Mikäli Hermione olisi kertonut vain totuuden siitä, miksi oli vessassa, poikien retki ei olisi ollut oikeutettu. Hehän olisivat vain voineet kertoa opettajille, että Hermione on

vaarassa sen sijaan, että itse lähtivät pelastamaan häntä. Tapahtumassa kaikki kolme ymmärsivät omat vikansa ja oppivat myöhemmin hyväksymään toinen toisensa.

Mutta siitä hetkestä alkaen Hermione Granger oli heidän ystävänsä. On joitain asioita, joita ei voi kokea yhdessä ilman että rupeaa pitämään toisistaan, ja mahtavan vuorenpaikon kumauttaminen tajuttomaksi kuuluu niihin. (s. 197.)

Tapahtuman seurauksena myös Hermionen käytös muuttuu:

Hermione suhtautui sääntöjen rikkomiseen rennommin sen jälkeen kun Harry ja Ron olivat pelastaneet hänet vuorenpaikon kourista, ja muutos oli tehnyt hänestä mukavamman kaverin. (s. 199.)

Hermione auttaa jatkossa Ronia ja Harrya läksyissä ja patistaa heitä opiskelemaan loppuenttiin. Tuntiessaan Hermionen kunnianhimon ja tiedot eri aineissa Ron ja Harry puolestaan kouluttavat häntä omalla tavallaan vapaa-aikana: *Shakki oli ainoa asia, jossa Hermione milloinkaan koki tappioita, ja Ronin ja Harryn mielestä häviäminen teki hänelle hyvää. (s. 236.)* Ystävykset näkevät omat ja toistensa vahvuudet ja heikkoudet ja auttavat toisiaan. Heidän taitonsa täydentävät toisiaan.

9.3.2 Hagrid - aikuinen ystävä

Hagrid on ensimmäinen velhomaailman henkilö, johon Harry tutustuu. Hagrid oli mukana Harryn ensivaiheissa noutamalla hänet Dumbledoren pyynnöstä taistelun tuoksinasta ja viemällä hänet huoltajaperheeseensä Dursleyille. Hagrid myös toimittaa perille viimein Harrylle kutsun kouluun, opastaa Harrya koulutavaroiden hankinnassa ja kertoo Harryn oikeasta taustasta. Hagridin ulkonäkö on huomiotaherättävä:

Mies oli pituudeltaan melkein kaksinkertainen tavalliseen mieheen verrattuna ja leveydeltään ainakin viisinkertainen. Hän näytti kaikin puolin liian isolta ollakseen olemassa ja samalla hurjan kesyttömältä - pitkät tuuheat takut mustaa tukkaa ja partaa peittivät hänen kasvonsa melkein kokonaan, hänen kätensä olivat roskapöntön kannen kokoiset ja hänen jalkansa nahkasaappaissa kuin delfiininpoikaset. (s. 21, 22.)

Isosta koostaan ja hurjasta ulkonäöstään huolimatta Hagrid on pohjimmiltaan herkkä. Hänen intohimonsa ja heikkoutensa ovat lohikäärmeet, ja sen takia hän itse ja Harry ystävineen joutuvatkin pulaan toimittaessan sitä pois. Hagrid on joskus myös hieman varomaton ja kertoo vahingossa Harrylle ja tämän ystäville asioita, joita hän ei saisi kertoa. Baarissa hän myös paljastaa salaisia asioita muukalaiselle, joka juottaa häntä. Hagridin puhetyyli poikkeaa täysin muista, hänen vuorosanansa ovat puhekieltä

kun muiden puhe on ilmaistu kirjakieltä muistuttavalla tyyllillä. Tämän voidaahan tulkita korostavan hänen asemaansa riistanvartijana, ehkä myös kouluttamattomuutta. Myös nuorison suosimat ilmaukset näkyvät hänen puheessaan: *Joka kersa tahtoo pöllön, koska niistä on sikapaljon hyötyä, ne kuljettaa postin ja ties mitä.* (s. 92.)

Jotkut pitävätkin Hagridia alempiarvoisena, koska hän ei ole opiskellut. Näin ajattelee etenkin Harryn tuleva vihollinen Drago Malfoy:

Olen kuullut hänestä. Hän on jonkinlainen palvelija, eikö vain? (- -) Kuulin, että hän on jonkinlainen villimies - asuu mökissä koulun mailla, ryyppää silloin tällöin kännin, yrittää taikoa ja sytyttää lopulta sänkynsä tuleen. (s. 89.)

Hagrid on aikoinaan saanut potkut koulusta kolmantena opiskeluvuotenaan, mutta syytä hän ei Harrylle paljasta. Koulun rehtori Dumbledore on antanut Hagridin jäädä Tylypahkaan riistanvartijaksi, joka huolehtii monista käytännön asioista. Rehtori luottaa Hagridiin: *Minä uskoisin henkeni Hagridin käsiin* (s. 21). Rehtori puolusta a Hagridia toisten opettajien epäilysten edessä. Hagrid on hyvin ylpeä tästä luottamuksesta ja haluaa sen säilyttää. Hagridista tulee Harrylle ja hänen ystävilleen aikuinen ystävä, jolla huolehtii heistä. Aikuisena hän on tietynlainen lempeä auktoriteetti, mutta häneen ystävyksillä on henkilökohtaisempi suhde kuin opettajiin. Hagrid huolehtii ystävyksistä, mutta kaipaa myös varomattomuudessaan ja herkkyydessään itse välillä huolenpitoa, apua ja ojennusta. Hagrid auttaa ystäviään pyyteettömästi, mutta usein myös tahtomattaan saattaa heidät pulaan.

9.3.3 Drago Malfoy - kiusaaja ja Luihuinen

Harry oli luullut, ettei voisi ikinä tavata ketään jota inhoaisi enemmän kuin Dudleyta, mutta silloin hän ei ollut vielä tavannut Drago Malfoya (s.158). Harry saa Dragosta jo ensitapaamisella epämiellyttävän kuvan. Myöhemmin Drago yrittää tehdä tuttavuutta Harryn kanssa, mutta ei saa Harrya puolelleen, koska on aikaisemmin herjannut hänen ystäviään. Koska Harry antaa ymmärtää, ettei ole kiinnostunut hänen seurastaan, Dragosta tulee Harryn vihollinen. Hän ei saanut kuuluisaa Potteria puolelleen ja yrittää siten joka käänteessä korostaa omaa ylemmyyttään. Dragolla on omassa tuvassaan kaksi ystävää, jotka ovat kaikessa samaa mieltä hänen kanssaan. Heiltä Drago saa tukea kiusatessaan Harrya ja muita hänelle epämieluisia ja hänen mielestään heikkoja henkilöitä. Drago kehuskelee omilla taidoillaan ja ivaa, jos joku epäonnistuu. Harry on hänen

pilkantekonsa kohteena jästihuoltajiensa ja vanhempiansa takia, Ron varattoman, monilapsisen perheensä takia ja Hermione, koska hän on jästisukua. Malfoy korostaa velhosukuisten ylemmyyttä:

Minusta kouluun ei todellakaan pitäisi päästää muunlaisia sisään, ei kai sinustakaan? He eivät kertakaikkiaan pärjää samalla tavalla kun heitä ei ole kasvatettu tuntemaan meidän tapojamme... Jotkut heistä eivät ole kuulleetkaan Tylypahkasta ennen kuin saavat kirjeen, kuvittele. Minusta koulu pitäisi varata vanhoille taikaperheille. (s. 89.)

Tylypahkan neljästä tuvasta ovat vastakkain usein Luihaiset ja Rohkelikot. Harry, Ron ja Hermione ovat erottamattomat ystävykset ja muutkin saman tuvan jäsenet ovat ystäviä ja kannustavat toisiaan. Huispausotteluissa ja tupien välisessä pistetaistelussa Luihaiset ovat voittaneet monta kertaa peräkkäin ja he ovat muidenkin tupien epäsuosiossa. Vihollisuutta korostaa, että Drago Malfoy on luihuinen ja Harry rohkelikko. Koulun alussa tupajaon suorittanut lajitteluhattu on jakanut oppilaat omiin tupiinsa ja Harryn kohdalla hattu mietti pitkään sijoittaako Harryn Luihaiseen. Harryn kauhistuneet ajatukset ohjasivat hatun sijoittamaan hänet Rohkelikkoihin. Harry kammosi ajatusta joutumisesta Luihaiseen, koska muisti kuulleensa, että paha Voldemort oli Luihuinen, kuten myös moni muu pahaksi alkanut velho.

Drago ystävineen on samassa roolissa Tylypahkassa kuin Dudley ystävineen jästimaailmassa - Harryn vihollisia. Niin Dudley kuin Dragokin ovat vahvoja ja kiusaavat ystäviensä tuella, yksin he osoittautuvat pelkureiksi ja heikoiksi. Harry inhoaa molempia, mutta jästimaailmassa hän joutuu yksin taistelemaan Dudleyta vastaan, kun taas Tylypahkassa hänellä on ystäviensä tuki. Drago antaa myös ystävyksille ajanvietettä. Joululomalla Tylypahkassa Harry ja Ron nautiskelivat elämästä herkkujen äärellä ja kehittivät juonia, joilla junailisivat Malfoylle potkut, mikä oli hauskaa, vaikeivat he panisikaan suunnitelmiaan toteen (s. 217.) Dragon ylle lankeaa myös epäily, että hänellä voisi olla jotain tekemistä myös pahojen voimien kanssa. Ron kertoo Harrylle huhuista Dragon taustasta:

”Minä olen kuullut hänen sivustaan. He palasivat ensimmäisten joukossa meidän puolellemme sen jälkeen kun tiedät-kai -kuka oli kadonnut. Sanoivat, että heidät oli noiduttu. Minun isäni ei usko sitä. Hän sanoo, ettei Malfoyn isä tarvinnut verukkeita siirtäkseen pimeän puolelle.” (s. 123.)

Vihollisten olemassaolo on juonellisesti oleellinen tekijä seikkailujen ja konfliktien synnyttämisessä, mutta se myös korostaa miellyttävien hahmojen ja ystävien merkitystä. Elämässä on aina sekä ystäviä että vihollisia ja sen myötä monenlaisia tunteita, joita

kokevat paitsi henkilöhahmot myös tarinaan samastuva lukija. Inho tehdään sängen hyväksyttäväksi, koska Harry on myös inhon ja vihan kohteena. Itsensä puolustaminen on oikeutettua. Kiusaajista välittyy kuva, että he ovat itse asiassa heikkoja, heidän voimansa perustuu siihen, että heillä on ystäviä, jotka ovat heidän kanssaan samaa mieltä ja tukevat heitä.

9.3.4 Kalkaros - kiitollisuudenvelkainen ystävä

Professori Severus Kalkaros opettaa taikajuomien käyttöä, mutta koulussa huhutaan, että hän mieluummin opettaisi suojautumista pimeyden voimilta, ja siten tavoittelisi kollegansa professori Oraven työtä. Kalkaroksesta annetaan epäilyttävä kuva jo ulkonäön kuvauksella: *rasvaiset mustat hiukset, koukkunokka ja kelmeä iho*, silmät olivat *kylmät ja tyhjät ja toivat mieleen tunnelin*. (s. 140, 151.) Harryn ensikatse Kalkarokseen aiheuttaa sen, että hänen arpeaan vihlaisee kipeästi, Harry tuntee heti, ettei Kalkaros pidä hänestä. Tunne vahvistuu, kun Kalkaros jo heti ensimmäisillä oppitunneillaan kiusaa Harrya kysymyksillä ja rankaisee pisteiden menetyksellä hänen osaamattomuudesta. Kalkaros ei yleensäkään pidä oppilaistaan, mutta Harry saa vaikutelman, että Drago Malfoysta hän pitää ja erityisesti inhoaa Harrya. Kalkaros on paikalla aina kun jotain epäilyttävää tapahtuu ja tämä vahvistaa epäilyksiä siitä, että hän paha ja vaarallinen. Harry, Ron ja Hermione epäilevät, että Kalkaros yritti varastaa viisasten kiven jo aiemmin, yritti tappaa Harryn huispauspelissä ja päästi peikon sisään Tylypahkaan. Hagrid ei usko kolmikon epäilyjä, mutta Harrylla on tunne, ettei Hagrid kerro kaikkea, mitä tietää. Loppuun asti Kalkaros on epämiellyttävyydessään kolmikon mielessä se todellinen paha. Todellisuudessa Kalkaros on kuitenkin ollut tapahtumapaikoilla siksi, että hän on epäillyt todellista pahantekijää ja suojellut Harrya. Harryn isä ja Kalkaros olivat inhonneet toisiaan opiskellessaan samaan aikaan Tylypahkassa. Harryn isä oli kuitenkin pelastanut Kalkaroksen hengen ja Kalkaros ei voi antaa sitä anteeksi.

Professori Kalkaros ei kestänyt olla sinun isällesi velkaa... Uskoakseni hän näki niin kovasti vaivaa suojatessaan sinua tänä vuonna, että hän tunsikin pääsevänsä isäsi kanssa tasoihin. Sitten hän voisi taas kaikessa rauhassa vihata isäsi muistoa..."

- Dumbledore - (s. 324 - 325.)

Yllättäen Kalkaros siis paljastuu Harryn suojelijaksi, vaikkakin inhoaa Harrya. Inho ja epämiellyttävyyden ei siten ole sitä todellista pahuutta. Kalkaros tekee hyvää, hän

suojelee Harrya kiitollisuudenvelasta. Hän halusi päästä tasoihin pelastamalla Harryn ja voivansa siten taas vihata Harryn isää. Hyvää voi siis myös tehdä velvollisuudentunnosta, pohjimmiltaan negatiivisten tunteiden ajamana. Kalkaroksen hahmoa ja hänen kauttaan esilletulevaa hyvää ja pahaa on vaikea tulkita. Vaikka hahmo paljastuu lopulta Harryn suojelijaksi, jää epäily hänen hyvistä tarkoituseristään silti elämään. Kalkaroksen hahmon myötä tarinaan eläytyvä lukija joutuu tarkistamaan omien ensivaikutelmiensa ja ennakkokäsitystensä merkitystä. Kättäytymisen syyt voivat olla hyvin moninaisia.

9.4 Moraalisesti vaikeat valinnat

9.4.1 Ystävä uhrataan

Neville Långbottom kuvataan avuttomaksi, hyvin hajamieliseksi ja onnettomuusalttiiksi pojaksi. Neville joutuu alusta asti Drago Malfoyn ja tämän ystävien kiusaamisen kohteeksi. Harry, Hermione ja Ron puolustavat Nevillea ja rohkaisevat häntä taistelemaan oikeuksiensa puolesta. Kerran Drago Malfoy kiroaa Nevillen jalanlukituskirouksella ja Hermione pelastaa hänet vastakirouksella.

Tarinan loppuratkaisujen yhteydessä Neville yrittää estää ystävyksiä lähtemästä tavoittelemaan viisasten kiveä, koska hän aavistaa näiden jälleen rikkovan sääntöjä ja tupansa joutuvan alttiiksi pistemenetyksille. Hermione kiroaa silloin itse Nevillen samaisella jalanlukituskirouksella tekoaan samalla anteeksipyydellen. Ystävä joudutaan uhraamaan, muuten ei kolmikko olisi päässyt seikkailussa ja tavoitteessaan eteenpäin. Viisasten kiven löytäminen ja tieto siitä, että itse Voldemort oli vastassa, teki tavoitteen tärkeämmäksi kuin Nevillen estelyt. Lisäksi ystävykset selittivät, että hän ymmärtäisi jälkeensä, miksi he toimivat niin. Miksi tällainen moraalinen valintatilanne heille asetettiin? Itse juonen kulkuun ei Nevillen osuus olisi vaikuttanut, seikkailu olisi voinut jatkua jännitystä menettämättä, vaikka tätä episodua ei olisi mukana ollutkaan. Tämä voidaankin tulkita erääksi osoitukseksi kirjailijan halusta ottaa esiin moraalisia ongelmia. Tapahtumaa ei jätetä avoimeksi, harmittamaan lukijaa tai hämmentämään tarinan sankareiden riemua voitosta, vaan siihen palataan lopussa nostoen myös Neville sankariksi. Dumbledore antaa lukuvuoden lopputilaisuudessa Nevillemme pisteitä urheudesta,

kun hän oli noussut ystäviään vastaan ja sen ansiosta Rohkelikot voittavat tupien välisen kilpailun. Kolmikko oli itse rohkaissut ja opettanut Nevilleä taistelemaan ja hän sai lopulta palkinnon urheudesta, vaikka joutuikin ensin vaikeuksiin jopa ystäviensä kanssa. Myös Hermione, Ron ja Harry tavallaan saivat puhtaan omatunnon tämän kautta. Estäessään ystäviään Neville osoittaa myös ajattelevansa yhteistä etua, oman tupansa pisteitä ja ystäviensä kohtaloa. Neville ei ole koskaan aikaisemmin ansainnut pisteitä, ainoastaan menettänyt niitä.

Tavoitteeseen pääseminen vaatii joskus vaikeita ratkaisuja ja kirjailijakaan ei ole käyttänyt helppoa tietä. Yksittäiset teot on nähtävä osana juonta, seikkailun toteuttamiseksi on raivattava esteitä - fantasiassa kuten oikeassakaan elämässä ei voi välttyä eturistiriidoilta. Tavoitteen merkittävyys vahvisti päätöksen tehdä hänelle Nevilleille pahaa. Tapahtuma on moraalinen kannotto, osoitus omien oikeuksien puolesta taistelemisen ja rohkeuden puolesta.

9.4.2 Sääntörikkomusten seuraukset

Velhokoulussa kuten missä tahansa koulussa sääntöjen noudattaminen tapahtuu usein rangaistuksen pelossa. Koulussa elävät tyypilliset auktoriteettiasemat, aikuiset ovat luoneet säännöt, he palkitsevat ja rankaisevat. Jotkut opettajien antamat rangaistukset tuntuvat Harrysta ja hänen ystävistään epäoikeudenmukaisilta, mutta he katsovat parhaaksi tyytyä osaansa, ettei vahinko muodostuisi vielä suuremmaksi. Selittäminen tai vastustaminen voi vain pahentaa asiaa, ja siksi on paras olla hiljaa. Etenkin Kalkaros kohtelee oppilaita joskus heidän mielestään mielivaltaisesti pisterangaistuksia jaellesaan. Mutta elämässä täytyy joskus sietää myös epäoikeudenmukaisuutta. Sääntöjä noudatetaan siis usein Kohlbergin mallin (Airaksinen 1987, 51 - 57) sovinnaisen tason mukaisesti. Halutaan välttää rangaistusta.

Sääntöjen rikkomisesta on seurauksena pistemenetyksiä omalle tuvalle, eli virheestä kärsii koko oma ryhmä. Tällä halutaan korostaa, että teoilla on myös yhteisöllisiä vaikutuksia, ja haastetaan ottamaan yhteinen etu huomioon. Rikkomuksista menee omalta tuvalta pisteitä, mutta myös maine kärsii. Säännöt patistavat siis oppilaita Kohlbergin mallin toiselle tasolle. Tupien pistekilpailu onkin tärkeä oppilaille. Opettajille se on tärkeä keino palkita ja rangaista ja siten säädellä käyttäytymistä. Pisteiden

jakaminen ja pois ottaminen ovatkin arkipäivää Tylypahkassa. Myös jälki-istunto esiintyy kerran lisärangaistuksena. Vakavammista rikkeistä on uhkana koulusta erottaminen. Tätä ei kuitenkaan kenellekään tarinassa tapahdu. Ainoa, tarinassa esiintyvä henkilö, joka on aikoinaan koulusta erotettu, on Hagrid. Usein sääntöjen rikkomisesta selvitään ilman rangaistuksia, koska ei jäädä kiinni. Yleensä luvattomilta yöretkiltä selvitessä ei tunneta huonoa omaatuntoa, vain helpotusta selviämisen johdosta. Harry pelkää pari kertaa joutuvansa erotetuksi ja häntä kauhistuttaa se, että hän joutuisi takaisin jästiperheeseensä ja joutuisi eroon ystävistään ja koulustaan. Harry rikkoo sääntöjä joskus intuitiivisesti, kun hän puolustaa ystäviään, joskus tarkoituksella yrittäessään saada selville viisasten kiveen liittyviä asioita ja joskus hänet siihen houkuttelee hänen vihollisensa.

Suurin rangaistus, joka Harrylle ja hänen kahdelle ystävänsä lankeaa, on yhteensä sadanviidenkymmenen pisteen menetys, kun he jäävät kiinni yöllä auttaessaan ystävänsä Hagridia. He hyväksyvät rangaistuksen ja katsovat sen olevan oikeutettu. He eivät paljasta totuutta, ettei heidän ystävänsä joutuisi vaikeuksiin. Toisaalta heidän rangaistuksensa tuskin olisi lieventynyt, vaikka he olisivat retkensä syyn paljastaneetkin, mutta seurauksia olisi tullut myös Hagridille. Tämän rangaistuksen johdosta Harry joutuu oman tupansa ja kaikkien muidenkin hyljeksimäksi, hänen maineensa tahriintuu ja häntä halveksitaan avoimesti.

Muutoin Harryn sääntörikkomukset kuitataan vähällä, joskus niiden myötä paljastuu Harryn erityislahjakkuus. Esimerkiksi Harryn pääsy huispausjoukkueeseen on itse asiassa seurausta hänen luvattomasta lentomatkastaan luudalla ja siinä esilletulleista taidoista, jotka hänen opettajansa huomaa. Rikkeitä käytetään toisaalta tarinan juonta eteenpäin vievänä, toisaalta niiden kautta opetetaan. Ankarimpia kasvatustekniikoja suosiva auktoriteetti on koulun vahtimestari Argus Voro, jonka mielestä

kova työ ja kipu ovat opettajista parhaat, jos minulta kysytään...On todella sääli, että vanhoista rangaistuksista on luovuttu...ennen ripustettiin kahdeksi päiväksi ranteista kattoon, kettingit ovat yhä toimistossani, minä pidän ne hyvässä öljyssä siltä varalta että niitä vielä tarvitaan... (s. 270.)

Tylypahkassakin on muinoin siis ollut kovemmat rangaistusmenetelmät, mutta nykyään Vorolla ei ole oikeutta rankaista, vaan hän tiedottaa rikkeistä opettajille, jotka huolehtivat seuraamuksista. Voron päätyönä tuntuukin olevan sääntöjen rikkojien kiinni saaminen.

9.5 Kauneus, totuus ja hyvyys

9.5.1 Kauneus - sisäistä hehkua

Tarinassa esiintyvää kauneutta voidaan luonnehtia ns. sisäiseksi kauneudeksi, joka tulee esiin tekojen kautta. Esteettinen kauneus ei ole luonteenomaista ainakaan tarinan velhojen ulkonäölle, mikäli sen mittapuuna ovat nykyajan kauneusihanteet. Koukkunenät ovat enemmän sääntö kuin poikkeus. Niin miellyttäviä kuin ilkeitäkään hahmoja ei varsinaisesti kuvata kauniiksi, huomiotaherättävän näköisiä he kylläkin ovat. Esimerkiksi hyvän ruumiillistuma rehtori Dumbledore kuvataan:

“Mies oli pitkä, laiha ja ikivanha päätellen hopeaisista hiuksista ja parrasta, jotka olivat niin pitkät, että mies saattoi tunkea ne vyönsä alle. Hän oli pukeutunut pitkään kaapuun, purppuranpunaiseen viittaan, joka laahasi maata ja korkeakorkoisiin solki-saappaisiin. Hänen puolikuun muotoisten silmälaisensa takana säkenöivät kirkaat vaaleansiniset silmät ja hänen nenänsä oli hyvin pitkä ja koukkuinen aivan kuin se olisi murtunut ainakin kahdesti.” (s. 15.)

Ainoa henkilö, jonka yhteydessä käytetään sanaa “kaunis” on Harryn äiti, jonka Harry näkee Iseeviot-peilissä. *“Nainen oli hyvin kaunis. Hänellä oli tumma punainen tukka ja hänen silmänsä - hänen silmänsä ovat aivan samanlaiset kuin minun, Harry ajatteli ja hivuttautui vähän lähemmäs peiliä”.* (s. 227.) Mutta oliko hän kaunis, koska Harry kuvitelmissaan niin halusi olevan ja tunnisti hänestä omian piirteitään? Harryn ajatukset liittyvät kaipaukseen, jota hän on tunsii vanhempiaan kohtaan siitä lähtien, kun hän kuuli totuuden heistä. Kauneus olisi näin ollen ns. katsojan silmässä. Kauneus yhdistyy tarinassa tekoihin, luonteenpiirteisiin, totuuteen ja hyvyyteen, ja on yhtä vaikeasti määriteltävissä kuin nekin.

9.5.2 Tottuus - kaunista ja hirvittävää

Harrylle on valehdeltu hänen syntyperästään ja vanhemmistaan. Häneltä on pimitetty totuus hänen velhoudestaan. Tottuus tulee hänelle yllätyksenä, jota hän ei ensin ole uskoa. Häntä itseään ei usein ole uskottu, kun hän on selittänyt olevansa syytön hänelle joskus sattuviin outoihin tapahtumiin. Joskus hän vaistoaa parhaaksi olla kyselemättä ja hän myös jättää sanomatta mitä ajattelee, että selviytyisi jästiperheessään.

Koulu rehtori Dumbledore haastaa kohtaamaan totuuden, niin Harrya kuin muitakin hän kehottaa käyttämään pahasta velho Voldemortista oikeaa nimeä: *Sano Voldermort, Harry. Käytä aina kaikesta sen oikeaa nimeä. Nimen pelko kasvattaa asiankin pelkoa.*” (s. 322.) Seikkailusta pelastuttuaan Harry kysyy rehtorilta totuutta tietyistä asioista, mitä Dumbledore kommentoi: *”Totuus”. Dumbledore huokaisi. ”Se on kaunis ja hirvittävä asia, ja sitä tulisi siksi käsitellä erittäin varovaisesti.”* (s. 323.) Dumbledore korostaa, että hän ei aio valehdella, siten hän puolustaa totuutta, mutta joihinkin kysymyksiin hän ei voi vastata, ennen kuin Harry on siihen valmis. Joitain asioita ei ole hyvä tietää - totuuden kertomatta jättäminen on siis suojelemista. Harryn oli kasvettava etenkin kuuluisuuden kohtaamiseen.

Totuutta etsitään, pelätään, sitä ja siltä suojellaan ja suojaudutaan. Eräs totuus on se, että jokainen kuolee joskus. Viisasten kivi on ikuisen elämän ja rikkauden lähde - kahden elementin, joita tarinoissa ja myös oikeassa elämässä usein yleisesti tavoitellaan. Ikuista elämää tavoitellaan, koska kuolemaa ei haluta kohdata. Tarinassa viisasten kiven haltijat Flamellit ovat yli 660-vuotiaita - seikkailun päätteeksi keksijät päättävät tuhota kiven. Tämä merkitsee heidän kuolemaansa, jota Harry ihmettelee, mutta Dumbledore selittää:

”Niin nuoresta kuin sinä se vaikuttaa varmasti uskomattomalta, mutta Nicholaksesta ja Perenellestä se tuntuu saman tapaiselta kuin paneutuminen vuoteeseen hyvin, hyvin pitkän päivän päätteeksi. Seuraava suuri seikkailuhan kuolema levolliselle mielelle vain on. Eikä se kivi oikeastaan ollut kovin suuremmoinen keksintö. Rahaa ja elinvuosia niin paljon kuin mieli tekee! Juuri niitä suurin osa ihmisistä eniten toivoisi - pulma on siinä että ihmisillä on taipumus toivoa tarkalleen niitä asioita, jotka sopivat heille huonoiten.” (s. 232.)

Ihmisen ei siis ole helppoa hyväksyä kuolevaisuuttaan ja hän myös havittelee itselleen sopimattomia asioita. Kuolemasta annetaan arvoituksellinen kuva: *levolliselle mielelle se on vain seuraava suuri seikkailu.*

Eräs totuuden kertoja tarinassa on Iseeviot-peili, jonka yläpuolella lukee: *Iseeviot nämmi vysna avisajo vsak ätyänne* eli takaperin luettuna: en näytä kasvojasi vaan syvimmän toiveesi. Harry joutui peilin luo ensi kerran sattumalta kokeillessaan näky-mättömyysviittaansa. Hän näki peilissä oman perheensä ja sukunsa ja halusi myöhemmin uudelleen peilin luo. Hän otti Ronin mukaansa, jotta tämäkin voisi nähdä omaisensa. Näin ei kuitenkaan tapahtunut ja heille syntyi kiista siitä, kumpi saa katsoa peiliin. Jatkossa Ron varoittaa Harrya enää menemästä peilin luo, mutta peilistä tulee

Harrylle kuin huumetta. *Harryn päässä ei ollut kuin yksi ajatus, ja se oli se, että hänen oli päästävä takaisin peilin eteen. Ron ei voisi häntä estää.* Saapuessaan kolmannen kerran peilin luo Harry vajosi lattialle ja jäi istumaan peilin eteen. Mikään ei estäisi häntä viettämästä siellä yötä perheensä luona. *Ei mikään.* (s. 231.) Mutta Harry ei huomannut, että Dumbledore oli huoneessa, tämän tarkkaavaisuuden puutteen Dumbledore puki filosofisesti sanoiksi: *“jännää, miten heikkonäköiseksi näkymättömyys voi tehdä”.* (s. 232.) Peilin toiminnan Dumbledore selitti:

“Se ei näytä mitään sen enempää eikä vähempää kuin sydämemme syvimmän, kipeimmän toiveen. Sinä, joka et ole milloinkaan tuntenut perhettäsi, näet sukulaiset ympärilläsi. Ronald Weasley, joka on aina jäänyt veljiensä varjoon, näkee itsensä yksin, parhaana kaikista. Tämä peili ei kuitenkaan anna meille sen paremmin tietoa kuin totuuttakaan. Ihmisiä on tuhoutunut sen edessä, lumoutuneena näkemästään, tai tullut hulluksi tietämättä mikä sen näyttämistä kuvista on tosi tai edes mahdollinen.”

“Peili siirretään uuteen paikkaan huomenna, Harry, ja minä pyydän ettet etsi sitä enää. Jos kuitenkin joskus satut kohtaamaan sen, olet nyt valmis siihen. Ei ole hyvä rypeä haaveissa ja unohtaa elää, muista se.” (s. 233.)

Joskus haaveet ja toiveet voivat saada unohtamaan totuuden ja todellisuuden, ne ovat kauniita ja tärkeitä, mutta niihin ei saa lumoutua ja uppoutua täysin. Kun kuvat sekoittavat todellisuudentajun, ihminen voi tuhoutua. Tämän voi tulkita elämässä käyvän, jos ryhtyy tavoittelemaan jotain asiaa intohimoisesti, tulee sokeaksi näkemään muita asioita ja muita ihmisiä. *Ihmisiä on tuhoutunut sen edessä, lumoutuneena näkemästään...* Tässä tavoittelussa voi syntyä riippuvuus, jolloin tekee mitä vain saadakseen haluamansa asian. Riippuvuus voi syntyä ihmissuhteeseen, päihteisiin, rahaan, valtaan. Jonkin asian tavoittelu saa unohtamaan itse elämisen ja siihen kuuluvat arvokkaat asiat. Tarina haastaa kohtaamaan todellisuuden ja elämään todellisuudessa, vaikka se onkin joskus vaikeaa ja kipua tuottavaa.

9.5.3 Persoonaton paha

Pahaa tässä tarinassa edustaa *velho lordi Voldemort*, joka on läsnä eräänlaisena varjona, jonka kuva hahmottuu vähitellen. Kuva muodostuu henkilöiden muistelmista hänen aikaisemmasta esiintymisestään ja oletuksista hänen tulevaisuudestaan. Voldemortin ainutlaatuista pelottavuutta korostaa, että kaikki kaihtavat lausumasta hänen nimeään ja sanovat sen sijaan *tiedät-kai-kuka*. Itse Voldemort esittäytyy vasta tarinan loppukohtauksessa. Harryn mielessä Voldemort on kummajainen, joka on aiheuttanut hänelle

hänen arpensa. Hagrid kertoo Harrylle Voldermortista, että hän on velho, joka rupesi “pahemmaksi kuin paha”:

“se velho, siinä kaksyötä vuotta sitte, alko värvätä ittelleen kannattajii. Se saikin niitä: jotku pelkäs sitä, jotku tahto rippusen sen valtaa, koska valtaa sillä tosiaan oli. Pimeitä aikoja, Harry. Yhtikäs ei tienny kehen voi luottaa, ei uskaltanu ruveta kaveeraan vieraitten velhojen kanssa...Kauheita tapahtu. Paha kahmi valtaa. Jotkut tietty vastusti sitä - ja ne se tappo. Karneilla tavoilla. Tylypahka oli yks harvoja turvapaikkoja. Dumbledore oli kai ainoo, ketä tiedät-kai -kuka pelkäsi. Se ei uskaltanu vallata kouluu, ei ainaskaan heti. (s. 64 - 65.)

Kun Harry oli vauvana säilynyt hengissä Voldemortin hyökkäykseltä, Voldemort oli kadonnut. Kuitenkin Voldemortin olemassaolo ja tulevaisuus on vain arvailujen varassa.

“Se on se suuri arvotus, katsos... se sai aina vaan enempi ja enempi valtaa - miks se luovutti? Jotku on sitä mieltä että se kuoli. Höpönhöpön, sanon minä. En oikeen usko, että siinä oli enää tarpeeksi ihmistä kuolemaan. Jotkut on sitä mieltä, että se on vielä jossain ja vartoo aikaansa, mutta sitäkään minä en usko. Ne, jotka oli sen puolella palasi meikäläisten puolelle. Jotku heräs niinku jostain transsista. En usko, että ne olis voinu tehdä niin, jos tiedät-kai- kuka olis tulossa takas. Useimmat meista uskoo, että se on vielä jossain mutta on menettäny voimansa. Ei jaksa jatkaa. Siksi, että jokin sussa teki siitä lopun, Harry. Sinä yönä tapahtui jotain, mitä se ei ollu ottanu lukuun - minä en tiedä mitä se oli, ei kukaa tiedä - mutta jokin sussa kummiskin kukisti sen.” -Hagrid- (s. 66 - 67.)

Tylypahkan metsikössä Harry näkee huppupäisen hahmon juovan kuolleen yksisarvisen verta. Hahmon huomattessa Harryn eräs kentauri pelastaa hänet ja kertoo, että yksisarvisen surmaaminen on hirviöistä:

“Vain se, jolla ei ole mitään menetettävää mutta kaikki saavutettavissa, saattaa syllistyä sellaiseen rikokseen. Yksisarvisen veri pitää olennon hengissä, vaikka tämä olisi tuuman päässä kuolemasta, mutta hinta on hirvitävä. Olento on surmannut jonkin viatoman ja puolustuskyvyttömän pelastaakseen itsensä ja elää siksi vain puolielämää, kirottua elämää siitä hetkestä pitäen kun veri on koskenut hänen huuliaan.” (s. 281.)

Harry pohtiessa, että jos vaihtoehtona on ikuinen kirous, kuolema on parempi, mutta joku täysin epätoivoinen voisi päätyä toiseen ratkaisuun, kentauri jatkaa: “jos jonkun täytyy pysyä hengissä vain siihen asti, että hän saa juodakseen jotain muuta - jotain mikä palauttaa hänen voimansa ja valtansa, jotain minkä juotuaan hän ei milloinkaan kuole.” Kentaurin mielestä Voldemort oli “monta vuotta odottanut paluuta valtaan, ripustautunut miten kuten elämään ja odottanut tilaisuuttaan.” (s.

281.) Aiemmin toiset kentaurit puhuivat planeettojen liikkeistä ja kohtalosta - sen Harry arvelee liittyvän myös Voldemortin paluuseen.

Professori Orave on tärisävä, hermostunut ja änkyttävä opettaja, joka opettaa Tylypahkassa suojautumista pimeyden voimilta. Hagrid luonnehtii Harrylle Oravea:

“Heppuraukka. Nerokas pää. Hän oli ihan kunnossa niin kauan kuin opiskeli pelkätään kirjoista, mutta sitten hän otti vuoden vapaata käytännön kokemusta varten... Sanotaan, että hän kohtasi vampyyreita Mustassa Metsässä ja jonku noita-akan kanssa synty ikävää kärhämää - ei ole ollu entisensä sen jälkeen. Pelkää oppilaita, pelkää omaa oppiainettaan...” (s. 81.)

Orave paljastuu henkilöksi, joka todellisuudessa oli syyllistynyt kaikkeen siihen mistä Kalkarosta epäiltiin. Hänen läsnäolonsa tapahtumapaikoilla ja osuutensa tapahtumien kulussa jää huomiotta, hänen avuton olemuksensa jättää hänet epäilysten ulkopuolelle. Lopputaistelussa Voldemort puhuu kimeällä äänellä, ja antaa käskyjä Oravelle ja lopulta haluaa itse olla kasvokkain Harryn kanssa. Paha on siten läsnä professori Oraven hahmossa, se on ikäänkuin vallannut hänen ruumiinsa. Oraven riisuttua turbaaninsa, joka on aina hänen päässään hänen takaraivostaan erottuivat *kasvot, kamalimmat kasvot jotka Harry oli eläissään nähnyt. Ne olivat liidunvalkoiset ja niissä oli punaiset mulkosilmät ja sieraimina raot niin kuin käärmeellä.* (s. 317.) Orave kertoo Voldemortista:

“Toisinaan”, hän sanoi, “minun on vaikea noudattaa mestarini ohjeita - hän on mahtava velho ja minä olen heikko -” (- -)“Hän on kanssani minne menenkin. Minä tapasin hänet, kun matkustin maailman ympäri. Typerä nuori mies minä silloin olin, oikein pursuin naurettavia ajatuksia hyvästä ja pahasta. Lordi Voldemort näytti minulle, miten väärässä olin. Hyvää ja paha ei ole olemassakaan, on vain valtaa ja niitä, jotka ovat liian heikkoja tavoittelemaan sitä... siitä pitäen minä olen palvellut häntä uskollisesti, vaikka hän onkin monta kertaa joutunut pettymään minuun. Hän on joutunut olemaan minulle hyvin ankara. Äkkiä Orave värähti. “Hän ei anna virheitä helposti anteeksi. Kun en onnistunutkaan varastamaan viisasten kiveä Irvetasta, hän oli hyvin pettynyt. Hän rankaisi minua... päätti, että hänen on vahdittava minua tiiviimmin...” (s. 315.)

Tarinan paha on syntynyt, kun velho Voldemort *alko värvätä ittelleen kannatajii.* Miksi näin tapahtui, oliko velho ollut alunperin hyvä, mutta lankesi? Vai oliko hän paha entuudestaan? Tämä jää arvoitukseksi. Kannattajia Voldemort sai, koska osa pelkäsi häntä ja osa halusi valtaa. Pelko ja valta kytkeytyvät siten pahaan. *Hyvää ja paha ei ole olemassakaan, on vain valtaa ja niitä, jotka ovat liian heikkoja tavoittelemaan sitä...* Ne, jotka ovat liian heikkoja, tarvitsevat paha päästäkseen valtaan.

Oravesta kerrotaan, että hän oli *täynnä vihaa, ahneutta ja kunnianhimoa ja hän oli jakanut sielunsa Voldemortin kanssa...* (s. 324.)

Pahan ei katsota olevan persoona, sillä ei ole ruumista ja siksi sitä ei esim. voi tappaa. Paha on tarinassa etsiytynyt Oraven hahmoon, joka on ulospäin heikko ja avuton. Voldemortista oli tullut heikko sen jälkeen, kun hän hävisi taistelun Harryvauvan kanssa. Voldemort tavoittelee viisasten kiveä, koska se antaisi ikuisen elämän ja hänelle oman ruumiin.

“Näetkö mikä minusta on tullut? naama sanoi. “Pelkkä varjo ja huuru... minulla on muoto vain silloin kun pääsen jonkun toisen ruumiiseen... mutta aina on ollut niitä, jotka mieluusti päästävät minut sydämeensä ja mielensä... yksisarvisen veri on vahvistanut minua näinä menneinä viikkoina... sinä näit uskollisen Oraven juovan sitä minun puolestani metsässä... ja kunhan saan elämän eliksiirin haltuuni, kykenen luomaan itselleni oman ruumiin...” (s. 318.)

Paha on armoton kaikille niin kannattajilleen kuin vihollisilleenkin. Se jättää Oravenkin lopussa kuolemaan. Koska paha ei ole kuollut, se voi tulla vielä uudelleen, mutta sen paluuta voi viivyttää.

“Hän on yhä jossain, etsii ehkä uutta ruumista jonka pääsisi jakamaan... hän ei elä oikeasti eikä häntä siksi voi tappaa. Hän jätti Oraven kuolemaan. Hän osoittaa armoa yhtä vähän kannattajilleen kuin vihollisilleenkin. Siitä huolimatta, Harry, vaikka sinä ehkä oletkin pelkästään viivyttänyt hänen paluutaan valtaan, tarvitaan vain joku toinen, joka on seuraavalla kerralla valmis taisteluun, vaikka häviö näyttää varmalta - ja jos Voldermotin tuloa viivytetään yhä uudestaan ja uudestaan, hyvänen aika, voihan käydä niin, ettei hän koskaan enää palaakaan valtaan.” - Dumbledore- (s. 322, 323.)

9.5.4 Hyvä ja hyvän opettaja

Albus Dumbledore on Tylypahkan rehtori, kunnioitettu velho, jota pidetään nerona vaikkakin vähän hulluna. Dumbledore oli Harryn vanhempien läheinen ystävä ja hän oli järjestämässä Harryn sijoittamista vauvana Dursleyn perheen luokse. Dumbledore on isähahmo, joka herättää samaan aikaan turvallisuuden tunnetta ja pelonsekaista kunnioitusta. Dumbledorea pidetään ainoana, jota “tiedät-kai-kuka” pelkäsi, vaikka hän itse sanoikin, ettei hänellä tule milloinkaan olemaan sellaisia voimia kuin Voldemortilla. Eräs toinen opettaja epäilee näin olevan vain siksi, että Dumbledore oli liian jalo käyttäköseen moisia voimia. Dumbledore on siis täysi vastakohta pahalle ja sen voittaja. Orave ei uskalla yrittää vahingoittaa Harrya huispauspelissä, koska Dumbledore on

katsomassa. Voldemort ei myöskään voi lähteä tavoittelemaan viisasten kiveä ennen kuin Dumbledore on houkuteltu tekaistulla viestillä pois Tylypahkasta. Vaikka tarina kulkee monien käänteiden kautta ja sankareiden on tehtävä omat ratkaisunsa, Dumbledoren hahmo antaa vaikutelman, että kaikki on lopulta hänen tiedossaan ja hallinnassaan. Harry pohtii seikkailun ratkettua ystäviensä kanssa:

“Hän on hassu mies, Dumbledore siis. Minusta tuntuu, että hän tahtoi tavallaan antaa minulle mahdollisuuden. Minusta tuntuu, että hän tietää suurinpiirtein kaiken mitä täällä tapahtuu. Kyllä hän varmaan aika hyvin arvasi, että me kumminkin yritettäisiin, eikä hän ruvennut estämään meitä vaan yksinkertaisesti opetti meille tarpeellisia taitoja avuksi. En usko, että minä mitenkään vahingossa sain selville miten se peili toimi. Tuntuu melkein kuin hän olisi ajatellut, että minulla on oikeus kohdata Voldermort, jos vain voisin...” (s. 327.)

Dumbledore on monella tavoin hyvän ruumiillistuma. Hänen hahmonsa korostaa hyvyyttä, mutta myös hän puhuu ja opettaa hyvästä. Hyvän syvin olemus on rakkautta, jonka avulla hän selittää Harryn pystyneen voittamaan Voldemortin:

“Sinun äitisi kuoli pelastaessaan sinut. Jos Voldermort ei jotain voi ymmärtää, niin rakkautta. Hän ei tajunnut, että jos rakastaa niin vahvasti kuin sinun äitisi, siitä jää jälki. Ei arpea, ei näkyvää jälkeä... mutta kun sinua on rakastettu niin syvästi, rakkaus suojaa sinua ikuisesti, vaikka sinua rakastanut henkilö olisi jo poissa. Suoja on sinun omassa ihossasi. Orave oli täynnä vihaa, ahneutta ja kunnianhimoa ja hän oli jakanut sielunsa Voldermortin kanssa, eikä hän siksi voinut koskea sinuun. Hänelle tuotti tuskaa koskea ihmistä, joka oli merkitty jollain niin hyvällä.” (s. 323 - 324.)

Kuten pahaakaan, hyvää ei ole olemassa persoonana. Harryn äidin rakkaus oli uhrautumista, hän kuoli pelastaessaan Harryn ja antoi samalla suojan Harryn ihoon pahaan vastaan. Paha ei voinut ymmärtää rakkautta. Harryn äiti kuoli estäessään Voldemortia tappamasta Harrya; sitä miksi Voldemort halusi tappaa nimenomaan Harryn ei Dumbledore halua vielä Harrylle kertoa.

Krohn (1989, 27) esittää aforismin, joka mukaan “kaikki pahuus saa voimansa hyvyydestä. Ellei siis olisi hyvää ja ellei olisi ollut voimakasta kokemusta hyvästä, ei olisi pahoja ihmisiä.” Hänen mukaansa hyvä ja paha ovat kietoutuneet toisiinsa. Ne koetaan sekä toistensa välityksellä että vastakohtina toisilleen. Pahan ymmärtämiseksi on ymmärrettävä eettinen hyvä, jolla on kaksi ehtoa - aito valinnan vapaus ja sellaisten tavoitteiden olemassaolo, jotka voi kokea hyväksi tavoitteiksi. “Se, joka on yksinomaan paha, ei ole kokenut hyvää ja hän on itse asiassa valinnan ulkopuolella olevassa tilassa” (Krohn, 1989, 28.)

Tarina korostaa, että hyvä voittaa pahan ja uhrautuva rakkaus on vahvin ase paha vastaan. Paha kuitenkin on edelleen olemassa ja taistelu jatkuu, hyvän ja pahan jännite säilyy.

9.6 Loppuratkaisu vahvistaa ideologian

Kirjan loppuratkaisu vahvistaa tarinan aiemmassa vaiheessa esille tuomia ideologisia painotuksia. Loppu nivoo juonenkäännteet yhteen ja selittää eri yksityiskohtien merkitykset. Loppuratkaisu voidaan jakaa kahteen vaiheeseen, joiden merkittävät elementit ovat itse juonen loppuratkaisut eli ystäväkolmikön onnistuminen viisasten kiven tavoittelussa sekä rehtori Dumbledoren osuus hänen selittäessään tapahtumia Harrylle ja päätäessään koulun tupien välisen lukuvuoden pistekilpailun.

Ensimmäisessä vaiheessa varsinainen seikkailu saa päätöksensä. Harry ystäviensä, saatuaan selville mistä kiven luokse päästään, lähtevät estämään Voldemortia saamasta kiveä itselleen. Kiven luokse pääseminen vaatii opettajien laatimien tehtävien selvittämistä. Tehtävien ratkaisussa korostuu yhteistyön voima. Hermione omaa paljon älykkyyttä ja kirjatietoa, mutta ei aina huomaa käytännön asioita. Hermionen hyvä yrittämisen taito ja Ronin ja Harryn käytännöllinen ajattelu yhdessä pelastavat heidät syöjäkasvilta, Harryn huispauspelissä opittu tarkkanäköisyys ja kehittynyt lento- ja sieppaustaito auttavat ottamaan kiinni lentävän avaimen, jolla pääsee läpi lukitusta ovesta. Shakkipeli jättishakkilaudalla, jossa pelaajien pitää asettua nappuloiden tilalle, on puolestaan on Ronin taidonnäyte. Ron joutuu uhraamaan itsensä, jotta ystävät pääsisivät huoneen toiselle puolelle. Hermione ratkaisee sanallisen arvoituksen, jonka avulla saa selville, mistä tarjolla olevasta pullosta on juotava päästäkseen eteenpäin ja taaksepäin ja miten vältetään myrkkypullot. Arvoituksen selvittämisen jälkeen Hermione lähtee takaisin auttamaan itsensä uhrannutta Ronia ja hakemaan Harrylle apua. Harry jatkaa eteenpäin sankarin ominaisuudessa kohtaamaan itse pahan.

Ystävysten selviytyminen esteradasta korostaa jo tarinassa aiemmin esille tulleita arvoja ja ystävyysmerkitystä. Yhteistyö on voimaa, jokaisella on omat taitonsa, jotka auttavat eteenpäin pääsystä. Uhrautuvuus yhteisen päämäärän eteen, opiskelussa opitut taidot ja tiedot, harrastuksissa harjaantuneet ominaisuudet ovat tärkeitä elementtejä kolmikön onnistumisessa tavoitteessaan.

Sankarin ominaisuudessa Harry etenee yksin kohtaamaan itse Voldemortin. Viimeisessä huoneessa Harry tapaa, ei Kalkarosta kuten hän olettaa, vaan Oraven. Ratkaiseva esine viisasten kiven tavoittelussa on Iseeviot-peili, johon Harry tutustui jo tarinan aiemmassa vaiheessa nähdessään siitä perheensä. Harry keskustelee niin Oraven kuin itse Voldemortin kanssa, joka tulee esille Oraven turbaanin alta. Professori Orave ei tiedä miten peili toimii, mutta Harry onnistuu katsomaan peiliin ja kivi siirtyy salaperäisesti hänen taskuunsa. Harry ja Oraven taistellessa Orave yrittää pidellä Harryä kiinni, mutta hänen ihonsa käristyy, kun hän koskee Harryn paljaaseen ihoon. Harry oivaltaa tämän ja käyttää sitä hyväkseen. Taistelu on ankaraa ja päättyy Harryn vaipumiseen tiedottomuuteen.

Harryn sankarin ominaisuudet korostuvat lopputaistelussa. Hänen taitonsa, jotka hän on oppinut, auttavat häntä kiven tavoittelussa. Toisaalta hänen synnynnäinen jaloutensa estää häntä olemasta itsekäs ja pyrkimään vain tavoitteeseen, kiven saamiseen. Koska Iseeviot-peili näytti sydämen salaisimman toiveen, Orave näki peiliin katsoessaan itsensä ojentamassa kiveä Voldermotille. Sen sijaan Harry halusi nähdä vain kiven, ja siten sai sen.

Vain se, joka tahtoi löytää kiven - siis löytää, muttei käytä sitä - pystyi saamaan sen, sillä muutenhan kiven tavoittelija näkisi peilissä itsensä valmistamassa kultaa tai juomassa elämän eliksiiriä. (s. 352.)

Näin Harryn jalous ja epäitsekkyys jälleen korostuu. Lisäksi Harrya suojaavat voimat, joita hän ei itse tässä vaiheessa ymmärrä. Niiden selittämisessä ja muutenkin loppuratkaisussa merkittävä henkilö on rehtori Dumbledore. Harryn herätessä sairaalasiivessä Dumbledore on hänen luonaan ja kertoo ilmestyneensä paikalle Harryn taistellessa viime hetkellä auttamaan Harrya, vaikka tämä oli pärjännyt varsin hyvin yksinkin. Hän kertoo, miksi Harry onnistui saamaan kiven ja myös sen, että kivi on tuhottu. Ideologian kannalta Harryn ja Dumbledoren keskustelu on merkittävä elementti. Keskustelun kautta puhutellaan lukijaa, Dumbledoren opetukset hyvästä ja pahasta sekä totuudesta ja rakkaudesta, jotka on edellä esitelty, tulevat esille juuri tässä vaiheessa. Juonenkäänneet saavat Dumbledoren vuorosanoissa selityksensä, mutta jättävät jotain myös avoimeksi. Keskustelussa painottuu, ettei lopullista totuutta ole välttämättä olemassa, ja aina sitä ei ole hyvä edes tietää.

Lopputapahtumat vaikuttavat myös tupien väliseen pistetaisteluun. Lukuvuoden päättäjäistilaisuudessa rehtori Dumbledore antaa lisäpisteitä tapahtumien johdosta.

Viisikymmentä pistettä saavat Ron *“...parhaasta shakkipelistä, jota on moneen vuoteen Tylypahkassa nähty* ja Hermione *“kylmän järjen käytöstä tulisessa paikassa”*. Harrylle annetaan *”silkasta rohkeudesta ja merkittävästä urhollisuudesta”* kuusikymmentä pistettä. Näiden pisteiden jälkeen pistetilanne on tasan kahden tuvan, Rohkelikon ja Luihuisen, välillä. Mutta pisteitä saa yllättäen myös Neville, Dumbledore lausuu: *“Urheutta on monenlaista. Vaaditaan paljon urheutta nousta vastustamaan vihollistaan, mutta sitä tarvitaan myös silloin kun noustaan vastustamaan ystäviä. Siitä syystä palkitsen kymmenellä pisteellä Neville Longbottomin.”* (s. 331 - 332.) Nevillen saamat pisteet ratkaisevat voiton Rohkelikolle. Palkituksi tulevat siis käytännön taidot, järjenkäyttö, rohkeus ja urhoollisuus.

10 POHDINTA

10.1 Harry Potter - sankaruutta ja samastumiskohteita

Tämä tutkimus tarkasteli Harry Potter ja viisasten kivi -fantasiateoksen välittämiä arvoja ja ideologiaa kasvatuksen näkökulmasta. Tutkimusalueina olivat kirjan fantasia-maailma ja sen suhde reaalimaailmaamme, kirjan päähenkilön eri kasvatusympäristöjen painotukset, arvot, jotka tulivat esille tapahtumissa, henkilöiden vuorovaikutuksessa ja moraalisia ratkaisuja vaativissa tilanteissa. Kirjan loppuratkaisu vahvisti aiemmin juonellisesti esiin tulleet korostuksia.

Harry Potter -fantasiakirja on pitkälti tyypillinen fantasiatarina. Päähenkilön ankeat lähtökohdat luovat pohjan hänen sankari-identiteettinsä kehitykselle. Rajoittunut elämä huoltajaperheessä auttaa häntä arvostamaan hyviä asioita, joita hän kohtaa myöhemmin kouluympäristössään, josta muodostuu hänelle myös enemmän koti kuin ainoa hänen ennen tuntemansa koti huoltajaperheessä. Päähenkilöön samastumisen kautta myös lukija voi nähdä näiden arkisten asioiden, ystävyiden, harrastusten ja turvallisen oman paikan arvon. Harry Potterin sankaruus pohjautuu hänen kohtaloonsa ja synnynnäisiin sankarin ominaisuuksiin, kuten rohkeus, jalous ja uhrautuvaisuus, mutta myös kasvamiseen, opiskeluun ja oppimiseen. Hänen on tehtävä myös valintoja ja ratkaisuja. Sankari ei myöskään selviäisi ilman hänen taitojaan täydentäviä ystäviä ja salaperäisten hyvien voimien apua, mikä on fantasiatarinassa hyvin tyypillistä (Bengtson 2000, 19).

Samastumiskohteita kirja tarjoaa runsaasti. Päähenkilö on luonnollisesti oiva samastumiskohde. Kuten Bengtson (2000, 16 - 17) esitti, heikon ja vähäpätöiseksi katsotun päähenkilön kasvu sankariksi voi auttaa lukijaa uskomaan omien vaikeuksiensa voittamiseen ja antaa voimia. Tarinan muita samastumiskohteita ovat Neville, joka kasvaa puolustamaan itseään ja ystäviään. Hermione on naispuolinen roolimalli, jonka kautta korostuvat ahkeran opiskelun antamat tiedot ja järjenkäyttö. Henkilöiden erilaisuus ja toistensa täydentäminen korostaa ystävydessä yhteistyön merkitystä. Tapahtumiin samastuminen, joka Kurikkalan ja Schöningin (1998, 41) tutkimuksessa ahmimisikäisten lukemisesta jopa henkilöihin samastumista yleisempää, on hyvin mahdollista, koska tapahtumia on paljon ja ne ovat jännittäviä ja vauhdikkaita.

Tutkimuksessa esille nousseet erilaiset samastumistavat, kuten sivusta seuraaminen, sankarin ja hänen toimiensa ihailu, tapahtumissa mukana eläminen ja halu olla ihaillun henkilön kaltainen, ovat kaikki mahdollisia. Tapahtumien suunnittelu ja ennalta-arvaaminen on mahdollista, koska koska juoni rakentuu siten, että myös lukija voi selvittää arvoituksia, ja hänelle annetaan myös Harryn ajatusten kautta ja pienten ensin irrallisilta vaikuttavien yksityiskohtien kautta vinkkejä tapahtumien kulusta.

Kirjan fantasiatodellisuus on hyvinkin reaali maailmamme kaltainen, tuttuja ovat varsinkin monet nuorison elämään liittyvät elementit, tärkeät harrastukset, koulu elämä. Taikuus tuo outouden vivahduksen, joka värittää tuttuja elementtejä. Kurikkalan ja Schöningin (1998, 14 - 15) tutkimuksessa ahmimisikäisten lukemisesta valtaosalla vastanneista lukemisen teki erityisen mukavaksi lukemiseen liittyvät tunnekokemukset, jännitys ja hauskuus, ja nämä elementit ovat voimakkaasti läsnä tässäkin tarinassa. Hauskuutta luovat nimenomaan outouteen liittyvät elementit, fantasiamaailman oma sanasto ja mielikuvitukselliset toimintatavat.

Kirja on fantasiakirjalle tyypillisesti Shavitin (1986, 65 - 66) määrittelemä ns. ambivalentti teksti, joka vetoaa kahteen yleisöön. Nämä kaksi yleisöä, eli lukijaryhmää, voivat erota toisistaan siinä, miten he tekstiä lukevat, mitä he siltä odottavat ja miten sitä tulkitsevat. Jännittävyys ja hauskuus vetoavat niin lapseen, nuoreen kuin aikuiseseen. Fantasiakirjoissa mielikuvitusmaailman kautta voidaan ottaa esille vakavia asioita ja Bengtsonin (2000, 16) esittelemä ajatus, että parhaimmillaan fantasia voi käsitellä syvällisesti elämää ja kuolemaa, elämän tarkoitusta ja hyvän ja pahan vastakkaisuutta, pätee tämän kirjan kohdalla. Syvällisyys ja vakaviin asioihin pureutuminen tarjoavat riittävän haastavaa tarttumapintaa myös aikuiselle, ja antaa nuoremmillekin näitä ulottuvuuksia pohdittavaksi, sen mukaan mikä kunkin lukijan valmius ja kiinnostus pohtimiseen on. Kirja voi siten tarjota niin viihdettä kuin terapiaa ja aineksia filosofisille pohdinnoille ja ajattelun kehitykselle. Harry Potterin suosion yksi salaisuus sen tarjoamat monipuoliset elementit, mutta luonnollisesti suosiota on ajan myötä nostanut myös tehokas markkinointikoneisto. Potterista on tullut nuorisokirjallisuuden best-seller, joka saa ympärilleen oheistuotteita.

10.2 Opettamaan pyrkivä tarina

Tarkasteltaessa kirjan funktiota didaktisena välineenä ja kehityksen välineenä (Kurikala & Schöning 1998, 35 - 36 Mohliniin ja Schackiin 1981 viitaten) voi tarinasta löytää hyvinkin moraalisia ja opettamaan pyrkiviä ulottuvuuksia. Tämän ulottuvuuden luo jo Tylypahka kouluympäristönä, jota säätelevät auktoriteetit. Säännöt ja niiden noudattaminen ja rikkominen ovat esillä koko ajan. Vaikka fantasiaseikkailulle tyypillisesti sääntöjä rikotaan seikkailuun pääsemiseksi, niistä usein johdetaan jokin opetus. Päähenkilö Harrykaan ei ole mikään nuhteeton poika - hän tekee virheitä ja rikkeitä ja saa niistä myös rangaistuksia. Hän ajattelee ilkeitä ajatuksia vihollisistaan, mikä tuntuu lukijasta sangen hyväksyttävältä hänen saamansa kohtelun myötä. Vihollisuus ja inho ovat myös elämän arkipäivää, ystävyyden arvo korostuu tässäkin suhteessa.

Kohlbergin moraaliteorian (Airaksinen 1989, 53) esittämiä erilaisia tasoja moraalille käytökselle löytyy. Pohtimaan voi jäädä esim. Kalkaroksen moraalista tasoa kiitollisuudenvelasta nousevine Harryn suojelutoimineen.

Tyypillisesti Saukkolan (1997, 144 - 151) mukaan fantasiassa moraalinen opettaminen on nykyään vierasta. Opettaminen tapahtuu tunteiden tasolla enemmän kuin faktojen opettamisena. Koska hahmot sinänsä ovat hyviä, on säännöistä poikkeaminen anteeksi annettavaa. Tottelemattomuuden elementti on tärkeä seikkailun synnyttämiseksi. Tämä pätee myös tähän fantasiatarinaan. Mutta toisaalta voidaan tulkita tässä kirjassa olevan vahvakin tietoinen pyrkimys opettaa. Rangaistuksia ja palkkioita viljellään tarinassa runsaasti, rehtori Dumbledoren osuus opettavaisena, hyvänä ja ymmärtäväisenä auktoriteettina on keskeinen. Ihanteet nostetaan esiin hyvin näkyvästi. Monien syvällisten asioiden, totuuden, kuoleman, hyvän ja pahan elementtien esilläolo tarjoaa pohjaa eettisille pohdinnoille. Ideologisuus voidaan tulkita siten hyvinkin aktiiviseksi. Viihdytykseen lukevaa se tuskin kuitenkaan ärsyttää, koska se on upotettu vauhdikkaisiin tapahtumiin ja vastakohtaisiin henkilöhahmoihin. Uudelleenlukemisessa ja tarkkailussa jalojen pyrkimysten korostaminen nousee selvästi havaittavana esille.

Muutenkaan hyvä ja paha, oikea ja väärä moraalisisina valintoina ja ratkaisuinä eivät ole yksiselitteisiä. Henkilöhahmoissa korostuu myös se, että jokaisessa on sekä hyvää että pahaa ja jokaisella on vapaus valita puolensa. Ilkeys, pienet sääntörikkomukset ja vihollisuus ovat kuitenkin vielä kaukana varsinaisesta pahuudesta. Saukkola (1997, 144 - 151) esittääkin fantasiakirjallisuuden tyypilliseksi piirteeksi, että

varsinainen paha on jotain paljon pelottavampaa ja vaarallisempaa. Saukkolan esittämä piirre on myös se, että paha voidaan usein muuttaa hyvällä hyväksi. Tämä ei päde tarinan totaaliseen pahaan, Voldemortiin. Mutta tarinassa kerrottiin, että pahan Volde-mortin puolella olleet henkilöt palasivat takaisin, kun Voldemortin katosi hävittyään taistelun Harrya vastaan. Paha kuitenkin odottaa tilaisuutta vallata itselleen uusia kannattajia, jotka suostuvat jakamaan sielunsa pahuuden kanssa ja auttavat paha palamaan takaisin valtaan.

Tarinassa hyvän ja pahan taistelu ratkeaa hyvän voittoon. Päähenkilön osakseen saama rakkaus suojeli päähenkilöä pahalta. Tosin paha ei ole lopullisesti kukistettu, vaan jää odottamaan tilaisuutta palata. Bengtsonin (2000, 23) esittämään väitteeseen, että fantasiassa usein mässäillään pahan kuvauksella, ei päde ainakaan tässä tarinassa. Bengtson myös piti fantasian rakenteellisena puutteena usein hyvän kuvausta tai sen puutetta. Pahan osuus juonen kulkuun ja kuva pahasta rakentuu vähitellen. Itse paha esiintyy vasta lopputaistelussa antaen sitä ennen vain merkkejä olemassaolostaan. Paha on läsnä kertomuksissa siitä, mitä se on ennen tehnyt. Pahan kuvauksessa pätee se, että paha näkyy suhteessa hyvään. Pahaa on helpompi kuvata, koska hyvää ei näe niin helposti. Hyvän ja pahan suhde on arvoituksellinen ja jää myös hieman avoimeksi. Tarinan loppu painottaa, että hyvä voittaa pahan ja hyvän puolella kannattaa taistella. Kuten Heikkinen (1998, 17 - 18) toteaa, ihmisen tajunnassa asiat saavat merkityksen ja todentuvat vastakkaisuudessa. Todellisuus ja taru, hyvä ja paha hahmottuvat toistensa kautta. Hyvän kuvausta ovat tarinan voimakkaasti ajamat ihanteet ja arkiset asiat, jotka todentuvat tarinassa lukijalle sekä itsenäisesti esitettyinä että vastakohtaisuuksien kautta. Harryn kasvuympäristöt ovat voimakkaasti vastakkaiset. Huoltajaperheessään hän on arvoton, kiusattu ja yksinäinen. Velhomaailmassa hän on tärkeä, hänellä on ystäviä, jotka puolustavat häntä, ja joita hän puolustaa. Hänen perustarpeistaan huolehditaan ja hän pystyy itse hankkimaan tavaroita, koska on saanut velhomaailman rahaa perinnöksi vanhemmiltaan.

Tutkittava kirja tarjoaa Airaksisen (1990, 76) hahmottelemia kolmenlaisia eettisiä yhteyksiä lukijan ja teoksen välille. Tässä teoksesta löytyy *filosofisia katkelmia*, jotka ovat joko jonkun henkilön vuorosanoja, useimmiten rehtori Dumbledoren, ja liittyvät esim. totuuteen ja hyvän ja pahaan. Totuudet lausutaan suoraan, lauseet on irrotettavissa vaikkapa erilleen opetuslauseiksi. Näin on myös muutamissa tapahtumia kommentoivissa sisäistekijän lauseissa, kuten lauseessa ystävyiden syntymisestä (s.

197). Toiseksi tapahtumat haastavat myös *moraaliseen kannanottoon*, silloin kun määrätään rangaistuksia, jotka voivat tuntua epäoikeudenmukaisilta. Etenkin Nevillen kohtalo ystäväysten lähtiessä viisasten kiveä etsimään ja joutuessa ystäviensä tyrmäämäksi voidaan nähdä sisältävän moraalisen dilemman - uhratako ystävä kun tavoitellaan päämäärää? Se, että asiaan palataan lopussa palkitsemalla Nevillen urheus hänen vastustettuaan ystäviään ja että tapahtumaa ei jätetä avoimeksi, osoittaa kirjailijan halua herättää ajatuksia moraalisisista valinnoista, lojaalisuudesta ja urheudesta. Kolmas Airaksisen esittelemä yhteys eli kirjallisuuden tarjoamat *esimerkit*, jotka kuvaavat hyveitä, velvollisuuden voima tai arvojen unohtamista, ovat vahvasti läsnä teoksessa. Ihanteet ja arvot korostuvat etenkin sankarin roolissa, ystävyuden olemuksessa ja velvollisuuksien noudattamisessa. Ihanteita ovat rohkeus, erilaisuuden rikkaus, toisten puolustaminen ja uhrautuminen. Myös tarinan loppuratkaisussa erilaiset luonteenominaisuudet ja toiminta palkitaan: urhoollisuus, rohkeus, järjenkäyttö ja käytännön taidot nostetaan kunniaan.

10.3 Nuortenkirjallisuus tutkimuskohteena

Harry Potter -kirjasarjan monimuotoisuus tarjoaa runsaasti tutkimusaiheita ja erilaisia näkökulmia. Sarjan ideologian perusta muodostuu ensimmäisissä kirjoissa, ja arvot oletettavasti syvenevät ja saavat uusia vivahteita tarinan edetessä. Hyvän ja pahan olemusta ja suhdetta voisi tarkastella sarjan edetessä syvällisemmin. Myös sankarihahmo Harryn Potterin identiteetin kehitys olisi oiva tutkimuskohde, koska tarinan rakenne on luotu siten, että Harry vanhenee ja kasvaa vuosi vuodelta. Monissa nuorten seikkailukirjoissahan päähenkilöt säilyvät samanikäisinä tarinasta toiseen. Myös muut kuin päähenkilö saavat tarinan edetessä uusia piirteitä ja ovat siten myös otollisia tutkimuskohteita. Kirjasarjan suosio antaa kiinnostavuutta myös reseptitutkimuksille. Lasten ja aikuisten sarjalle antamia merkityksiä voisi tutkia ja vertailla.

Koska nuorisokirjallisuuskin heijastaa aikaansa ja sen ilmiöitä, on sen tutkiminen yksi väline ymmärtää ja hahmottaa nuorison maailmaa ja aikuisten maailmaa. Pyrkinessään kasvattamaan, viihdyttämään tai tarjoamaan informaatiota kirja on ympäristönsä ja aikakautensa tuote, ja sen vastaanotto kertoo vastaanottajistaan. Ideologinen tarkastelu voi paljastaa lukijalle hänen omia ajattelutapojaan ja ympäristölle tyypillisiä

ajatusmalleja, jotka usein ovat tiedostamattomia. Kuten Lammenranta (1990, 200) toteaa fiktiivisen kirjallisuuden ymmärtäminen vaatiessaan sekä mielikuvitusta että tunteita on läheisesti sidoksissa maailman ymmärtämiseen. Mielikuvitus ja tunteet liittyvät käsitteiden oppimiseen ja siten maailman ymmärtämiseen. Kirjallisuuden roolia kasvattajana on pidetty aikojen saatossa merkittävänä. Viime vuosina huoli lukemisharrastuksen vähentymisestä videoiden ja tietokonepelien aikakaudella onkin noussut. Kirjan hyvien ominaisuuksien ja eri funktioiden esille tuonti tutkimuksenkin välityksellä on tarpeen. Myös viihdekirjallisuudeksi laskettavalla kirjallisuudella on omat tärkeät funktionsa. Toisaalta se, että jokin kirja on suosittu, ei tee sen moraalin kritisoimista aiheettomaksi. Keskustelu arvokysymyksistä pitää arvot elossa.

LÄHTEET

- Airaksinen, T. 1987. Moraalifilosofia. Porvoo: WSOY.
- Airaksinen, T. 1990. Markiisitar de Sade: etiikka ja teksti. Teoksessa A. Haapala, E. Haapala, A. Kinnunen & M. Lammenranta (toim.) Kirjallisuuden filosofiaa. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 175 - 190.
- Alanko, A-L. 1997. Kotiveräjältä maailman turuille: kansalliset kasvatusaatteet Immi Hellenin runoissa. Joensuun Yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 35.
- Allardt, E. 1988. Sosiologia 1. Porvoo: WSOY.
- Apo, S. 1990. Kertomusten sisällön analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 62 - 80.
- Bengtson, N. 2000. Mielikuvituksen rajaton riemu. Bibliografia ja johdatus fantasiakirjallisuuteen. Helsinki: Lukukeskus ry.
- Bettelheim, B. 1984. Satujen lumous. Merkitys ja arvo. Suom. M. Rutanen. Porvoo: WSOY.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. s Tampere: Vastapaino.
- Grossberg, L. 1995. Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa. Suom. ja toim. J. Koivisto, M. Lehtonen, E. Puoskari & T. Uusitupa. Tampere: Vastapaino.
- Haapala, E. 1990. Kirjallisuuden tulkintakriteerit. Teoksessa A. Haapala, E. Haapala, A. Kinnunen & M. Lammenranta (toim.) Kirjallisuuden filosofiaa, 89 - 99.
- Harva, U. 1980. Maailmankatsomuksen ongelmia. 6. uudistettu painos. Helsinki: Otava.
- Havaste, P. 1998. Tarzan ja valkoisen miehen arvoitus. Tutkimus maskuliinisesta identiteetistä Edgar Rice Burroughsin Tarzan-sarjassa. Helsinki: Like.
- Heikkilä-Halttunen, P. 2000. Harry Potter rules. Onnimanni 1, 14 - 18.
- Heikkinen, Hannu L.T. & Huttunen, R. & Kakkori, L. 1999. "Ja tämä tarina on tosi". Narratiivisen totuuden ongelmasta. Tiedepolitiikka 22 (4), 39 - 52.
- Heikkinen, V. 1998. Ideologisia merkityksiä ja merkitysten ideologiaa. Virke 1. Äidinkielen Opettajien Liiton Jäsenlehti. Helsinki: ÄOL, 17 - 19.
- Heikkinen, V. 1999. Ideologinen merkitys. Kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 728.

- Hellsten, S. 1996. Eettinen kasvatusta ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Teoksessa P. Pitkänen (toim.) Kasvatuksen etiikka. Helsinki: Edita, 51 - 65.
- Hiillos, H. 1993. Epäröinnistä hämmennykseen: 1800-luvun fantastisesta kirjallisuudesta Ballardiin ja Kafkaan. Teoksessa P. Ahokas & L. Rojola (toim.) Toiseuden politiikat. Kirjallisuuden tutkijain seuran vuosikirja 47. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 126 - 145..
- Hirsjärvi, S. 1995. Kasvatuksen arvoperusta ja päämäärät. Teoksessa S. Hirsjärvi & J. Huttunen 1995. Johdatus kasvatustieteeseen. Porvoo: WSOY, 63 - 75.
- Hoffman, D. 1996. Kasvatusta ja moraali. Teoksessa P. Pitkänen (toim.) 1996, Kasvatuksen etiikka, 7 - 12.
- Hollindale, P. 1992. Ideology and the Children's Book. Teoksessa P. Hunt (toim.) Literature for children. Contemporary criticism. London & New York: Routledge, 19 - 40.
- Julkunen, M-L. 1993. Lukijaksi kasvaminen. Porvoo: WSOY.
- Kansanen, P. 1996. Kasvatuksen eettinen luonne. Teoksessa P. Pitkänen (toim.) Kasvatuksen etiikka, 13 - 19.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2000. Tunne itsesi suomalainen. Porvoo: WSOY.
- Kuivasmäki, R. 1988. Nuorisokirja elää - entä alan tutkimus. Teoksessa T. Korolainen & H. Mörssäri (toim.) Lukemisen muotokuva. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 35. Porvoo: ÄOL, 135 - 141.
- Krohn, S. 1989. Pahuudesta. Teoksessa H. Laaksonen & U. Stenqvist (toim.) Pahuuden perinne: puheenvuoroja pahan olemuksesta. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 20, 27 - 33.
- Kurikkala, T. & Schöning, S. 1998. Hinku lukemiseen. Tyyris Tyllerö 21 (1), 34 - 44.
- Kuusisto, P. 1993. Esipuhe: Fantasia mimeettisessä kirjallisuustraditiossa. Teoksessa P. Kuusisto (toim.) Narnia ja ympäröivät maat. Fantasia kirjallisuuden lajina. Oulun Yliopisto. Kirjallisuuden ja kulttuuriantropologian laitoksen julkaisuja, i - xvi.
- Kuusisto, P. 1993. Luonnon laki, genren laki, historian laki: suoran taipuminen geneerisessä fantasiateoriassa. Teoksessa P. Kuusisto (toim.) Narnia ja ympäröivät maat, 1 - 86.
- Lammenranta, Markus 1990. Kirjallisuus ja tieto. Teoksessa A. Haapala, E. Haapala, A. Kinnunen & M. Lammenranta (toim.) Kirjallisuuden filosofiaa, 191 - 207.

- Lastenkirjojen pikkovelho Harry Potter vainon kohteena Yhdysvalloissa. 2001.
Keskisuomalainen 6.12.2000, 21.
- Lehtimäki, M. 1995. Puhumatta paras? Maskuliininen kerronta ja ideologia Ernest Hemmingwayn novellissa Tappajat. Teoksessa M. Lehtonen (toim.) Aataminpuvussa. Liaanilla Hemingwaysta Königiin. Tampereen yliopiston yleisen kirjallisuustieteen julkaisuja 28, 203 - 218.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta, 42 - 61.
- Mäkinen, K. 1990. Kirjallisuuden moraalit vai moraali kirjallisuus. Teoksessa A. Haapala, E. Haapala, A. Kinnunen & M. Lammenranta (toim.) Kirjallisuuden filosofiaa, 157 - 173.
- Niemi, Juhani 1991. Kirjallisuus instituutiona. Johdatus sosiologiseen kirjallisuudentutkimukseen. Tietolipas 122. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Palmgren, Marja-Leena 1986. Johdatus kirjallisuustieteeseen. Porvoo: WSOY
- Räikkä, Juha 1998. Moraalin kanssa. Esseitä hyvästä yhteiskunnasta. Kuopio: Kustannusosakeyhtiö Puijo.
- Rättyä, K. 1997. Mysteeri ratkaistavana. Ulkomaisia nuorten sarjakirjoja. Helsinki: BJT Kirjastopalvelu Oy.
- Saukkola, Mirva 1997. Lapsuuden paratiisit. Helsinki: Cultura Oy.
- Shavit, Zohar 1986. Poetics of children's literature. Athens & London: University of Georgia Press.
- Sisättö, V. 1996. Mitä kartanpiirtäjät unohtivat? Fantasian paikka kirjallisuuden maailmassa. Teoksessa T. Norkola & E. Rikkinen (toim.) Tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille. Tietolipas 146. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 185 - 198.
- Stephens, J. 1992. Language and ideology in children's fiction. London & New York: Longman Group.
- Thompson, J.B. 1984. Studies in the theory of ideology. Cambridge: Polity Press.
- Todorov, T. 1993. The Fantastic. A Structural Approach to a Literary Genre. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Toijer-Nilsson, Y. 1981. Fantasins underland. Myt och ide i den fantastiska berättelsen. S.I.: EFS Förlaget.

- Turunen, K.E. 1993. Arvojen todellisuus. Johdatus arvokasvatukseen. Jyväskylä: Atena kustannus Oy.
- Vainikkala, M-R. 1993. Fantasia on lukijan odotuksissa. Teoksessa P. Kuusisto (toim) Narnia ja ympäröivät maat. Fantasia kirjallisuuden lajina, 196 - 220.
- Varto, J. 1992. Kulttuuriarvot ja niiden siirtäminen. Teoksessa L. Blom & M. Leminen (toim.) Kulttuurien tuulia ja teitä. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja 34. Helsinki: ÄOL, 9 - 12.
- Yrjönsuuri, M. 1997. Hyvän olemus. Johdatus etiikkaan. 2. painos. Helsinki: Kirjapaja.
- Åsvik, A. 2001. Harry Potter-extra. Kirjakauppalehti 104 (1), 6 - 13.

Liite 1: Harry Potter sanasto (Åsvik 2001, 12 -13.)

Annika Åsvik

Harry Potter -sanasto KUKA ON KUKIN JA MIKÄ ON MIKIN?

Jos et ole lukenut Harry Pottereita, voit tarkistaa tästä, mistä kirjoihin höyrähtäneet ystäväsi, lapsesi tai oppilaasi puhuvat. Jos olet lukenut kolme ensimmäistä osaa, voit muistin virkistykseksi tarkistaa kuka on kukin, ennen kuin uppoudut nelösosaan. Joistakin sanoista on suluisia ilmoitettu alkuperäinen englanninkielinen termi. Niistä on hyötyvä, jos käyt kurkistamassa englanninkielisiä Potter-sivuja verkossa.

Sanasto kattaa sarjan kolme ensimmäistä osaa.

Englanninkielisen melko kartavan sanaston löydät Harry Potterin englantilaisen kustantajan sivuilta www.bloomsbury.com. Suomennoksista vastaa Jaana Kapari.

jästi (Muggle) henkilö, joka ei ole noita tai velho eikä osaa taikoa

noita (witch)

velho (wizard)

surkki (Squib) velhoperheen jälkeläinen, jolla ei ole taikavoimia

puoliverinen (half-blood) noita tai velho, jonka vanhemmista toinen on jästi
kuraverinen (mudblood) loukkaava pilkkanimitys jästisyntyisille noidille ja velhoille

puhdasverinen (pure blooded, trueblood) noita tai velho, jonka vanhemmat ovat noita ja velho

animaagi (Animagus) velho, joka osaa muuttaa itsensä eläimeksi

kärmessuu (Parselmouth) velho joka osaa käärmeiden kieltä

pöllöt postinkuljettajia

maahiset (goblin) mm. pankkivirkailijoita
aaheet (ghost)

kotitontut (house-elf) kotiorjia

menninkäiset (gnome) tuholaisia

ankeuttajat (Dementor) Azkabanin vanginvartijoita, jotka imevät lähellä olevilta hyvät ja onnelliset tunteet pois ja jättävät jäljelle elämän ikävimmät kokemukset
kalmakoira (Grim) jättikokoinen aavekoira, kuoleman enne

HENKILÖITÄ

Harry Potter poika, joka sai 11-vuotiaana tietää olevansa velho

Lily ja James Potter Harryn vanhemmat, jotka lordi Voldemort oli surmannut

Lordi Voldemort, "tiedät-kai-kuka" paha velho

Vernon ja Petunia Dursley Harryn kasvattivanhemmat, rouva Dursley on Harryn tati

Dudley Dursley Harryn ilkeä ja ahne serkku
Marge-täti Vernon-sedän ilkeä sisar

Sirius Musta Harryn kummisetä

Peter Piskuilan (Peter Pettigrew) James Potterin ja Sirius Mustan koulutoveri, animaagi

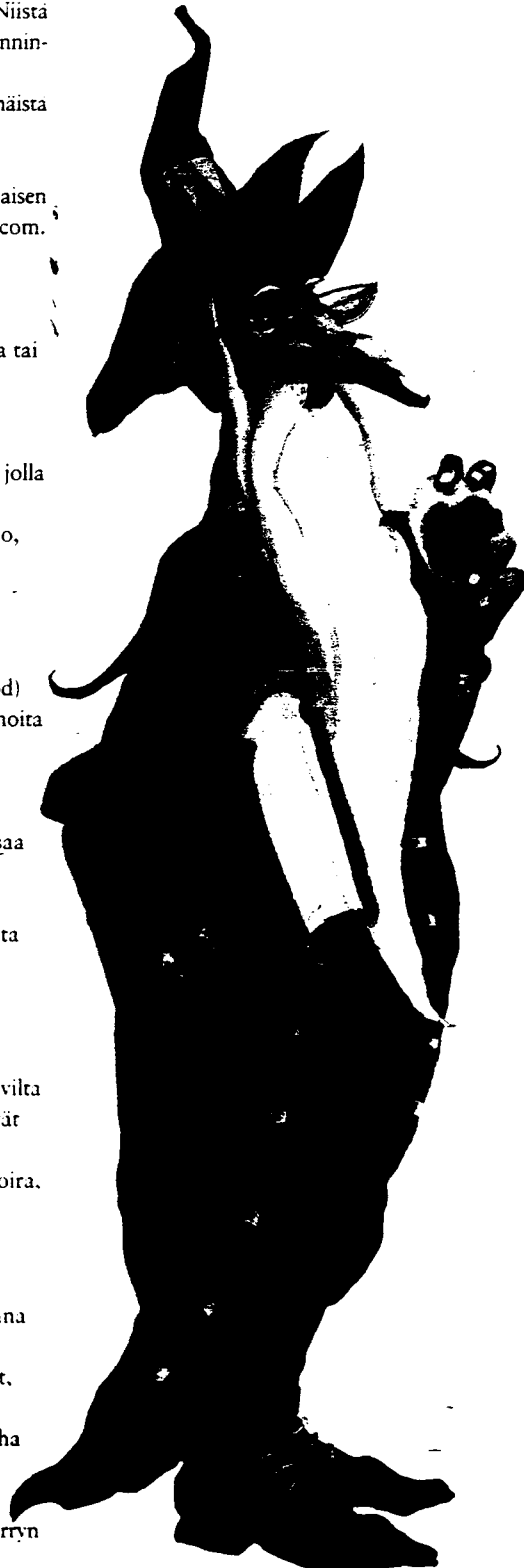
Cornelius Toffee taikaministeri

Hermione Granger Harryn ystävä ja luokkatoveri, rohkelikko

Arthur Weasley töissä taikaministeriössä jästesineiden väärinkäytön osastolla

Molly Weasley Arthurin puoliso

Ron Weasley Harryn ystävä ja luokkatoveri, rohkelikko

Percy, Fred ja George Weasley Ronin veljiä rohkelikkoja

Bill Weasley Ronin vanhin veli, Egyptissä velhojen pankin Irvetan palveluksessa

Charlie Weasley Ronin toiseksi vanhin veli tutkii lohikäärmeitä Romaniassa

Ginny Weasley Ronin pikkusisar, rohkelikko
Draco Malfoy Harryn ilkeä koulutoveri, luihuinen

Lucius Malfoy Draco Malfoyn isä
Vincent Crabbe ja Gregory Goyle Malfoyr-kaverit, luihuisia

Neville Longbottom rohkelikko

Seamus Finnigan rohkelikko

Dean Thomas rohkelikko

Oliver Wood rohkelikkojen

huispajoukkueen kapteeni

Colin Creevey rohkelikko, Harry Potterin ihailija

Cedric Diggory Puuskupuhin kapteeni ja etsijä

Cho Chang Korpinkynnen etsijä, kaunis tyttö

melkein päätön Nick (Nearly Headless Nick) aave

räyhähenki Riesu (Peeves) aave

murjottava Myrtti (Moaning Myrtle) tyttöjen vessassa asuva aave

lihava leidi taulun henkilö, Rohkelikon ovenvartija

Dobby kotitonttu

TYLYPAHKAN NOITIE KOULUN OPETTAJAT

Albus Dumbledore rehtori, Merlin ritarikunta, Ensimmäinen luokka, Suurtaikuri, Päänoita, Ylihörhö, Kansainvälinen Velholiitto
Minerva McGarmiva (McGonagall) vararehtori, muodonmuutoksen opettaja
professori Orave (Quirrell) oppiaineena pimeyden voimilta suojautuminen Harryn 1. luokalla

Gilderoy Lockhart pimeyden voimilta suojautuminen Harryn 2. luokalla

professori R. J. Lupin pimeyden voimilta suojautuminen Harryn 3. luokalla, ihmissus

professori Severus Kalkaros (Snape) taikajuomien opettaja

professori Verso (Sprout) yrttiedon opettaja

professori Binns aave, taikuuden historian opettaja

professori Lipetit (Flitwick) loitsujen opettaja

professori Sibylla Punurmio (Trelawney) ennustamisen opettaja

matami Huiski (Hooch) luudilla lentämisen ja huispauksen opettaja

matami Pomfrey sairaalasiiven ylihoitaja

matami Prilli (Pince) kirjastonhoitaja

Argus Voro (Filch the caretaker) vahtimestari
Rubeus Hagrid puolijättiläinen, Tylypahkar-riistanvartija, taikaolentojen hoidon opettaja

jatkuu

TYLYPAHKAN TUVAT

Rohkelikko (Gryffindor)
Puuskupuh (Hufflepuff)
Korpinkynsi (Ravenclaw)
Luihuinen (Slytherin)

LEMMIKKEJÄ

Hedwig Harryn isokokoinen tunturipöllönaaras
Kutka (Scabbers) Ronin rotta
Errol Weasley'n perheen ikäloppu ja pyörtyilevä pöllö
Koukkujalka (Crookshanks) Hermionen kissa
Trevor Nevillen rupikonna
Norriska vahtimestari Voron kissa
tanskandoggi Tora Hagridin koira
Norberr Hagridin lohikäärme
Pörrö Hagridin hirviökoira
Silpoja Marge-täidin koira
Hiinokka (Buckbeak) Hagridin hevoskotka

TÄRKEITÄ PAIKKOJA

Tylypahka (Hogwarts School of Witchcraft and Wizardry) noitien ja velhojen koulu, sisäoppilaitos, valtava linna jossain maaseudulla lähellä Tylyahon kylää
Tylyaho (Hogsmeade) ainoa täysin jästitön kylä Britanniassa
Likusteritie 4 (Privet Drive 4) Dursley'n ja Harryn kotitalo
Vuotava noidankattila pubi Lontoossa
Viistokuja noitien kuja Lontoossa (Viistokujan liikkeitä mm. Matami Malkinin kaapuja kaikkiin tilaisuuksiin, Säilä & Imupaperi-niminen kirjakauppa, Apoteekki, Lurppuluomen pöllökeskus, Ollivandersin taikasauvamyyntälä)
Iskunkiertokuja pimeyden voimien kuja Lontoossa
Irveta (Gringotts) velhojen pankki Lontoon metrotunnelien alla
Hunajaherttua (Honeydukes) karkkikauppa Tylyahossa
Kolme luudanvartha pubi Tylyahossa
Kotikolo Weasley'n perheen kotitalo
Azkaban velhojen vankila

KULKUNEUVOJA

Tylypahkan pikajuna (The Hogwarts Express) lähtee King's Crossin asemalta laiturilta 9 ¾
Poimittaislinja (the Knight Bus) turvattomien velhojen ja noitien hätäkuljetus, kolmikierroksinen violetti bussi

HALLINTO

Taikaministeriö
- Taikuuden sopimattoman käytön virasto
- Kokeellisten loitsujen komitea
- Vaarallisten otusten hävittämiskomitea
- Jästiesineiden väärinkäytön osasto
Cornelius Toffee taikaministeri

JULKAISUJA

Päivän profeetta sanomalehti
Me Noidat aikakauslehti
Noita Luudanvarsia erikoisaikakaus

KIRJOJA

Historian taikakaudet
Nykyajan taikahistoria
Pimeyden voimien nousu ja tuho
1900-luvun suuret velhotapaukset
Aikamme merkittävät taikoijat
Velhouden viimeaikainen kehitys
Muodonmuutokset aitoittelijoille
Vaelluksella vampyyrien kanssa
Huispaus kautta aikojen
Tuhat taikayrttiä ja -sientä
Munasta helvettiin - lohikäärmeen kasvattajan opas
Keittokirjoja:
Loihdi omat juustosi
Leipomusten lumous
Taio pidot minuutissa

TUTKINNOT

V.I.P. Velhomaailman Ihmeisiin Perehdyttävä tutkinto
S.U.P.E.R. Se uskomattoman Paha Erittäin Raskas tutkinto

VALUUTTA

1 kaljuuna (kultaa) = 17 hopeasirppiä
1 hopeasirppi = 29 sulmua

VAATETUS

työkaapu
suippohattu
talviviitta

TÄRKEITÄ TARVIKKEITA

taikasauva (wand)
luuta (broomstick), merkkejä esim. Puhtolakaisu 5, Nimbus 2000 ja 2001, Tulisalama
pergamenttirullat (rolls of parchment)
sulkakynä (quill)
noidankattila (cauldron)
Harryllä lisäksi isältään peritty näkymättömyysviitta (Invisibility Cloak)
hormipulveri (floo powder, sen avulla liikutaan tulisijasta toiseen)
räyhääjä (howler, kirje, joka haukkuu ääneen vastaanottajan)

HUISPAUS (QUIDDITCH)

Ilmassa luudilla lentäen pelattava peli
Säännöt:
2 joukkuetta
joukkueessa 7 pelaajaa (3 jahtaajaa, 1 pitäjä, 2 lyöjää, 1 etsijä)
1 kaato, jästien jalkapallon kokoinen kirkkaanpunainen pallo, jota jahtaajat heittävät toisilleen ja yrittävät saada kentän kummassakin päädyssä 50 jalan korkeudessa

olevien vanteiden läpi
2 ryhmyä, raskaita mustia palloja, jotka poukkoilevat päin pelaajia ja yrittävät pudottaa heitä luudilta, lyöjät suojaavat joukkueensa pelaajia ja yrittävät lyödä jämerillä mailoillaan ryhmyjä päin vastapuolen pelaajia
1 kultasiippi, pikkuinen siivekäs saksanpäähkinän kokoinen pallo, jota molempien joukkueiden etsijät yrittävät saada kiinni. Peli päättyy siepin nappaamiseen ja voittoisan etsijän joukkue saa 150 lisäpistettä.

HERKKUJA

Bertie Bottin joka maun rakeet (esim. mansikan, kahvin, sardiinin, pippurin makuisia yllätysrakeita)
suklaasammakot sisällä keräilykortteja kuuluisista noidista ja velhoista
kurpitsamehu
kermakalja vaahtoava kuuma juoma, jota juodaan Kolmessa luudanvarressa

LOITSUJA

Karkotaseet loitsun avulla voi poistaa esineen vastapuolen kädestä
Kangistumis tyystily kangistava kokovartalolukko
Naurretavus kohde omaksuu hahmon, joka huvittaa loitsun tekijää
Odotus suojeleus saa kohteen hylkimään vettä
myönteinen voima ja toimii kilpenä pahaa vastaan
Uskollisuusloitsu mukikas loitsu, jolla suljetaan salaisuus yhden ainoan elävän sielun sisään

MUUTA

kelmien kartta (Marauder's Map) näyttää, missä kukakin oleilee Tylypahkassa sekä linnan salakäytävät
Iseeviot-peili (Mirror of Erised) näyttää katsojalle hänen sydämensä syvimmän toiveen
lajitteluhattu (the Sorting Hat) valitsee oikean tuvan kullekin oppilaalle